

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja Arheoloogia Instituut
Üldajaloo osakond

Mihkel Truman

EESTI JA LÄTI AKADEEMILISEST KOOSTÖÖST 1919–1940

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Sirje Tamul, PhD (ajalugu)

Tartu 2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. EESTI JA LÄTI AJALOOLISTEST, POLIITILISTEST NING KULTUURILISTEST EELDUSTEST AKADEEMILISEKS KOOSTÖÖKS	8
1.1 Eestlaste ja lätlaste ajaloolis-geograafilised eeldused	9
1.2 Eesti ja Läti kultuurilised eeldused.....	12
1.3 Eesti ja Läti lepingulistest suhetest.....	15
2. EESTI JA LÄTI AKADEEMILISEST KOOSTÖÖST JA SELLE EESMÄRKIDEST 1919–1940	19
2.1 Tartu ülikooli õppejõudude ja teadusühingute tegevusest.....	27
2.2 Eesti-Läti sõprusühingute tegevusest	34
2.3 Rahvuslike vaimse koostöö komisjonide tegevusest.....	40
2.4. Vahekokkuvõte.....	47
3. ÜLIÕPILASKONDADE NING ÜLIÕPILASÜHINGUTE AKADEEMILISEST KOOSTÖÖST	49
3.1 Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade liit (SELL).....	53
3.2 Rahvuslikud akadeemilised üliõpilasorganisatsioonid.....	67
KOKKUVÕTE	79
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	83
Summary: Estonian and Latvian Academic Collaboration 1919–1940	91

SISSEJUHATUS

1917. aasta revolutsiooni ning enamlaste võimuhaaramise järel tekkinud segadust kasutasid mitmete teiste Vene keisririiki kuulunud rahvaste seas ära ka eestlased, soomlased, lätlased, leedulased ning poolakad, et kuulutada välja iseseisvad rahvusriigid. Mõistagi sai kõigi noorte väikeriikide esmaseks ülesandeks riigi ülesehitamise kõrval omariikluse püsijäämise kindlustamine. Nii tõusidki päevakorra erinevate riikide liitude variandid ning algul tundus võimalik luua riikide blokk lausa Helsingist Varssavini,¹ millesse loodeti edaspidi kaasata ka Skandinaaviamaad.² Esimene katse Balti liidu loomiseks tehti 1920. aastal Bulduris, kus kõneluste paljude teemade hulgas oli ka kõrghariduse alast koostööd käsitlev punkt.³

Paraku olid Skandinaavia riigid algusest peale plaanitava liidu suhtes pigem skeptilised ning peagi jäi Vilniuse tüli tõttu koostööplaanidest eemale Leedu. Ehkki 1922. aasta märtsis Varssavis toimunud Poola, Läti, Eesti ja Soome välisministrite läbirääkimised kulmineerusid poliitilist koostööd sätestava kokkuleppega, jäi see siiski Soome parlamendi vastuseisu tõttu ellu viimata.⁴ Viimaks sõlmisid 1923. aastal vaid Eesti ja Läti omavahelise kaitseliidu, millele lisaks kavandati ka tolliliitu.⁵

Peale nimetatud kaitselingu allkirjastasid Eesti ja Läti kahe kümnendi jooksul veel hulgaliselt erisuguseid lepinguid ning konventsioone – nt sanitaarkonventsioon (1922), sadamamaksude konventsioon (1923), piiriäärsetes jõgedes puude parvetamist puudutav leping (1926) jne,⁶ kuid ühtegi kõrgharidus- või teadusalast koostööd puudutavat lepingut ei sõlmitud – ei riikide ega ülikoolide tasandil. Ometi ei tähenda see, et akadeemilist koostööd vaadeldaval perioodil üldse ei toimunud.

¹ **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*. Tallinn: Varrak, 2011, lk 152.

² **Jaanson, K.** Välispoliitika. *Eesti ajalugu VI*. Peatoim. S. Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 109.

³ **Lehti, M.** Baltic cooperation after the First World War: independence through integration. *The Baltic states at historical crossroads*. Riga, 2001, lk 357; **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940*. Tallinn: Argo, 2001, lk 365; **Medijainen, E.** Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilasliit ning Balti riikide koostöö 1920.–30. aastatel. *Kleio*, 1991, nr 3, lk 65–66.

⁴ **Jaanson, K.** Välispoliitika, lk 109–110.

⁵ **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*, lk 152.

⁶ **Voits, V.** Läti-Eesti lepingute süsteem. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 2, lk 36–41.

Peamiselt edendasid Eesti ja Läti vahelist akadeemilist koostööd mõlema riigi ülikooli õppejõud ja ülikoolide juures tegutsevad akadeemilised ühingud,⁷ ent teisalt oli ühiste akadeemiliste eesmärkide saavutamisel tähelepanuväärne roll 1923. aastal ellu kutsutud Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondi ühendaval liidul SELL,⁸ akadeemilistel üliõpilasorganisatsioonidel⁹ ning Eesti ja Läti sõprusühingutel.¹⁰

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisobjektiks on Eesti ja Läti vaheline akadeemiline koostöö 1920.–1930. aastatel. Lõputöös analüüsitakse peamiselt Tartu ülikooli näitel eesti ja läti ülikooli, nende akadeemiliste ühingute, üliõpilaskonna, üliõpilasorganisatsioonide, sõprusühingute ning üksikisikute eesmärke ja motive akadeemilise koostöö edendamisel.

Kuna 1920. ja 1930. aastatel olid Eesti kultuuri- ja haridustegelastel kõige tihedamad ja mitmekülgsemad suhted Soomega,¹¹ võrreldakse mõningatel juhtudel Eesti ja Läti akadeemilise koostöö intensiivsuse, mitmekesisuse ning tulemuslikkuse hindamiseks sama perioodi ühistööd Soomega. Et Tartu ülikool Eestis ning Läti ülikool Lätis olid 1919–1940 kahe naaberriigi tähtsamad ja kesksemad ülikoolid, täites seejuures peaaegu kogu vaadeldava perioodi mõlemas riigis teadustegevust koordineeriva teaduste akadeemia rolli,¹² pööratakse tähelepanu ülikoolides teadusloomega seotud inimeste ja institutsioonide tegevusele. Seega püütakse uurimistöo tulemusena bakalaureusetöös hinnata Eesti ja Läti vahelise akadeemilise koostöö raskuspunkte ning tulemusi.

Bakalaureusetöö tugineb temaga seonduvatele allikatele ja artiklitele. Peamiseks arhiiviallikaks on Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli fond Eesti Rahvusarhiivis, milles eriti

⁷ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia. With an Emphasis on Relations in the 1920s and 1930s.* Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2004, lk 82–84.

⁸ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940. *Universitas Tartuensis 1632–2007.* Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 412–413; **Tankler, H., Rämmer A.** SELL-i konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajatena. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXXIII*, 2004, lk 37–38; **Baumanis, M.** Balti riikide üliõpilaste koostöö. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 3, lk 25–26.

⁹ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 413.

¹⁰ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 66.

¹¹ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 359, 366; **Alenius, K.** The Cultural Relations between the Baltic Countries and Finland 1917–1997. *Relations between the Nordic Countries and the Baltic Nations in the XX Century*, Toim. K. Hovi. Turku: University of Turku, 1998, lk 146–162; **Grönberg, A.** *Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu II. Iseseisvuse eelviitluses (1906–1917). Omariikluse saavutustes (1918–1940).* Montreal, 1985, lk 541.

¹² **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel. Doktoritöö. *Dissertationes historiae Universitas Tartuensis 40.* Tartu Tartu Ülikooli Kirjastus, 2016, lk 33; **Kalling, K., Tammiksaar E.** Eesti teaduste akadeemia. Ajalugu. Arenguid ja järeltusi. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 2008, lk 28.

kõnekaks osutuvad ülikooli raamatukogu peamiselt saksakeelne kirjavahetus erinevate Riia teadus- ja mäluasutustega teaduslike publikatsioonide vahetamise ning müügi asjus.¹³

Eesti Vabariigi Tartu üliõpilaskonna esinduse fond ning Soome-Eesti-Läti-Leedu Üliõpilaskondade Keskbüroo (SELL) fond annavad Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade liidu konverentside eesti- ja saksakeelsete protokollide ning resolutsiooniloendite põhjal küllalt ammendava ülevaate Eesti ja Läti üliõpilaskonna akadeemilisest koostööst, mis valdavalt toimus just SELL-i raames.¹⁴

Olulist lisateavet Eesti ja Läti akadeemilise koostöö eesmärkidest ning tegevuskavadest annavad Tartu ülikooli üliõpilaskonna välja antud *Üliõpilasleht* (1920–1940) ning *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri* (1933–1939), rakendust on leidnud tollaegne perioodika. Üldiseloostuseks tuleb märkida, et otseselt lõputöö teemaga seonduvaid uurimusi on vähe, seda nii Eesti kui Läti poolt vaates. Seega on käesolevas bakalaureusetöös teemat püütud avada olemasolevatele arvamuskirjetele ja allikatele, üliõpilaskonna väljaannetele ning *Läti-Eesti Ühingu Kuukirja* numbritele tuginedes.

Eesti ja Läti akadeemilisi suhteid ja koostööd hõlmavaid ülevaateid võib leida viimastel kümnenditel eesti kui ka läti teadusajaloolaste sulest ilmunud käsitlustest.¹⁵ Käsitlused

¹³ Rahvusarhiiv (edaspidi RA), EAA.2100.9.13 – *Eesti Vabariik. Tartu Ülikool. Raamatukogu. Nimestikud, rahalised aruanded, kirjavahetus Eesti saatkonnaga Venemaal, Välisministeeriumi administratiivosakonnaga ja teistega raamatute ostu, vahetamise, komplekteerimise, väitekirjade saatmise ning muis asjus. 2. I 1923–16.V 1923*; RA, EAA.2100.9.20 – *Eesti Vabariik. Tartu Ülikool. Raamatukogu. Kirjavahetus Rahvusvahelise Õiguse Ameerika Ühinguga, Eesti saatkonnaga Pariisis ja teistega publikatsioonide vahetamise asjus. 6. I 1924–5. I 1925*; RA, EAA.2100.9.33 – TÕ raamatukogu kirjavahetus Valsts Bibliotheka'ga, Leipzigi Ülikooli raamatukoguga ja teistega raamatute vastastikuse laenamise asjus 13. jaan.–29. dets. 1925; RA, EAA.2100.9.51 – TÕ Raamatukogu kirjavahetus Läti Ülikooli Raamatukoguga, Berni Ülikooliga ning teistega publikatsioonide vahetamise, raamatute saatmise ning muis asjus; RA, EAA.2100.9.74 – TÕ raamatukogu kirjavahetus Riia Linna Raamatukoguga, Leipzigi Ülikooli Raamatukoguga ja teistega raamatute laenutamise ning muis asjus. 21. III 1930–22. XII 1930.

¹⁴ RA, EAA.2464.1.5 – *Protokolle, Resolutionen, Tagesordnung, Liste der Teilnehmer und Briefwechsel, betreffend die 3. Konferenz der Studentenschaften Finnlands, Estlands, Lettlands und Litauens in Helsinki vom 13.-15. Mai 1925 und Polens über deren Teilnahme. Hausordnung des Zentralbüros*; RA, EAA.2464.1.10 – *Protokolle, Resolutionen, Tagesordnung, Liste der Teilnehmer und Briefwechsel, betreffend die 4. Konferenz der Studentenschaften Finnlands, estlands, Lettlands und Litauens in Kaunas am 13. und 14. Mai 1926*; RA, EAA.1776.1.380 – *Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade keskbüroo istungite kodukord, protokollid ning kirjavahetus Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade keskbüroo ja üliõpilaskondadega istungite korraldamise jm. asjus. III köide. RA, EAA.1776.1.369 – Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade XI, XII ja XIII konverentsi protokollid, resolutsioonid ja kirjavahetus Soome, Eesti, Läti ning Leedu üliõpilaskondade keskbüroo ja teistega samas asjas. V köide.*

keskenduvad enamasti Lätiga seotud Tartu ülikooli vilistlastele ja läti üliõpilaste üliõpilasühendustele, viimaste tegevusele eriti 19. sajandil ja 20. sajandi alguses. Esimene Eestis koostatud ülevaade eesti ja läti üliõpilaskonnast Tartu ülikoolis 1920.-1930. aastatel ja siit võrsunud Läti teadlastest pärineb Hain Tanklerilt ja Algo Rämmerilt.¹⁶ Algo Rämmer on laiemalt, riikidevahelisel tasandil, käsitlenud Balti haritlaste kultuurikoostööd, sealjuures lähemalt avamata kahe ülikooli akadeemilist koostööd.¹⁷

Rahvusvaheliselt tuntud läti haridustegelase teadusajaloolase, akadeemik Jānis Stradiņši uurimused on valdavalt keskendunud keiserliku Tartu ülikooli hiilgeaegadele, mil siin sai kõrghariduse läti haritlaste esimene põlvkond. Uurimustes on muuhulgas rõhutatud, et kui 19. sajandil ja 20. sajandi algul toimus Tartu kõrgharidus- ja teaduskeskusena nii Eesti kui Läti jaoks, siis samal ajal oli Riia vähemalt Liivimaa jaoks peamine administratiiv- ja kaubanduskeskus. Tartu ülikool kujunes Eesti ja Läti rahvuslik-akadeemilise kogukonna ja rahvusliku ärkamise sünnipaigaks.

Akadeemik rõhutab, et pärast Tartu Ülikooli ja Läti Ülikooli ümbermuutmist rahvuslikeks ülikoolideks, kus õppetöö toimus valdavalt eesti ja läti keeles, on nende teed mõnevõrra lahknenud, säilis vaid nõrk side, kuigi tehti korduvaid katseid sõlmida Balti haritlaskonna kokkulepe.¹⁸

Küll aga tasuks edaspidi keskenduda lisaks senisele veel ka üksikorganisatsioonide tegevusele ning mõnegi väljapaistva ühiskonnategelase või teadlase teenetele kahe naaberriigi kõrgharidus- ja teadusalase ühistegevuse arendamisel.

Bakalaureusetöö on jaotatud kolme peatükki. Esimeses peatükis püütakse välja selgitada, millised olid Eesti ja Läti ajaloolised, poliitilised ning kultuurilised eeldused akadeemiliseks koostööks. Teises peatükis vaadeldakse lähemalt Tartu ja Läti ülikooliga seotud isikute, akadeemiliste teadusühingute, ning sõprusorganisatsioonide eesmärke ja saavutusi kahe naaberriigi kõrgharidus- ja teadusalase ühistöö edendamisel. Kolmandas peatükis keskendutakse aga Eesti ja Läti üliõpilaskonnale, rõhuasetusega mõlema riigi

¹⁶ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia. With an Emphasis on Relations in the 1920s and 1930s.* Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2004.

¹⁷ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel. Doktoritöö. *Dissertationes historiae Universitas Tartuensis* 40. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2016.

¹⁸ **Stradiņš, J.** Tartu ülikool Läti teadusloos. *Ajalooline Ajakiri.* 2002, 1/2 (116/117), lk 219–230; **Stradiņš, J., Čebere, Dz.** Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States. *The Baltic States at Historical Crossroads.* Rīga, 2001, lk 291–314.

akadeemiliste üliõpilasorganisatsioonide akadeemilise koostöö sihtidele ja saavutustele. Lisaks osutatakse tähelepanu Soome, Eesti, Läti, ja Leedu üliõpilaskondade keskbüroo (SELL) tegevusele, rõhuasetusega kontaktidele Läti üliõpilastega.

1. EESTI JA LÄTI AJALOOLISTEST, POLIITILISTEST NING KULTUURILISTEST EELDUSTEST AKADEEMILISEKS KOOSTÖÖKS

Eestlasi ja lätlasi on aegade jooksul ühendanud ennekõike geograafilisest lähedusest tulenevalt sarnane ajalugu. Kahe naaberrahva ajaloo kulg oli hiljemalt muinasaja lõpust küllaltki ühesugune – võõrvalitsejad ning ühine riiklus nii Vana-Liivimaa kui ka Poola, Rootsi ja Vene ajal.¹⁹ Ka rahvuslik ärkamine, ühiskonna moderniseerumine ning riiklik iseseisvumine toimusid Eestis ja Lätis samaaegselt.²⁰

Kahe rahva lähenemise järgmine etapp saabus 20. sajandi alguse revolutsioonide ning vabadusvõitlusega. Just sel perioodil tuli esmakordselt poliitilistel põhjustel kõne alla Balti rahvaste ühendus.²¹ Balti liidu idee tõstatatigi juba 1920. aastal Bulduri konverentsil, kus peale Balti riikide osalesid veel Soome ja Poola. Kuid peagi jäid Soome ja Leedu sise- ja välispoliitilistel põhjustel plaanitavast riikide liidust eemale ning nii ei jäänudki Eestil ja Lätil muud üle, kui sõlmida 1923. aastal poliitilise ja sõjalise koostöö leping omavahel²², millele järgemööda lisandus veel suur hulk erilaadseid konventsioone ja lepinguid.²³

Ehkki hariduslikud sidemed eksisteerisid Tartu ja Riia vahel kogu 19. sajandi kuni iseseisvate riikide tekkeni – oma ülikooli puudumisel õppis valdav osa lätlasi ju Tartu ülikoolis ning vaimulikuametist või tehnilistest aladest huvitunud eestlased vastavalt kas Riia vaimulikus seminaris või Riia polütehnikumis (1896–1919 Riia Polütehniline Instituut)²⁴ –, siis kultuuriliselt tundsid eestlased palju suuremat lähedust soomlastega,

¹⁹ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 364; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist 1920.–1930. aastatel Tartu ülikoolist lähtudes. *Akadeemia*, 2007, nr 7, lk 1510.

²⁰ **Raun, T. U.** The Latvian and Estonian National Movements, 1860–1914. *The Slavonic and East European Review*. 64. kd., 1986, nr 1, lk 66–80.

²¹ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 364.

²² **Jaanson, K.** Välispoliitika, lk 109–110.

²³ **Voits, V.** Eesti lepingute süsteem. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 2, lk 37–40.

²⁴ Balti rahvaste kultuuriline lähenemine. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1938, nr 1, lk 11; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1510; **Raudsepp, A.** Riia Vaimulik Seminar eesti haritlaste koolitajana. *Sinu, minu ja meie Riia*. Koost. L. Viitol ja K. Kello, Tartu: Vanemuise Selts, 2008, lk 77; **Mela, M.** Riia Polütehnikum / Polütehniline instituut 1862–1919. *Sinu, minu ja meie Riia*. Koost. L. Viitol ja K. Kello, Tartu: Vanemuise Selts, 2008, lk 87.

kellega neid liitis alates ärkamisajast eeskätt romantiline ja tihti ehk ülemäära idealiseeritud hõimuaade.²⁵

Kultuurilise lähenemise takistustena lätlastega nimetati veel 1930. aastatelgi sageli diametraalselt erinevaid keeli ning kahe rahva erisuguseid meelelaade²⁶. Ent ometi toimus 1930. aastatel eestlaste ja lätlaste vaimne ja kultuuriline lähenemine, seda eelkõige Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskonna liidu (SELL)²⁷ ning vähemalt osaliselt ametliku Balti liidu poliitika tuules 1928. aastal loodud Läti-Eesti Ühingu (Riias) ning Eesti-Läti Ühingu (Tallinnas) tegevuse tulemusena.²⁸ Samas ei tähendanud Balti liidu propageerimine või Balti rahvaste kultuuriline lähendamine Eesti puhul kuidagi Baltisuunalist kultuuripoliitilist orientatsiooni.²⁹

1.1 Eestlaste ja lätlaste ajaloolis-geograafilised eeldused

Nagu eelpool mainitud, ei olnud eestlased lätlastega – vaatamata geograafilisele lähedusele ning sellest tingitud pikale ühisele ajaloole – vaimselt ja kultuuriliselt üldsegi nii lähedased kui soomlastega. Viimastega tekkis lähem side ärkamisajal, mil toonastel eesti juhtivatel tegelastel kujunesid soomlastega usalduslikud kontaktid ning välja kujunes nn eesti-soome ühistunne. Idealiseeritud pilt soomlastest süvenes ja vähehaaval muutus Soome oma arenenuma kultuuri, majanduse ning poliitilise autonoomiaga eestlastele omamoodi eeskujuks – oli ju Soomes kõik see juba kätte võidetud, mille poole eestlased alles püüdsid.³⁰

²⁵ Karjahärm, T., Sirk, V. *Vaim ja võim*, lk 359.

²⁶ Mägi, J. EÜS sõprusleping Läti üliõpilasselts “Austrums”iga”. *Akadeemia*, 1937, nr 2, lk 111; Alberings, A. Eessõnaks. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 1, lk 1–2; Annist, A. Euroopa ja Aasia vahemail. Matkamuljeid ja -mõtteid Eestist Helleneni. *Akadeemia*, 1938, nr 5, lk 274–275.

²⁷ Tankler, H., Rämmer A. SELL-i konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajatena, lk 37–38; Hiio, T. Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 412–413.

²⁸ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 65; Karjahärm, T., Sirk, V. *Vaim ja võim*, lk 365.

²⁹ Karjahärm, T., Sirk, V. *Vaim ja võim*, lk 365.

³⁰ Karjahärm, T. Venäjän varjossa. Suomi ja Viro Venäjän naapureina. *Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991*. Toim. H. Roiko-Jokela. Atena, 1997, lk 31–34.

Samuti püüti 20. sajandi algul just soome kultuuri toel vabaneda senisest saksa ja vene kultuuri mõjust.³¹ Ja kuigi eestlasi ja soomlasi ühendas ka vabadusvõitlus, milles Soome Eestit edukalt toetas, ning 1919. aastal lahvatas laialdane hõimuvaimustus ka soomlaste seas³², ei viinud see paljude eesti poliitikute ja ühiskonnategelaste unistuse täitumiseni – Soome-Eesti föderatsiooni või poliitilise uniooni loomiseni.³³ Ent sellest hoolimata sai Soomest Eestile otsene eeskuju oma rahvusriigi ülesehitamisel, kellelt otsiti nii tuge kui tunnustust.³⁴ Ning ka pärast föderatsiooni ja hiljem sõjalis-poliitilise liidu plaanide luhtumist, jäid Eestit ja Soomet 1920.–1930. aastatel ühendama tihedad kultuurialased ja akadeemilised kontaktid, mille laiem alus baseerus suuresti kahe rahva hõimutundel.³⁵

Kuigi eestlased ja lätlased olid elanud teineteise kõrval sarnastes looduslikes ja poliitilistes oludes sajandeid, mida hilisemates pidupäevakõnedes peeti sageli üheks tähtsamaks aluseks naaberrahvaste sõpruses,³⁶ ning paralleelselt kulgenud ärkamisaegadel tegid ka eesti ja läti rahva vaimsed juhid mõningast koostööd,³⁷ ei olnud eestlased ja lätlased 1920. aastate alguseks kaugeltki nii lähedased kui eestlased ja soomlased.³⁸ Mainitakse ju veel 1920. aastate teisel poolelgi, et ajaloolised suhted on eestlaste ja lätlaste vahel pisut vaenulikudki olnud.³⁹

Kui vaadata eesti ja läti rahva minevikku alates 19. sajandist, ilmneb, et Tartu ülikooli taasavamisest 1802. aastal kuni I maailmasõjani, oli lätlaste ja eestlaste peamiseks

³¹ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 357–358.

³² **Hovi, K.** Teiste riikide suhtumine Eestisse ajaloo valguses. *Akadeemia*, 1994, nr 5, lk 953.

³³ **Zetterberg, S.** Unelma Suomen ja Viron unionista. *Soome sild. Kaheksa vaadet soome-eesti suhetesse = Viron veräjät. Kahdeksan näkökulmaa suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Toim. H. Rausmaa. Helsinki: Tuglas-Seura, 1992, lk 14–16; **Arumäe, H.** *Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925*. Tallinn, 1983, lk 13; **Graf, M.** *Eesti rahvusriik. Ideed ja lahendused: ärkamisajast Eesti Vabariigi sünnini*. Tallinn, 1993, lk 206–208.

³⁴ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 358.

³⁵ **Paalman, H.** Eesti Üliõpilaskonna välissuunad. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 12, lk 282–284; **Auvinen, K.** Eesti ja SELL soomelisest vaatevinklist. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 5, lk 84; Uus hõimuorganisatsioon Soome-Eesti suhteid parandamas. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 6, lk 187; **Viiret, J.** Mõlgutelmi ja tõiku Eesti-Soome suhteist, eriti üliõpilaslikest. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 12–13, lk 436–437; Hõimutöö harrastused ja välissuhted. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 8, lk 204–205.

³⁶ **Piip, A.** Eesti ja Läti. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 2, lk 2–3; **Ulmanis, K.** Läti-Eesti Kuukirjale. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 2, lk 2.

³⁷ **Kruus, H.** Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisliikumise kokkupuuteist. *Eesti Kirjandus*, 1938, nr 5, lk 227; **Laar, M.** *Äratjad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad*. Tallinn: Grenader, 2006, lk 375; **Nonācs, O.** Läti ja Eesti vahekordade ajaloost. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 1, lk 44–45.

³⁸ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 359.

³⁹ **Kukke, H. V.** Meie üliõpilaskondade koostöö. Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskonna V. konverentsi puhul. *Üliõpilasleht*, 1927, nr 6, lk 107.

vaimseks kokkupuutepunktiks Tartu ülikool.⁴⁰ Mõnevõrra hiljem lisandus Tartu ülikoolile 1862. aastal asutatud Riia polütehnikum (aastast 1896 Riia polütehniline instituut), kus esimestel tegevusaastatel õppis venelaste, sakslaste, juutide ja poolakate kõrval üksikuid eestlasi ja lätlasi. Ent ajapikku kasvas maarahva osakaal nii Tartu ülikoolis kui ka tehnika- ja majanduserialasid pakkuvast Riia polütehnikumis.⁴¹ Just neis kahes kõrgkoolis akadeemilise hariduse omandanud spetsialistidel oli lõpuks määrav roll oma rahvusülikoolide ülesehitamises.⁴²

Nende asjaolude valgusel on üsna mõistetav, miks kujunesid 1920. ja 1930. aastatel läti ja eesti haritlaste vahel akadeemilised kontaktid ja koostöö küllalt hõlpsalt – mitmed rahvusliku Tartu ülikooli õppejõud olid oma hariduse saanud (ja tihti juba ka töötanud) Riia polütehnilises instituudis ning samuti olid mõnedki nüüdse Läti ülikooli professorid õppinud ja töötanud keiserlikus Tartu ülikoolis.⁴³

Kahtlemata lähendasid eestlasi ja lätlasi Eesti roll Põhja-Läti vabastamisel 1919. aasta suvel,⁴⁴ mis ehk kujuneski naaberriikide soojemate suhete aluseks. Sest hoolimata sellest, et Vabadussõja järel oli Eesti ja Läti vahel tekkinud teravaid arusaamatusi – kas või piiriküsimus eesti-läti segarahvusega Valgas⁴⁵ – meenutasid Läti riigijuhid eestlaste abi võitluses iseseisva Läti vabariigi eest tihti tänuga, rõhutades seejuures Eesti ja Läti organiseeritud koostöö vajalikkust ka edaspidi.⁴⁶ Ideed kahe rahva ajaloolisest liidust pidi toetama muuhulgas akadeemiline koostöö, selle raames said võimalikuks esmajoonel isiklikud kontaktid kahe rahvusülikooli õppejõudude vahel, millest loodeti kasvavat laiemat akadeemilist ja kultuurilist koostööd.

⁴⁰ **Balodis, F.** Paremat koostööd teaduse alal! *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 1, lk 48; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1510

⁴¹ **Mela, M.** Riia Polütehnikum / Polütehniline instituut 1862–1919, lk 87.

⁴² **Tamul, S.** *Landesuniversität Tartus 1918. aastal. Universitas Tartuensis 1632–2007*. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 267; **Piirimäe, H.** Rahvusülikooli rajamine ja teised Eesti kõrgkoolid – vundament eesti üliõpilasseltsidele ja korporatsioonidele. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 105.

⁴³ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 100–103; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1540–1541.

⁴⁴ **Traksmäe, A.** *Lühike Vabadussõja ajalugu*. Tallinn: Olion, 2. tr, 1992, lk 146–145, 150–161.

⁴⁵ **Pajur, A.** Riikluse rajamine. *Eesti ajalugu VI*. Peatoim. S. Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 59.

⁴⁶ **Salnais, V.** *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 1, lk 8; Läti-Eesti liidu 10 aastat. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 1, lk 19; **Ulmanis, K.** Läti-Eesti kuukirjale. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 2, lk 2.

1.2 Eesti ja Läti kultuurilised eeldused

1938. aastal nendib ajaloolane Hans Kruus, et eestlaste ja lätlaste samaaegse ärkamisaja tingis sarnane majanduslik ja poliitiline olukord, ühiskondlik struktuur, aga ka küllalt võrdsel tasemel arenenud kultuur.⁴⁷ Viimase seisukohalt pole edasist potentsiaalset akadeemilist koostööd silmas pidades vähetähtis eestlaste ja lätlaste lugemisoskuse tase – 19. sajandi lõpuks oli 95% eestlastest ja lätlastest kirjaoskajad.⁴⁸ Samuti mängis nii rahvusriikide- ja ülikoolide rajamise kui lõpuks ka omavaheliste akadeemiliste suhete sisseseadmise elementaarse eeldusena rolli kõrgharitud ning vahetult enne omariikluse teket kõrgharidust omandavate eestlaste ja lätlaste hulk.

19. sajandi teisest poolest alates hakkas eesti ja läti päritolu üliõpilaste arv Tartu ülikoolis jõudsalt kasvama, jõudes 1916. aasta sügissemestril 680 venelase, 630 juudi ning 400 sakslase kõrval u 390 eestlase ja 160 lätlaseni (üliõpilasi kokku oli samas pisut üle 2600).⁴⁹ Sarnane tendents oli iseloomulik ka Riia polütehnilisele instituudile. Vaadates instituudi tudengite koguarvu 1914. aasta sügissemestril, veidi enne Moskvasse evakueerumist (1811 üliõpilast), võib luteriusulise tudengkonna (1111) põhjal⁵⁰ ja Tartu ülikooli sarnast tendentsi arvesse võttes, mille kohaselt oli saksa päritolu tudengite hulk venestamise tagajärjel kiiresti vähenema hakanud, oletada, et eestlased ja lätlased moodustasid sellest umbkaudu poole. Eelnevat arvesse võttes on tõenäoline, et aastatel 1914 ja 1916 õppis nii Tartus kui Riias umbes 550 eesti ja läti üliõpilast.

Seega oli 1920. aastate alguseks nii Lätis kui Eestis arvestatav hulk rahvuslikke kõrgharitlasi (ainuüksi 1914. aastal oli akadeemilise haridusega eestlasi umbes 2000⁵¹), kellest mitmed olid olnud õppejõud juba ka mõlema kõrgkooli keiserlikul perioodil – nt

⁴⁷ **Kruus, H.** Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisliikumise kokkupuuteist, lk 225.

⁴⁸ **Palli, H.** Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade. Tallinn, 1998, lk 31.

⁴⁹ *Личный состав императорского Юрьевского Университета.* Юрьев: Шнакенбург, 1916, lk 16–69.

⁵⁰ **Hoffmann, O.** *Das Baltische Polytechnikum zu Riga 1862-1918.* Riga, 1918, lk 25.

⁵¹ **Raun, T. U.** The Role of Tartu University in Estonian Society and Culture, 1860–1914. *Die Universitäten Dorpat/Tartu, Riga und Vilna/Vilnius 1579–1979. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte*, 9. Toim. G. v. Pistohlkors, T. U. Raun ja P. Kaegbein. Köln, Wien, Böhlau, 1987, lk 123–127; **Karjahärm, T.** Eesti vaimse eliidi probleeme iseseisvuse eel. *Eesti TA toimetised. Humanitaar- ja sotsiaalteadused*, 1994, nr 3 (43), lk 245–246.

arstiteadlane Henrik Koppel⁵², teoloog Kārlis Kundziņš ja kunstiajaloolane Ernests Felsbergs⁵³ Tartu ülikoolis ning keemilise tehnoloogia professor Michael Wittlich (Mihkel Vitsut) Riia polütehnilises instituudis.⁵⁴

Nagu peatüki alguses mainitud, oli eestlastel 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul soomlastega oluliselt lähedasem kultuuriline side kui lätlastega. Ühelt poolt tingis selle kahe rahva ja keele sugulus (ja sellest johtuvalt ka „meelte” lähedus⁵⁵), teisalt aga viimastest välja kasvanud ja tihti ülemäära idealiseeritud hõimutunne. Ent samu põhjuseid soomlaste eelistamisel lätlastele nimetatakse veel 1930. aastatelgi.⁵⁶ Lätlastega seoses mainitakse tihti aga suuri keelelisi ja kultuurilisi eripärasid, mis takistavat kahe rahva vahel laialdaste kultuurikontaktide tekkimist.⁵⁷ Näiteks kirjandus- ja rahvaluuleteadlane August Annist nendib, et eestlastega võrreldes on lätlaste vaimulaad lõunamaisem ja idealistlikum, mistõttu mõjub isegi läti kirjandus eestlase maitsele liiga imala ja paatoslikuna.⁵⁸

Kuigi teineteise keele mittevaldamine ei saanud akadeemilise koostöö juures otseseks takistuseks, sai see oluliseks põhjuseks, miks omakeelsete ülikoolide loomise järel vähenes teineteise õppeasutustes õppimine keisririigi perioodiga võrreldes drastiliselt. Ja vaatamata sellele, et naaberrahva keele ja kultuuri lektoraatide loomise vajalikkusest teineteise ülikoolide juurde räägiti kogu vaadeldava perioodi vältel,⁵⁹ jõuti reaalsete tulemusteni alles 1940. aastal.⁶⁰

⁵² **Jansen, E.** Kultuuriline murrang. *Eesti ajalugu V*. Peatoim. S. Vahre. Tartu: Ilmamaa, 2010, lk 385.

⁵³ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 100.

⁵⁴ **Past, V.** Tartu Ülikooli keemiaosakonna õppe- ja teadustöö arenguhooni käesoleval sajandil. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XX*. Tartu, 1987, lk 38.

⁵⁵ **Autori märkus.** *Lingvistilises antropoloogias on levinud teooria, mille kohaselt on iga keelkond omaette “meelkond”, s.t keele väljendusvahendid ning struktuur on vastastikkuses seoses konkreetse keelkonna keelte kõnelejate maailmanägemise ning arusaamadega. Vt Sapir, E.* Selected Writings In Language, Culture and Personality. 1. Ed. D. G. Mandelbaum. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1985; **Sapir, E.** Keel. Sissejuhatus kõne uurimisse. *Toim. U. Sutrop*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009; **Whorf, B. L.** Keel, mõtlemine ning tegelikkus. *Toim. U. Sutrop*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2010.

⁵⁶ **Janno, R.** Milles seisneb SELL-i elulisus? *Üliõpilasleht*, 1933, nr 5, lk 82.

⁵⁷ **Mägi, J.** EÜS sõprusleping Läti üliõpilasselts “Austrums’iga”. *Akadeemia*, 1937, nr 2, lk 111.

⁵⁸ **Annist, A.** Euroopa ja Aasia vahemail. Matkamuljeid ja -mõtteid Eestist Hellaseni. *Akadeemia*, 1938, nr 5, lk 274–275.

⁵⁹ **Moora, H.** Eesti ja Läti koostöö teaduslikul alal. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 1, lk 17–18; **Nonācs, O.** Tahta – suuta. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1939, nr 1, lk 3–4.

⁶⁰ Eesti keele õppetool Läti ülikooli juure. *Päevaleht*, 26. 02. 1940 (nr 54), lk 1.

Soodsa pinnase tekkimist eesti ja läti kultuuri lähenemisele ei soodustanud ka eesti haritlaste kultuuriorientatsioonid 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi esimestel kümnenditel. Kui 19. sajandi viimasel veerandil pidas Johann Voldemar Jannsen vajalikuks võtta eeskujuna “õhtumaalise-saksalisest” kultuurist, säilitades seejuures eesti etnilise baasi, ning Jakob Hurt taotles eestlaste kultuuri distantseerimist igasugustest Ida mõjudest, siis 20. sajandi algul pidas Jaan Tõnissoni ringkond vajalikuks välja arendada päris oma rahvuskultuur, mis suudaks vene ja saksa kultuurimõjudele vastu seista.⁶¹

Ent edasise ajaloo seisukohalt sai määravaimaks 20. sajandi esimesel kümnendil nooreestlaste propageeritud kultuuriorientatsioon. Kuigi peamiselt võeti sihiks prantsuse ja inglise kultuur, jäi olulisele kohale ka Skandinaavia, s.h soome vaimuelu.⁶² Sarnased sihid olid ka noortel läti haritlastel, kes püüdsid vene ja saksa kultuurimõjudest eemaldumiseks samuti peamiselt Prantsusmaale ja Inglismaale keskenduda.⁶³ Samas vähendas eeskätt arenenud Lääne-Euroopa kultuuridele orienteerumine veelgi eestlaste ja lätlaste sügavamat huvi teineteise rahvuskultuuride vastu, mis Euroopa kõrgkultuuride kõrval tunnistati veel võrdselt vähearenenuteks. 1920. ja 1930. aastatel, mil mõlemad rahvuskultuurid olid omandamas Euroopa kultuurilise ühistunde jooni, nähti oma kultuuri siiski veel üsna väikesena, mis ühtlasi välistavatki kultuuripoliitilise orientatsiooni Balti suunal juba eos.⁶⁴

Üldine Lääne-Euroopale kultuuridele orienteerumine määras ära ka vastsete rahvusülikoolide välismaised eeskujud.⁶⁵ Seda, kui oluline oli rahvusliku Tartu ülikooli rajamise aastail prantsuse ja inglise kultuur, ilmestab hästi Eesti vabariigi esindajana Pariisis viibinud Karl Robert Pusta kiri haridusminister Juhan Kartaule 1919. aasta suvel, milles ta pakkus välja võimaluse saata veel samal aastal kakssada eesti tudengit Prantsusmaa ja teist samapalju Inglismaa ülikoolidesse õppima. Paraku jäi see “eesti

⁶¹ **Piirimäe, H.** Rahvusülikooli eelduste kujunemine. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 282.

⁶² **Jansen, E.** Kultuuriline murrang, lk 391; **Piirimäe, H.** Rahvusülikooli eelduste kujunemine, lk 282.

⁶³ **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*, lk 148.

⁶⁴ **Saks, I.** Lätlased. *Eesti rahvaste raamat*. Toim. J. Viikberg. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999, lk 297.

⁶⁵ **Pöld, P.** Eesti ülikooli mõttest kuni piduliku avamiseni. *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Toim. P. Treiberg, H. Kruus. Tartu: Postimehe trükikoda, 1929, lk 12; **Talve, I.** Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni. Tartu: Ilmamaa, 2. tr, 2005, lk 564.

noorsoo saksa ja vene kultuuri mõju eest päästmise ning oma ülikooli tarvis ettevalmistamise plaan” välisvaluuta nappuse tõttu teostamata.⁶⁶

Laias laastus jäi nii Eesti kui Läti kultuuriorientatsioon samaks ka 1920. ja 1930. aastatel.⁶⁷ 1930. aastatel *Loomingus* ja *Üliõpilaslehes* avaldatud kultuuripoliitilist orientatsiooni puudutavatest ankeetidest, millele vastas kokku 50 eesti ühiskonna- ja kultuuritegelast, ilmneb, et jätkuvalt peeti oluliseks inglise-prantsuse orientatsiooni. Võrreldes 1920. aastatega ei näi Skandinaavia ja iseäranis Soome roll aga enam nii oluline olevat.⁶⁸

Kokkuvõttes võib märkida, et just rahvusliku eripära, keelte ja kultuuride erinevuste tõttu ei tekkinud eestlaste ja lätlaste vahel mingit ühtset kultuuriruumi või -identiteeti ning kultuuriliselt jäid naaberrahvad kogu vaadeldava perioodi teineteisele pigem võõraks. Samas ei saa eitada kahe rahva kultuuride ühisosa moodsa üle-euroopalise kultuuri kujul.⁶⁹

1.3 Eesti ja Läti lepingulistest suhetest

Eestlaste ja lätlaste koostööd kujutati ette esialgu pigem loodava Balti liidu raames, kuhu lisaks mainitutele kuulunuks veel ka soomlased, leedulased ja poolakad, kaugemas tulevikus oli plaan kaasata ka Skandinaaviamaad. Kuna aga Soome orienteerus pigem Skandinaaviale ning Leedu jäi eemale konflikti tõttu Poolaga, ilmnes juba 1920. aastate alguses, et loodetud kujul Balti liitu lähiajal ei sünni.⁷⁰

Nii sõlmisidki kahekesi jäänud Eesti ja Läti 1923. aastal kümneks aastaks poliitilise ja sõjalise koostöö lepingu,⁷¹ mida 1934. aastal pikendati määramata ajaks.⁷² Samal, 1934. aastal oli Leedu muutunud välispoliitilise situatsiooni tõttu (Poola sõlmis

⁶⁶ Piirimäe, H. Tartu ülikooli avamine eesti rahvusülikoolina. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 296–297.

⁶⁷ Kasekamp, A. *Balti riikide ajalugu*, lk 148.

⁶⁸ Ankeet. *Looming*, 1933, nr 8, lk 966–971; nr 9, lk 1077–1088; nr 10, lk 1193–1200; 1934, nr 1, lk 105–115; Ankeet. Meie nüüdsest kultuuriehitusest. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 2, lk 48–49; nr 4, lk 105–116.

⁶⁹ Karjahärm, T., Sirk, V. *Vaim ja võim*, lk 365–366.

⁷⁰ Jaanson, K. Välispoliitika, lk 109–110.

⁷¹ *Eesti lepingud välisriikidega*. III, 1924. Tallinn, 1924, lk 210–215.

⁷² *Eesti lepingud välisriikidega*. XII, 1934–1935. Tallinn, 1935, lk 143–147.

mittekallaletungilepingu nii Saksamaa kui Nõukogude Liiduga, mistõttu jäi Leedu poliitilisse isolatsiooni) sunnitud muutma oma pigem negatiivset hoiakut Balti liidu suhtes, mis päädis sooviga Eesti ja Läti vahelise lepinguga liituda.⁷³ 12. septembril 1934. aastal allkirjastasidki kolme Balti riigi välisministrid Genfis üksmeele ja mittesõjalise koostöö lepingu (nn Balti Antant)⁷⁴, mis oma olemuselt järgis Rahvasteliidu põhikirjas esitatud riikide liidu mudelit regionaalse koostöö eesmärgil.⁷⁵ Samas ei välistanud nüüdne liiduleping Eesti ja Läti vahel varem sõlmitud sõjalis-poliitilise koostöö lepingut.

1923. aastal Eesti ja Läti vahel sõlmitud leping sai omamoodi raamistikuks viiekümne neljale varasemale ja edasisele üksikkokkuleppele ning -konventsioonile (võrdluseks tasub mainida, et vaadeldaval perioodil sõlmiti Soomega vaid kaksikümend viis lepingut).⁷⁶ Näiteks allkirjastati 1922. aastal Tartus sanitaarkonventsioon, mille eesmärk oli nakkushaiguste ravimine ja lokaliseerimine; 1924. aasta leping sätestas Eesti-Läti piiri äärsete elanike piiriületamise; 1925. aastal sõlmitud leping tühistas viisakorra ning võimaldas mõlemas riigis reisida oma koduriigi passiga; 1929. aastal sätestati erinevate trükiste vahetamine kahe riigi vahel.⁷⁷ 1928. aastal sõlmiti aga kaubanduskonkurentsis tingitud pingetest hoolimata ajutine majandusleping⁷⁸, millest sai koos järgnevate üksikkokkulepetega alus kahe riigi majanduslikule koostööle.

Hariduspoliitiliselt oli kahtlemata oluline 1934. aastal sõlmitud koolikonventsioon, mille kohaselt eesti lapsed Lätis ja läti lapsed Eestis pidid alghariduse saama oma emakeeles. Mõlemad riigid kohustusid avama vähemusrahvale kooli vallas, kus on vähemalt 50 kooliealist last.⁷⁹ Paraku tõi koolikonventsiooni tingimuste täitmisest loobumine kaasa üksjagu pahameelt, s.h akadeemilistes ringkondades. Nii kritiseeribki *Üliõpilaslehe* peatoimetaja Valter Pärtelpoeg 1936. aastal teravalt Läti võimude püüdeid

⁷³ **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*, lk 154.

⁷⁴ **Jaanson, K.** Välispoliitika, lk 117; **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*, lk 154; **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 364.

⁷⁵ **Kaslas, B. J.** *The Baltic Nations. The quest for regional integration and political liberty: Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, Poland.* Pittston (Pa.): Euramerica Press, 1976, lk 208–213.

⁷⁶ **Jaanson, K.** Välispoliitika, lk 110.

⁷⁷ **Voits, V.** Eesti-Läti lepingute süsteem. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 2, lk 37–39.

⁷⁸ *Eesti lepingud välisriikidega.* X. 1930–1931. Tallinn, 1931, lk 186–188; **Valge, J.** Kas Eesti majandussidemete ümber suunamine oli vältimatu? *Tundmatu Eesti Vabariik*. Koost. ja toim. J. Ant. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, 1993, lk 88–89.

⁷⁹ **KI[ävvsõn]s, A.** Kirjutati alla Läti-Eesti liidu organiseerimise lepingule. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 1, lk 61.

eesti lapsi lätistada. Iseloomuliku näitena tõstab Pärtelpoeg esile Alüksne eesti kooli olukorra, kus kohalik omavalitsus pole koolile isegi küttepuid muretsenud, vaid õpetajad on pidanud need oma palgast ostma. Samuti kirjeldab ta juhtumeid, kus ebaausate võtetega püütakse vältida uute eesti koolide rajamist.⁸⁰

Pahameelt eesti haritlaskonna seas pälvis hõimurahva liivlaste olukord Läti vabariigis. Üliõpilane Endel Toiger nendib, et kuna liivlaste majanduslik olukord on maapiirkondades üha halvenenud, otsitakse teenistust linnas, kus aga toimub kiire lätistumine. Veelgi halvemad olevat liivlaste haridusolud, nimelt olla lubatud lätikeelses koolis liivi keelt õppida ainult üks tund nädalas. Samas teeb E. Toiger üleskutse anda Eesti üliõpilaskonnal omapoolne panus liivi rahva säilimiseks.⁸¹ Liivlaste sihipärase väljasuretamise pärast tundis suurt muret Eesti Rahvaluule Muuseumi direktor ja rahvaluuleteadlane Oskar Loorits.⁸² Avalik pahameel jõudis haripunkti 1937. aasta sügisel, kui Loorits poliitilistel põhjustel Läti Vabariigist välja saadeti.⁸³ Nimelt oli O. Loorits liivlaste olukorra parandamise ettepanekutega ning iseäranis liivlaste enesemääramisõigust deklareerivate artiklitega ajapikku Läti võimudele üsna tülikaks muutunud. Nii leitigi Riias toimuva Balti ajaloolaste kongressi ajal võimalus tagaselja juba varem *persona non grata*'ks kuulutatud eesti rahvaluuleteadlane piiririkumise ettekäändel riigist välja saata.⁸⁴

Kuigi Eesti ja Läti sõlmisid vaadeldaval perioodil üle poolesaja kokkuleppe ja konventsiooni, ei olnud nende seas ühtegi otseselt akadeemilist koostööd soodustavat või reguleerivat lepingut. Seega ei võetud Eesti ja Läti kõrghariduse- ja teadusalase koostöö edendamiseks riikide tasandil õieti midagi ette, vaid see valdkond jäi ülikoolide juures tegutsevate teadusühingute, üksikisikute ning teatud määral ka ühiskondlike sõprusorganisatsioonide kanda. Lisaks tuleb kahe naabri akadeemilise koostöö arendamise aspektist esile tuua 1930. aastate teisel poolel toimunud Balti vaimse koostöö kongressid, millest pikemalt peatükis 2.3.

Nagu eelnevast nähtub, ei olnud lätlaste ja eestlaste kontakt rahvaste tasemel väga lähedane ei enne ega pärast rahvusriikide teket. Ehkki nii eestlaste ja lätlaste kui ka

⁸⁰ **P[ärtelpoeg], V.** Eestlaste olukorrast Lätis. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 5, lk 135–136.

⁸¹ **Toiger, E.** Liivlaste olukorrast. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 10, lk 419.

⁸² **Loorits, O.** Liivi rahva elu ja surma küsimus. *ERK*, 1932, nr 11/12, lk 180–85.

⁸³ IX Soome-Eesti üliõpilaspäevade ametliku töö tulemused. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 8, lk 199; **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 366.

⁸⁴ **Blumberga, R.** Oskar Loorits ja liivlased. *Mäetagused*, 2003, nr 24, lk 12–14.

Baltikumi puhul tervikuna räägiti sageli “geopoliitilisest tervikust”⁸⁵ ja “balti ajaloolisest saatusruumist”⁸⁶, ei kujunenud eestlastel ja lätlastel ühist kultuuriruumi või -identiteeti. Ja kuigi erinevad sõprusühingud (üksikasjalikum käsitus peatükis 2.2) tegid kahe rahva igakülgsel lähendamisel tänuväärset tööd, jäädi teineteisele sellest hoolimata üsna võõraks.

Ilmar Tõnisson toob oma kriitilises ja palju poleemikat tekitanud artiklis “Eesti välispoliitika I” (1937) naabrite võõraks jäämise peapõhjuseks välja eeskätt kahe rahva ajaloolise ja kultuurilise liidu kontseptsiooni kunstlikkuse. Tema sõnul väljenduvad senise koostöö napid tulemused vaid “hea mulje jätmises” välismaale, samas kui eestlaste ja lätlaste kultuuriline läbikäimine on toonud endaga kaasa rohkem pahandusi kui positiivseid resultate.⁸⁷

Laiemapõhjalist koostööd kahe riigi ja rahva vahel raskendas tihti omavaheline majanduslik ja poliitiline konkurents ning tõsisasi, et teineteisele polnud kuigi palju pakkuda – rohkem oldi orienteeritud Euroopa suurriikidele.⁸⁸ Selle põhjuseks on peetud naaberriikide objektiivselt kujunenud olukorda, seda siis just vastastikustes suhetes. Just püsiva ajaloolise, kultuurilise ja poliitilise ühtsuse puudumine takistas regionaalse poliitilise ja kultuurilise ühistunde tekkimist.⁸⁹ Ent vaatamata sellele, et vähemalt eestlaste poolt võeti suhtlust ja koostööd lõunanaabritega tihti pigem ametliku kohustusena⁹⁰, saavutati Eesti ja Läti koostöös, aga ka Balti liidu ühistöös laiemalt mõningast edu nii teaduses ja kultuuris kui ka ühise välispoliitika koordineerimises.⁹¹

⁸⁵ **Piip, A.** Eesti ja Läti. *Akadeemia*, 1937, nr 4, lk 210.

⁸⁶ **Visnapuu, H.** Teel balti vaimse entente'i poole. *Balti nädala puhul. Varamu*, 1940, nr 6, lk 641.

⁸⁷ **Tõnisson, I.** Eesti välispoliitikast I. *Akadeemia*, 1937, nr 3, lk 170.

⁸⁸ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 364.

⁸⁹ **Parming, T.** Development and Problematics of an Area Studies' Specialization. *Regional Identity under Soviet Rule: The Case of the Baltic States*. Toim. D. A. Loeber, V. S. Vardys, L. P. A. Kitching. Hakkettstown. N. J., 1990, lk 15–23.

⁹⁰ **Karjahärm, T.** *Unistus Euroopast*. Tallinn: Argo, 2003, lk 73; **Saks, I.** Lätlased, lk 297–298.

⁹¹ **Medijainen, E.** Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934. Tartu, 1991, lk 86.

2. EESTI JA LÄTI AKADEEMILISEST KOOSTÖÖST JA SELLE EESMÄRKIDEST 1919–1940

Rahvusülikoolide avamise ettevalmistustega tegelevad komisjonid pöörasid nii Tartus kui Riias juba oma tegevuse algul ülikooli sisulise ülesehitamise kõrval tähelepanu ka välismaistele eeskujudele ning tulevasele akadeemilisele koostööle naaberriikidega.⁹²

Kuigi ülikoolide rajamine toimus Eestis ja Lätis paralleelselt, puuduvad andmed selle kohta, et avamist ettevalmistavad komisjonid oleksid omavahel rahvuslike kõrgkoolide ülesehitamisel nõu pidanud või sisulist koostööd teinud. Eestlaste vähese huvi lõunanaabrite ülikooli vastu võib kirjutada pikaajase Soomele orienteerumise arvele – näiteks on tulevane Tartu ülikooli rektor Johan Kõpp kirjutanud juba jaanuaris 1919, kui siinse komisjoni töö oli veel üsna algusjärgus, vajadusest alustada ulatuslikku teadusalast koostööd Soomega.⁹³ Samuti mängis tõenäoliselt oma rolli ka kahe rahva sarnane kultuuritase – arenenud Lääne-Euroopast või ka Skandinaaviamaadest loodeti oma kultuuri ja kõrghariduse edendamisel olulisemalt suuremat sisulist tuge kui teineteiselt.

Ometi tõstatasid lätlased juba 1920. aasta augustis toimunud Bulduri konverentsil Balti riikide edasise riikliku koostöö kontekstis erandlikult üheks olulisemaks aruteluteemaks Põhjamaade mudeli eeskujul ulatusliku kultuurikoostöö sisseviimise konverentsil osalenud Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola vahel (konverentsile olid kutsutud veel Skandinaaviamaad, ent nad ei vastanud Läti välisministeeriumi kutsele).⁹⁴

Lätlaste Bulduri konverentsi tarvis koostatud teadus- ja kõrgharidusalast koostööd käsitletud dokument *Teadusliste Asutuste Vahekordadest*⁹⁵ sätestas koostöö raames riikidevahelist õppejõudude, üliõpilaste ja õppevahendite vahetust, naabermaade keele ja kultuuri õppetoolide rajamist ülikoolides, ainekavade standardiseerimist, aga ka naaberriikides omandatud teaduskraadide tunnustamist. Lisaks olid ära märgitud

⁹² **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*, lk 148; **Põld, P.** Eesti ülikooli mõttest kuni piduliku avamiseni, lk 12.

⁹³ **Kõpp, J.** Eesti-Soome ühine töö teaduse alal. *Päevaleht*, 16. 01. 1919, lk 2.

⁹⁴ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 52; **Štradiņš, J., Cēbere, Dz.** Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States. *The Baltic States at Historical Crossroads*. Rīga, 2001, lk 294.

⁹⁵ RA, ERA.957.11.693, 14jj.

soovitused eeskätt Inglismaa ja Prantsusmaaga teadussidemeid arendada, mille praktiline väljund oluks näiteks sealsete õppejõudude siinsetesse ülikoolidesse kutsumine. Konverentsil toimunud arutelu käigus lisandus koostöökavva soovitus minna teadusalasele ühistööle järk-järgult, vaid nakkushaiguste leviku pidurdamiseks peeti vajalikuks koostööd kohe alustada.⁹⁶

Bulduris osalenud riikide akadeemiline koostöö pidi alguse saama ülikoolide esindajate kongressiga Tartus. Paraku jäi plaanitud kohtumine aga toimumata, kuna korraldustoimkond otsustas teadus- ja kõrghariduskoostöö alal hoopiski Soome kasuks.⁹⁷ Nii sai poliitilistel põhjustel plaanitud riikide liidust eemale jäänud Leedu ja Soome kõrval laiemalt koordineeritud akadeemilise koostöö läbikukkumise põhjuseks 1920. aastate algul ka Eesti.

Kuid hoolimata ametliku akadeemilise koostöö ebaõnnestumisest jätkasid nii Tartu kui Läti ülikool ülesehitustöid ning olid sarnaste ühiskondlike ja kultuuriliste arengute tõttu ka sarnaste probleemide ees. Üheks selliseks murekohaks oli õppetoolide komplekteerimine. Kuna mitmetel aladel (nt kriminoloogia, stomatoloogia, anatoomia jne) eesti soost spetsialiste polnud, oldi sunnitud Tartusse õppejõude kutsuma välismaalt. Esmajärgus püüti leida vakantsetele kohtadele soomlasi, kellest loodeti, et nad suudavad võrreldes teistega eesti keele kiiremini omandada.⁹⁸ 1920. aasta aruandes haridusministrile teatab ülikooli kuraator Peeter Põld, et 30. aprilli seisuga täidab 43 professori, 14 professori kohusetäitja ning 16 dotsendi (kokku 73 õppejõu) ametikohti 31 eestlast, 23 sakslast, neli soomlast, neli lätlast, kaks rootslast, kaks venelast, üks juut, üks leedulane, üks ungarlane ning kolm segarahvusest õppejõudu.⁹⁹

Mainitud neljast lätlasest olid 1920. aastal Tartu ülikoolis kaks veterinaariaprofessorid (Ernests Paukulis ja Ludvigs Kundziņš), üks veterinaariadotsent (Kārlis Kalniņš)¹⁰⁰ ning

⁹⁶ *Minutes of the Baltic conference held at Bulduri in Latvia in 1920*. Washington, D.C.: Latvian Legation, 1960, lk 8; **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 52.

⁹⁷ RA, EAA.2100.4.418, l 15–15p.

⁹⁸ **Põld, P.** Eesti ülikooli mõttest kuni piduliku avamiseni, lk 21; **Piirimäe, H.** Tartu ülikooli avamine eesti rahvusülikoolina, lk 291–292; **Piirimäe, H.** Rahvusülikooli rajamine ja teised Eesti kõrgkoolid – vundament eesti üliõpilasseltsidele ja korporatsioonidele. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 106.

⁹⁹ **Piirimäe, H.** Tartu ülikooli avamine eesti rahvusülikoolina, lk 294.

¹⁰⁰ **Tankler, H., Rämmer, A.** Õppejõudude koosseisu kujunemine Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis 1920. aastatel, lk 42, 144.

üks loomaarstiteaduskonna prosektor (Arturs Mālmanis).¹⁰¹ Ootuspäraselt eelistasid varem keiserlikus Tartu ülikoolis õpetanud lätlastest professorid, nagu nt teoloog Kārlis Kundziņš, kunstiajaloolane Ernests Felsbergs, filosoof Jānis Endzelīns ja arstiteadlane Pēteris Sniķers siirduda vastesse Läti ülikooli. 1920. aastate algul järgnesid neile ka E. Paukulis, L. Kundziņš ning K. Kalniņš.¹⁰² Ent Läti ülikooli asutamisest hoolimata leidsid edaspidigi Tartus rakendust mitmed läti õppejõud.

Sarnaselt Eestiga nappis ka Lätis mitmetes valdkondades piisava ettevalmistusega läti erialaspetsialiste.¹⁰³ Kui eestlased olid Tartu ülikooli palganud küllalt suure hulga sakslasi (23 õppejõu hulka on loetud nii baltisakslased kui riigisakslased), siis Läti ülikooli kaadripoliitika oli eestlaste omast oluliselt jäigem. Püüdes vältida sakslaste palkamist, eelistati välisõppejõude kutsuda Austriast, Soomest, Rootsist ja Šveitsist – nii leidsidki Läti rahvusülikoolis rakendust vaid viis balti- ja kaks riigisakslast.¹⁰⁴ Ent sellest hoolimata moodustasid Läti ülikoolis, erinevalt Tartust, valdava osa 1920. aastate alguse professorkonnast mittelätlased.¹⁰⁵ Seejuures tasuks märkida, et nii nagu lätlased Tartu ülikoolis, leidsid eestlased rakendust ka Läti ülikoolis – nt veterinaar Karl Kangro, kes 1928. aastal ka professoriks valiti.¹⁰⁶

Vaatamata sellele, et ülikoolid suudeti välisõppejõudude toel käivitada, võeti nii Eestis kui Lätis sihiks kujundada järk-järgult täiesti oma professorkond.¹⁰⁷ Peamine võimalus selleks oli noorte lootustandvate teadlaste koolitamine erinevates välisülikoolides. Eesti Vabariigi Haridusministeerium võimaldas aastail 1919–1932 ligi seitsmekümnel noorel teadlasel teadusstipendiumi toel end kas kodu- või välismaal täiendada.¹⁰⁸ Üldiselt määrati stipendium kuni kaheaastaseks kasutamiseks, kuid ülikool võis seda aasta võrra pikendada. Rohkem kui kolmeaastase stipendiumi kasutamisaaja üle otsustamine jäi aga juba haridusministri pädevusse.¹⁰⁹

¹⁰¹ **Pöld, P.** Eesti ülikooli mõttest kuni piduliku avamiseni, lk 23;

¹⁰² **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 100.

¹⁰³ **Bolin, P.** Between National and Academic Agendas: Ethnic and ‘National Disciplines’ at the University of Latvia 1919–1940. *Södertörn Academic Studies*, 51. Södertörns högskola, 2012, lk 185.

¹⁰⁴ *ibid.*, lk 186, 253.

¹⁰⁵ **Kalling, K.** *Tartu ülikooli rektor Henrik Koppel*. Tallinn: Aasta Raamat, 2007, lk 102.

¹⁰⁶ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 101.

¹⁰⁷ **Piirimäe, H.** Tartu ülikooli avamine eesti rahvusülikoolina, lk 295; **Bolin, P.** Between National and Academic Agendas: Ethnic and ‘National Disciplines’ at the University of Latvia 1919–1940, lk 71, 110.

¹⁰⁸ **Köpp, J.** Eesti ülikooli saamisloost. *Akadeemia*, 1999, nr 12, lk 2566.

¹⁰⁹ RA, EAA.2100.4.286, 196.

Ehkki Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli fond¹¹⁰ ei anna täit ülevaadet, kus teaduslikud stipendiaadid end täiendamas käisid, võib olemasoleva info põhjal väita, et valdavalt mindi end vastavalt erialale täiendama kas Saksamaale, Austriasse või Soome. Siiski leiab mõningaid viiteid ka selle kohta, et mitmedki stipendiaadid on õppe- või teadustöö eesmärgil viibinud ka Lätis. Kuigi üldiselt täiendati end teadustööd tehes Läti ülikooli juures, siis on juhuseid, kus erilaadseid uurimistöid viidi läbi kas Läti eri piirkondades andmeid kogudes või erinevate mäluasutuste arhiivides töötades. Näiteks on 1928. aastal teaduslik stipendiaat ja tulevane Eesti Rahva Muuseumi direktor Ferdinand Leinbock (1935. aastast Linnus)¹¹¹ saadetud kaheks kuuks Lätti ülesandega Kuramaa liivi küladest etnograafilist uurimismaterjali koguda.¹¹² Arheoloogile ja teaduslikule stipendiaadile Harry Moorale¹¹³ on Tartu ülikooli valitsus andnud 1928. aasta kevadel loa osa varem määratud lähetusajast tarvitada Riia ja Miitavi muuseumides töötamiseks.¹¹⁴ 1931. aasta sügisel on Tartu ülikooli valitsus määranud stipendiumi ajaloomagistrile Evald V. Blumfeldile¹¹⁵ Riia arhiivides töötamiseks.¹¹⁶

Lisaks sellele, et naaberriigis end teaduslikult täiendamas käidi, kaitsti teineteise ülikoolides ka teaduskraade. Näiteks väitles end esimese eestlasena Läti ülikoolis doktoriks keemik Karl Loskit 1926. aastal,¹¹⁷ kellele 1927. aastal järgnes geoloog Paul Thomson.¹¹⁸ Tartu ülikoolis aga kaitses 1934. aastal doktoritöö läti bioloog Kärllis Äbele¹¹⁹ ning 1942. aastal rahvaluuleteadlane Anna Bērzkalne, kes oli doktorieksami Tartus sooritanud juba 1935. aastal ja kelle sooviks oli doktoritöö kaitsmine just Tartu ülikooli juures.¹²⁰

Erinevalt rahvusülikoolide avamise ettevalmistamise ajast, pidasid Tartu ülikooli ja Läti ülikooli rektorid 1920. aastate algul, kui suur hulk ülikooli loomisega seotud raskusi oli

¹¹⁰ nt. RA, EAA.2100.4.304, RA, EAA.2100.4.327, RA, EAA.2100.4.355, RA, EAA.2100.5.256.

¹¹¹ Lindström, L., Hiio, T., et al. *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II (1919–1929)*. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Ajalooarhiiv, Eesti Teadusfond, 1994, lk 125.

¹¹² RA, EAA.2100.4.355, l 114; RA, EAA.2100.5.256, l 6; Akadeemilisi teateid. *Üliõpilasleht*, 1928, nr 1, lk 11.

¹¹³ Lindström, L., Hiio, T., et al. *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II*, lk 49.

¹¹⁴ RA, EAA.2100.4.355, l 123.

¹¹⁵ Lindström, L., Hiio, T., et al. *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II*, lk 329.

¹¹⁶ RA, EAA.2100.4.355, l 233.

¹¹⁷ Eestlane esimene Latvija ülikooli keemiadoktor. *Postimees*, 4. 12. 1926 (nr 330), lk 3.

¹¹⁸ Eestlane loodusteadlane Läti ülikooli doktor. *Postimees*, 1. 06. 1927 (nr 147), lk 1.

¹¹⁹ RA, EAA.2100.1.15, l 11 jj; Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 88.

¹²⁰ Rämmer, A. Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1536.

veel ületamata, mõningal määral nõu nii eelarve kui ka näiteks põhikirja üle,¹²¹ kuid sedasorti arutelud jäid kogu vaadeldava perioodi kontekstis siiski pigem harvadeks. Ent ühe olulise erandina võiks esile tõsta Tartu ülikooli rektori Henrik Koppeli ja Läti ülikooli rektori Ernests Felsbergsi ühistegevuse tulemusel 1921. aastal alguse saanud kahe ülikooli raamatukogude vahelise erialaajakirjade ja muude publikatsioonide regulaarse vahetuse.¹²² H. Koppeli ettepanekul võttis Tartu ülikooli nõukogu vastu otsuse, mis muutis kahe ülikooli raamatukogu sidemed publikatsioonide vahetamisel ja tellimisel püsivaks.¹²³

Seega oli mõneti ootuspäraselt Tartu ülikooli allasutustest kõige tihedam akadeemilistel eesmärkidel toimunud kirjavahetus Läti erinevate asutustega ülikooli raamatukogul. Kuna raamatukogu juures tegutseva raamatukomisjoni üheks ülesandeks raamatukogu eelarvete kinnitamise ning raamatute ostuks määratud summade teaduskondade vahel jagamise kõrval oli ka väljaannete vahetamine välismaiste akadeemiliste asutustega¹²⁴ (kus sai oluliseks 1921. aastal ilmuma hakanud *Tartu Ülikooli Toimetised*, mida andis vahetada teiste ülikoolide publikatsioonide vastu, mida muidu ehk soetada poleks jõutud¹²⁵), on loomulik, et viimaste hulka sattusid ka erinevad Läti teadus-, haridus- ja mäluasutused.

Tartu ülikooli raamatukogu tegevust puudutavast kirjavahetusest ilmneb sage suhtlus publikatsioonide vahetamise asjus näiteks Läti riikliku raamatukogu,¹²⁶ Riia Ajaloo ja Arheoloogia Seltsi,¹²⁷ Riia linnaraamatukogu,¹²⁸ Läti ülikooli keskraamatukogu,¹²⁹ Riia Herderi instituudi,¹³⁰ Läti riigiarhiivi,¹³¹ Riia anatoomia instituudi¹³² ja paljude teistega. Siinkohal tasuks ära märkida seegi, et Tartu ülikooli raamatukogu kaasaegse

¹²¹ RA, EAA.2100.4.423.

¹²² **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1535.

¹²³ RA, EAA.2100.4.423, l 2.

¹²⁴ **Puksoo, F.** Tartu ülikooli raamatukogu 1920. aastail. *TÜR Toimetised*, vihik nr 224. Tartu, 1968, lk 27.

¹²⁵ **Peep, L.** Abiõppeasutused ja ülikooli juures tegutsevad akadeemilised seltsid. Raamatukogu. *Tartu ülikooli ajalugu III. 1918–1982*. Toim. K. Siilivask, H. Palamets. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, lk 79.

¹²⁶ RA, EAA.2100.9.20, l 73, 160, 162; RA, EAA.2100.9.26, l 311; RA, EAA.2100.9.74, l 11; RA, EAA.2100.9.33, l 7, 30, 33, 38, 43, 44.

¹²⁷ RA, EAA.2100.9.20, l 40, 58.

¹²⁸ RA, EAA.2100.9.26, l 12, 33, 40, 191; RA, EAA.2100.9.74, l 9, 10, 42, 43, 51, 52, 77, 110, 114.

¹²⁹ RA, EAA.2100.9.51, l 19; RA, EAA.2100.9.33, l 109.

¹³⁰ RA, EAA.2100.9.74, l 46, 47.

¹³¹ RA, EAA.2100.9.51, l 189.

¹³² RA, EAA.2100.9.33, l 184, 185.

teaduskirjandusega täiendamisel on olnud väga oluline koht mitmel Riia kirjastusel-
raamatukauplusel. Eriti tõuseb siinkohal esile kirjastus Walters & Rapa, kust on aastate
jooksul tellitud kirjandust väga suurel hulgal.¹³³ Tartu ülikooli raamatukogu
välissuhtlust publikatsioonide vahetamise ja ostmise teemal kokku võttes võib nentida,
et Tartu ülikool vahetas publikatsioone seitsme erineva Läti asutusega. Võrdlusena olgu
aga märgitud, et samal ajal oli Tartu ülikoolil vahetuspartnereid Norras 5, Taanis 5,
Poolas 13, Rootsis 24, Saksamaal 37, Soomes 34, Venemaal 19 ning Leedus vaid
üks.¹³⁴

Tänu publikatsioonide vahetusele oli eesti ja läti teadlastel teineteise teadusvaldkondade
arengutest küllalt hea ülevaade, mis võimaldas kirjutada naabermaa eri teadusalade
töötulemustest üldistavaid artikleid.¹³⁵ Nii näiteks on Tartu ülikooli hobuste tõuaretuse
vanemlektor Karl Taagepera käsitlenud lätis ilmunud publikatsioonidele toetudes
hobuste aretamist Lätis.¹³⁶

Ehkki Tartu ja Läti ülikooli ametlik akadeemiline suhtlus ja koostöö polnud nii aktiivne,
kui kahe noore naaberriigi ülikooli puhul eeldada võiks, saab väita, et vastastikune
tunnustus ja lugupidamine oli nähtavalt olemas, mida sageli toetasid kahe kõrgkooli
õppejõudude vahelised isiklikud ja teaduslikud kontaktid. Sest kui heita pilk
vaadeldaval perioodil Tartu ülikooli aastapäevadeks saabunud auaadressidele,
õnnitlustele ja telegrammidele, võib nende seas hulgaliselt leida ka Lätist saabunuid.
Näiteks on Läti ülikooli rektor saatnud eestikeelse Tartu ülikooli 10. aastapäevaks 1929.
aastal kahe lehe külje pikkuse tervituskõne.¹³⁷ Samaks puhuks on eraviisilised tervitused
saatnud teiste seas ka näiteks endised Tartu ülikooli veterinaariaprofessorid E. Paukulis
ja L. Kundziņš.¹³⁸

Veelgi laialdasemat tähelepanu pälvis aga suurejoonelistelt tähistatud Tartu ülikooli
300. aastapäev 1932. aastal. Toonasest Tartu ülikooli rektoraadi kirjavahetusest selgub,
et Läti riigi ja ülikooli esindajaid osales pidustustel hulgaliselt – näiteks Läti ülikooli

¹³³ RA, EAA.2100.9.13, l 56, 138, 224, 314, 323; RA, EAA.2100.9.14, l 114, 392, 393; RA,
EAA.2100.7.16, l 84, 165, 258.

¹³⁴ **Puksov [Puksoo], Fr.** Ülikooli Raamatukogu. *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Toim. P.
Treiberg, H. Kruus. Tartu: Postimehe trükikoda, 1929, lk 317.

¹³⁵ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 86.

¹³⁶ **Taagepera, K.** Läti hobusekasvatusest. *Loomakasvatus*, 1928, nr 2, lk 86–87.

¹³⁷ RA, EAA.2100.4.249, l 86–87.

¹³⁸ *ibid.*, l 209.

rektor Mārtiņš Bīmanis,¹³⁹ Lāti välisminister Kārlis Reinholds Zariņš¹⁴⁰ ja Lāti üliõpilaskonna esindus.¹⁴¹ Lisaks saabusid õnnitlustelegrammid lāti korp! Lettonialt¹⁴², korp! Ventonialt¹⁴³, Lāti seimilt¹⁴⁴, Lāti ülikooli senatilt¹⁴⁵, Lāti Meditsiiniühingult¹⁴⁶, prof. Augusts Tenteliselt¹⁴⁷ jpt.

Sarnaselt toimus Tartu ülikool Lāti ülikooli tähtpäevade puhul. Näiteks on rektor Johan Kõpp läkitanud oma ametivennale Lāti ülikooli 10. aastapäeva puhul 1929. aasta septembris ladinakeelse auaadressi¹⁴⁸, samuti on J. Kõpp Lāti ülikooli meeles pidanud 1930. aasta sügisel.¹⁴⁹

Hoolimata sellest, et Lāti riigi- ja teadustegelased on Tartu ülikooli tähtpäevi sageli kirjalike tervitustega meeles pidanud või neid oma kohalolekuga austanud, ei saa Tartu ülikooli rektoraadi kirjavahetuse¹⁵⁰, ülikooli valitsuse kirjavahetuse¹⁵¹ või ka Tartu ülikooli tähtpäevadega seotud korrespondentsi¹⁵² põhjal järeldada, nagu oleks Lāti ülikool Tartu ülikoolile – ja ka vastupidi – oluliselt rohkem tähelepanu pööranud kui teiste naaberriikide kõrgemad õppeasutused ning teadlased. Küll aga torkab soomlaste kõrval silma eesti ja lāti teadlaste isiklike kontaktide rohkus võrreldes kõigi teiste rahvastega – kuna Tartu ülikooli 300. juubeli väliskülaliste nimekirjas on ära märgitud ka nende õobimiskohad, siis ilmneb mitmel puhul, et üks või teine välisteadlane peatus mõne siinse õppejõu kodus (samas kui paljud teised õobisid erinevates majutusasutustes). Nii selgubki, et Lāti ülikooli rektor M. Bīmanis õobis juubelipidustuste ajal eelmise Tartu ülikooli rektori Hendrik Koppeli juures.¹⁵³

¹³⁹ RA, EAA.2100.4.238, 1 22, 23.

¹⁴⁰ RA, EAA.2100.4.243, 1 163, 164.

¹⁴¹ *ibid.*, 1 166.

¹⁴² RA, EAA.2100.4.246, 1 37.392

¹⁴³ *ibid.*, 1 38.

¹⁴⁴ *ibid.*, 1 45.

¹⁴⁵ *ibid.*, 1 48.

¹⁴⁶ *ibid.*, 1 49.

¹⁴⁷ *ibid.*, 1 78.

¹⁴⁸ RA, EAA.2100.4.229, 1 76–81.

¹⁴⁹ *ibid.*, 1 234.

¹⁵⁰ RA, EAA.2100.4.223, RA, EAA.2100.4.229, RA, EAA.2100.4.238.

¹⁵¹ RA, EAA.2100.4.246, RA, EAA.2100.4.249.

¹⁵² RA, EAA.2100.4.238, RA, EAA.2100.4.243.

¹⁵³ RA, EAA.2100.4.235, 1 3.

See, et Tartu ülikooli 300. aastapäev oli oluline sündmus ka lätlaste jaoks laiemalt, ilmneb 1932. aasta 7. juuli *Postimehest*, kus on lühidalt refereeritud ülikooli juubeli puhul Läti ajakirjanduses avaldatud artikleid.¹⁵⁴

Mitmel puhul tunnustati vastastikku ka naaberrahva ülikooli väljapaistvaid teadlasi, valides nad oma rahvusülikooli audoktoriteks või -liikmeteks. Näiteks valis Läti ülikool oma auliikmeiks 1926. aastal Johan Kõpu, 1927. aastal Henrik Koppeli, 1933. aastal Olaf Silla, 1938. aastal Hans Kruusi ning 1939. aastal Woldemar Gutmani.¹⁵⁵ Tartu ülikool aga tunnustas audoktori tiitliga 1929. aastal August Tentelist ning 1932. aastal Mārtiņš Bīmanist ja Kārlis Kundziņšit.¹⁵⁶

Ent vaatamata vastastikusele lugupidamisele ning korrapärasele ametlikule suhtlusele, jäi Tartu ja Läti ülikooli, mis ühtlasi täitsid kodumaal peaaegu 1930. aastate lõpuni ka üldist riiklikku teadustegevust koordineeriva teaduste akadeemia funktsiooni,¹⁵⁷ sisuline akadeemiline koostöö erinevates valdkondades peamiselt siiski mõlema ülikooli teadlaste ja ülikoolide juures tegutsevate teadusühingute kanda.¹⁵⁸

Küllalt olulist taustarolli mängisid akadeemilise koostöö vajalikkuse rõhutamisel, aga ka omapoolsel edendamisel eestlaste ja lätlaste sõprusühingud (Eesti-Läti Ühing Tallinnas ja Tartus ning Läti-Eesti Ühing Riias), kuhu teiste seas kuulus hulgaliselt ka mõlema maa õpetlasi.¹⁵⁹ Oluliseks platvormiks erilaadsete teadus- ja kõrgharidusalase koostöö probleemide avalikuks arutamiseks said 1933–1939 Riias ilmunud *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri* ning alates 1935. aastast toimunud Balti sõprusorganisatsioonide kongressid.

Pärast 1934. aastal Eesti, Läti ja Leedu vahel sõlmitud üksmeele ja mittesõjalise koostöö lepingut ja umbes samaaegselt moodustunud Balti liitu¹⁶⁰ said tõelise hoo sisse 1920. aastate algul kõigi kolme Balti riigi ülikoolide juurde asutatud vaimse koostöö komisjonid, mis seni olid tegutsenud suhteliselt passiivselt.¹⁶¹ 1935. aastast alates toimus Soome osalusel neli akadeemilise koostöö aspektist väga tähtsateks saanud Balti

¹⁵⁴ Tartu ülikooli juubeli järelkaja Lätis. *Postimees*, 7. 07. 1932, lk 4.

¹⁵⁵ Štradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States, lk 296.

¹⁵⁶ *Album doctorum honoris causa sociorumque honorariorum universitatis Dorpatensis/Tartuensis ab. A. MDCCCIII usque ad. A. MCMXCVII*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997, lk 49, 56, 65.

¹⁵⁷ Kalling, K., Tammiksaar E. Eesti teaduste akadeemia. Ajalugu. Arenguid ja järelusi, lk 28.

¹⁵⁸ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 82.

¹⁵⁹ *ibid*, lk 67; Rämmer, A. Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1514.

¹⁶⁰ Kasekamp, A. *Balti riikide ajalugu*, lk 154.

¹⁶¹ Rämmer, A. Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 65–66.

riikide vaimse koostöö konverentsi (neljandal, 1938. aasta konverentsil Riias osalesid ka Taani, Norra ja Rootsi komisjonide esindajad),¹⁶² mille ettekannetes käsitleti ühe sagedasema teemana teadus- ja kõrgharidusalase koostöö arendamise võimalusi konverentsidel osalevate riikide vahel.¹⁶³ Kuigi Eesti akadeemilise koostöö areng Lätiga toimus nüüdsest suuresti Balti riikide vaimse koostöö komisjonide tegevuse raames, soodustas see Leedu, Soome ja Skandinaavia maade kõrval senisest tulemuslikumat ühistegevust teaduse ja kõrghariduse vallas ka lõunanaabritega.

2.1 Tartu ülikooli õppejõudude ja teadusühingute tegevusest

Kuigi eesti ja läti teadlaste isiklike kontaktide osa naaberriikide omavahelises akadeemilises suhtluses ja koostöös polnud vaadeldaval perioodil ehk enam nii valdav, kui 19. sajandi lõpul või 20. sajandi algul, andes juhtpositsiooni ülikooli juures tegutsevatele akadeemilistele teadusorganisatsioonidele,¹⁶⁴ oli õppejõudude personaalsel läbikäimisel oma tähtsus ka 1920. ja 1930. aastatel.

Õppejõudude ja teadusühingute läbikäimisele ning koostööle naaberriigi teadlaste ja vastavate organisatsioonidega lõi soodsad tingimused eeskätt geograafiline lähedus. Esiteks tingis samas regioonis paiknemine mitmeid sarnaseid probleeme (nagu näiteks Venemaalt tulevate nakkushaiguste leviku tõkestamine 1920. aastate algul¹⁶⁵), mis nõudsid mõlema riigi spetsialistidelt kiiret ja tulemuslikku koostegutsemist. Teiseks tekitas eestlaste ja lätlaste ajalooline kõrvutipaiknemine 1920. ja 1930. aastatel olukorra, kus oma rahva ajalugu puudutav informatsioon oli sageli leitav naaberriigi territooriumil – olgu see siis kas eri piirkondades asuv etnograafiline ja arheoloogiline aines või arhiivimaterjalid mäluasutustes.¹⁶⁶ Samavõrra oluline oli naaberriikidele, iseäranis väikeriikidele üldiselt omane soov kõige muu kõrval teha koostööd ka teaduse ja kõrghariduse vallas, mida Eesti ja Läti puhul toetas kuni 1930. aastate keskpaigani

¹⁶² **Medijainen, E.** Eesti välispoliitika Balti suund, lk 72–85; **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 73–75; **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 69.

¹⁶³ *ibid.*, lk 70.

¹⁶⁴ **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1512.

¹⁶⁵ **Mõttus, A.** Varssavi rahvusvahelise sanitaar-konverentsi tööst. *Eesti Arst*, 1922, nr 5/6, lk 285–289.

¹⁶⁶ **Straubergs, K.** Koostöö läti ja eesti folkloori alal. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 2, lk 18.

senini veel realiseerumata Balti liidu idee.¹⁶⁷ Ja lõppude lõpuks oli geograafilise läheduse tõttu tihti võimalik kasutada lihtsalt kui lähima ülikooli ja selle allasutuste, nt raamatukogude ja laborite pakutavaid võimalusi, selle asemel, et reisida mõne konkreetse teose pärast näiteks Saksamaale.

Ühise eesmärgi saavutamise nimel oli eesti ja läti teadlaste personaalset koostööd vaadeldaval perioodil vähem, kui geograafilise läheduse tõttu eeldada võiks. Teadlaste suhtlemine sama valdkonna naaberriigi esindajatega oli kantud eeskätt soovist praktilisi kogemusi vahetada, teineteise töötulemusi tundma õppida, naaberriigi teaduslikke raamatukogusid tarvitada ning teineteise teadusasutuste töökorraldusest, tehnilisest sisseseadest jmt eeskuju võtta.

Näiteks oli Tartu ülikooli erakorraline matemaatikaprofessor Jaan Sarv sunnitud 1923. aastal mõningate doktoritööks vajalike, kuid koduülikoolis puuduvate teoste tõttu külastama Läti ülikooli raamatukogu. Paraku selgus Riiga jõudes, et sarnaselt Tartu ülikooliga oli ka endise Riia polütehnilise instituudi raamatukogu valdavas osas Venemaale evakueeritud, mistõttu mitmed soovitud raamatud jäid leidmata. Õnneks võimaldati J. Sarvel kasutada Läti ülikooli matemaatikateaduskonna raamatukogu,¹⁶⁸ kus töötades sõbrunes ta sealse matemaatikateaduskonna dekaani Edgars Lejnieksiga, kes andis talle tarvitada mitmeid teoseid ka oma isiklikust raamatukogust.¹⁶⁹

Naaberülikooli kogemustest käis 1926. ja 1927. aastal teadmisi ammutamas mehhaanika ja rakendusmatemaatika erakorraline professor Gerhard Rägo.¹⁷⁰ G. Rägo Riia ülikooli külastamise eesmärk oli tundma õppida sealset matemaatikaõpetajate koolitamist ning hüdraulika ja mehhaanika õpetamismetoodikaid.¹⁷¹ G. Rägo ponnistused sisse seada koostöö Läti ülikooli matemaatikutega päädis 1931. aastal E. Lejnieksiga kahasse kirjutatud mõlema riigi algkoolidele mõeldud matemaatikaõpikuga, mis paraku jäi trükis ilmunuta.¹⁷²

Kui Tartu ülikooli astronoomiaprofessor Taavet Rootsmäe (kuni 1936. aastani David Rootsmann) 1930. aastate keskel Kesk-Euroopa observatooriumidega tutvumas käis,

¹⁶⁷ Karjahärm, T., Sirk, V. *Vaim ja võim*, lk 365.

¹⁶⁸ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 107.

¹⁶⁹ RA, EAA.2100.2.1055, l 62.

¹⁷⁰ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 107.

¹⁷¹ RA, EAA.2100.2.1019, l 101–103.

¹⁷² Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 108.

külastas ta teiste seas ka Läti ülikooli.¹⁷³ Riias tutvustas T. Rootsmäele sealse observatooriumi tööd dotsent Alfrēds Žagars.¹⁷⁴ T. Rootsmäele avaldas iseäranis muljet Läti ülikooli observatooriumi õppetöö tugev praktiline külg – nimelt olid üliõpilased teadustöösse kaasatud esimestest kursustest peale.¹⁷⁵

Mõningatel juhtudel viisid õppejõudude tutvumisreisid teineteise ülikoolidesse lõpuks ka laiahaardelise koostööni. Kuna Tartu ülikooli kliinikumid olid loodud Läti ülikooli arstiteaduskonna õppebaasi rolli täitvast Riia 2. linnahaiglast oluliselt varem, omasid Tartu kliinikumid oluliselt rohkem kogemusi nii arstide väljaõppes kui praktilises töös.¹⁷⁶ 1936. aasta novembris Tartus toimunud Tartu, Läti ja Kaunase ülikooli arstiteaduskondade esindajate kohtumisel otsustati teadmiste ja professionaalsete oskuste täiendamiseks võimaldada üksteisel oma ülikoolide juures assistentidena praktiseerida. Nii töötaski Tartu ülikooli kirurgiakliiniku assistent Ilmar Voorema mõnda aega professor Pauls Stradiņši käe all Riia linnahaiglas.¹⁷⁷ Teisalt polnud harvad ka juhud, kus Läti arstid saatsid oma patsiendid operatsioonile Tartusse.¹⁷⁸ Näiteks eemaldas 1933. aastal dotsent Ernst Saareste Riia arsti poolt Tartusse operatsioonile saadetud patsiendilt kurgukasvaja.¹⁷⁹

Eesti ja Läti teadlaste tihedat läbikäimist ja koostööd on vaadeldava perioodi ajakirjanduses mainitud enim folkloristide, etnograafide, arheoloogide ning ajaloolaste puhul.¹⁸⁰ Kui võtta arvesse kahe riigi geograafilist lähedust ning pikka ühist riiklikku ajalugu, on tihe koostöö neil erialadel igati mõistetav. Ent ehkki aktiivne koostöö kahe maa õppejõudude vahel sai alguse kohe rahvusülikoolide avamise järel, jõuti ühiste kongressideni alles 1930. aastatel.

¹⁷³ RA, EAA.2100.2.1002, 1 80p.

¹⁷⁴ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 108.

¹⁷⁵ RA EAA.2100.2.1002, 1 81.

¹⁷⁶ Pandi alus Balti arstide koostööle. *Postimees*, 26. 11. 1936 (nr 320), lk 5.

¹⁷⁷ Kroonika. *Eesti Arst*, 1933, nr 4, lk 214; **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 131.

¹⁷⁸ **Rivers, J.** Tartu Ülikooli närvikliinik. 1. I 1921–1. I 1931. *Eesti Arst*, 1931, nr 2, lk 101.

¹⁷⁹ Tartu Eesti Arstide Seltsi teaduslikud koosolekud 1933, 140. koosolek 22. II. 33. *Eesti Arst*, 1935, nr 5, lk 417.

¹⁸⁰ **Straubergs, K.** Koostöö läti ja eesti folkloori alal. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 2, lk 17–19; **Balodis, F.** Paremat koostööd teaduse alal! *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 1, lk 48–50; **Straubergs, K.** Läti folkloori uurimuste saavutused viimase kümne aasta jooksul. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1935, nr 3/4, lk 25–29; **Ney, G.** Balti rahvaste kultuurilised suhted. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1935, nr 3/4, lk 29–40; Eesti ja Läti koostöö ajalooteaduse alal. *Postimees*, 6. 05. 1938 (nr 122), lk 4.

Koostöö Eesti ja Läti arheoloogide vahel sai alguse 1922. aastal Tartu ülikooli Eesti ja Põhjamaade arheoloogia professorina töötanud soomlase Aarne Michaël Tallgreni eestvõttel.¹⁸¹ Tõeliselt tihedaiks muutusid eesti ja läti arheoloogide suhted pärast Harry Moora teadusliku karjääri algust, kelle peamiseks koostööpartneriks sai Tartu ülikooli vilistlane prof. Francis Aleksandrs Balodis.¹⁸² Kuna H. Moora uurimistööd olid suuresti seotud tänapäeva Eesti ja Läti alade esiajaloo, töötas ta juba Tartu ülikooli teadusliku stipendiaadina 1920. aastate lõpul Läti muuseumides ning osales sealsetel väljakaevamistel.¹⁸³ Pole kahtlust, et just kahe maa arheoloogide tihe koostöö viis kahe riigi vahelise kokkuleppeni, mis lubas eesti ja läti arheoloogidel teineteise maades arheoloogilisi kaevamisi läbi viia.¹⁸⁴

Eesti ja Läti ajaloolaste koostöö ühe olulise aspektina tuleb veel kord üle rõhutada kahe noore iseseisva riigi pikka ühist ajalugu erinevates riiklikes moodustistes alates muinasaja lõpust. Just see asjaolu tingis olukorra, et mõlema rahva ajalugu puudutavad allikad asusid nii Läti kui Eesti mäluasutustes – peamiselt Riia ja Tartu arhiivides. Nii pididki eesti ajaloolased – nt Evald V. Blumfeld,¹⁸⁵ Juhan Vasar,¹⁸⁶ Hans Kruus, Hendrik Sepp, Peeter Treiberg (1935. aastast Tarvel) – sageli töötama Läti arhiivides.¹⁸⁷ Mõistagi sai ühine ajalugu ka suure huvi põhjuseks teineteise teaduslike uurimuste vastu, mis viis kitsama ringi aruteludelt 1937. aastal esimese Balti ajaloolaste kongressini Riias, kus peale eestlaste ja lätlaste osalesid teisedki Läänemere piirkonnas tegutsevad ajaloolased.¹⁸⁸

Sarnaselt arheoloogide ja ajaloolastega oli ka läti ning eesti folkloristidele ja etnograafidele oluline ligipääs teineteise mäluasutuste kogudele ning võimalus naaberriigi territooriumilt uurimismaterjali koguda. Nagu nähtub Läti ülikooli rahvaluuleprofessori Kārlis Straubergsi 1933. aastal ilmunud kahe maa folkloristide ja etnograafide koostööd käsitlevast artiklist, oli aktiivne uurimisandmete kogumine ja

¹⁸¹ RA, EAA.2100.2.1176, l 25.

¹⁸² Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 177.

¹⁸³ RA, EAA.2100.4.355, l 123; Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 177.

¹⁸⁴ Ney, G. Balti rahvaste kultuurilised suhted. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1935, nr 3/4, lk 36.

¹⁸⁵ RA, EAA.2100.4.355, l 233.

¹⁸⁶ RA, EAA.2100.4.355, l 143.

¹⁸⁷ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 180;

¹⁸⁸ Balti ajaloolased Riias. Eile avati esimene Baltimeremaade ajaloolaste kongress. *Postimees*, 17. 08. 1937 (nr 220), lk 5; The First Congress of Baltic historians, Riga, August 16–20, 1937. *Baltic and Scandinavian Countries*, 1937, vol 3, nr 3[7], lk 562–563.

teeneteisega jagamine toimunud K. Straubergsi ning Eesti Rahvaluule Arhiivi juhataja Oskar Looritsa eestvõttel juba alates 1920. aastate algusest.¹⁸⁹ Läti aladel uurimistöid teinud eestlastest võiks esmajoones nimetada hilisemat Eesti Rahva Muuseumi direktorit Ferdinand Leinbocki (1935. aastast Linnus).¹⁹⁰

Teaduslikud organisatsioonid loodi vaadeldaval perioodil Tartu ülikooli juurde valdavalt õppejõudude initsiatiivil eesmärgiga laiendada teadustegevust laiendada ning kaasata teadustöösse ka üliõpilasi.¹⁹¹ Akadeemilistel teadusühingutel oli Tartu ülikooli teadustöös oluline koht ning kuna neid juhtisid ülikooli õppejõud, olid nad sageli ülikooli erinevate teaduskondade ning õppetoolidega tihedalt läbipõimunud.¹⁹² Sedalaadi teadusühingute loomise ideedega tulid 1920. aastate algul välja valdavalt Tartus töötanud rootsi ja soome õppejõud¹⁹³, ehkki eesti haritlaste teadusseltsidesse koondumise vajalikkust oli 1917. aastal rõhutanud juba Villem Ernits.¹⁹⁴

1920.–1930. aastatel tegutses Tartu ülikooli juures üle kahekümne erialase teadusühingu, mida juhtisid üldjuhul ülikooli professorid. Tähtsamad ja suurema liikmete arvuga olid Akadeemiline Põllumajanduse Selts (loodud 1920; 1928. aastal 501 liiget ja ligi 2000 toetajaliiget), Loodusuurijate Selts (loodud 1853, Tartu ülikooli juures tegutseb alates 1868; 1928. aastal 227 liiget), Akadeemiline Kirjandusühing (loodud 1924; 1929. aastal 188 liiget), Akadeemiline Metsaselts (loodud 1922; 1929. aastal 149 liiget), Õpetatud Eesti Selts (loodud 1838; 1928. aastal 131 liiget), Akadeemiline Keemia Selts (loodud 1923; 1929. aastal 124 liiget), Akadeemiline Rohuteaduse Selts (loodud 1924; 1929. aastal 100 liiget) Akadeemiline Emakeele Selts (loodud 1920; 1928. aastal 75 liiget), Akadeemiline Arstiteaduse Selts (loodud 1922; 1929. aastal 75 liiget), Akadeemiline Ajaloo Selts (loodud 1920; 1929. aastal 62 liiget), Akadeemiline Usuteadlaste Selts (loodud 1921; 1929. aastal 54 liiget), Akadeemiline Loomaarstiteaduslik Selts (loodud 1922; 1928. aastal 50 liiget), Akadeemiline

¹⁸⁹ **Straubergs, K.** Koostöö läti ja eesti folkloori alal. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 2, lk 17–19.

¹⁹⁰ **Lindström, L., Hiio, T., et al.** *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II*, lk 125; RA, EAA.2100.4.355, 1 114.

¹⁹¹ **Tamul, S.** Tartu Ülikooli välissuunitlustega akadeemilistest ühendustest ja nende sulgemisest 1940.–41. a. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXVII*, 1993, lk 64.

¹⁹² **Toom, U.** Abiõppeasutused ja ülikooli juures tegutsevad akadeemilised seltsid. Akadeemilised seltsid. *Tartu ülikooli ajalugu III. 1918–1982*. Toim. K. Siilivask, H. Palamets. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, lk 82–83.

¹⁹³ **Kivimäe, J., Rosenberg, T.** Akadeemilise Ajaloo Seltsi tegevusest. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XVI*, 1985, lk 134–135.

¹⁹⁴ **Viiiralt, M.** Esimene Eesti üliõpilaste ja vilistlaste kongress ning selle osa rahvusülikooli kujunemisel. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXIX*. 1997, lk 65.

Õigusteaduse Ühing (loodud 1924; 1928. aastal 47 liiget), Akadeemiline Rahvaluule Selts (loodud 1925; 1929. aastal 44 liiget), Akadeemiline Matemaatika Selts (loodud 1926; 1929. aastal 41 liiget), Akadeemiline Ühistegevuse Selts (loodud 1922; 1929. aastal 38 liiget), Akadeemiline Metsateaduse Selts (loodud 1923; 1929. aastal 37 liiget), Akadeemiline Majanduse Selts (loodud 1923; 1929. aastal 37 liiget).¹⁹⁵

Eelpool loetletud teadusühingute eesmärgiks oli peamiselt oma valdkonna teaduslik arendamine kodumaal – laiema huvi tekitamine oma eriala vastu, toetada ja arendada oma liikmete teadustegevust ning aidata kaasa kodumaa edendamisele eeskätt oma erialast lähtuvalt. Just neil põhjusil andsid akadeemilised teadusühingud välja ka erinevaid publikatsioone (Akadeemiline Ajaloo Selts *Ajaloolist Ajakirja*,¹⁹⁶ Akadeemiline Põllumajanduse Selts *Agronomiat*, Akadeemiline Rohuteaduse Selts koos Eesti Rohuteadlaste Ühinguga *Eesti Rohuteadlast* jne). Kuigi akadeemilised teadusorganisatsioonid tegutsesid küllaliski sõltumatult, määrati neile mõnigi kord uurimisteemad ülikooli poolt ning teadustöö eeldas tihedat koostööd erinevate riigiasutuste ja kutseühingutega. Seda näiteks just selliste teadusvaldkondade puhul, mille uurimistulemused omasid laiemat praktilist väärtust – nt põllumajandus, loomakasvatus, metsandus, aga ka tervishoid ja farmaatsia.¹⁹⁷

Ekskursioone naaberriikidesse mainib tegevuskava ühe eesmärgina 1928. aastal ülikooli poolt akadeemilistele ühingutele saadetud ankeedis vaid Akadeemiline Loomaarstiteaduslik Selts,¹⁹⁸ ehkki nenditakse, et seni on välisreise vähe olnud, viimati Riiga. Samas ankeedis märgib Akadeemiline Rahvaluule Selts, et on omapoolse rahvaluulekogumisega abistanud Helsingi ülikooli doktoranti Elsa Elina Enäjärvit¹⁹⁹ kellel oli parasjagu käsil uurimistöö soome-estli mängulauludest.²⁰⁰

Tegelikkuses oli akadeemiliste teadusühingute rahvusvaheline läbikäimine ja koostöö, s.h. Lätiga siiski oluliselt ulatuslikum, millele viitavad vastastikused külaskäigud ja

¹⁹⁵ **Treiberg, T., Kruus, H.** Akadeemilised teaduslikud seltsid. *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Toim. P. Treiberg, H. Kruus. Tartu: Postimehe trükikoda, 1929, lk 341–386.

¹⁹⁶ **Rosenberg, T.** Professor Arno Rafael Cederberg – Eesti ajaloo uurimise koolkonna rajaja Tartu Ülikoolis. *Ajalooline Ajakiri*, 1999, nr 2 (105), lk 81.

¹⁹⁷ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 82.

¹⁹⁸ **Treiberg, T., Kruus, H.** Akadeemilised teaduslikud seltsid, lk 369.

¹⁹⁹ **Autori märkus.** 1929. aastast Elsa Elina Enäjärvi-Haavio, 1932. aastal kaitses Helsingi ülikooli juures doktoritöö The Game of Rich and Poor. A Comparative Study in Traditional Games. (<http://375humanistia.helsinki.fi/elsa-enajarvi-haavio/kansanrunouden-tutkija-ja-yhteiskunnallinen-vaikuttaja>, 5. mai 2017.)

²⁰⁰ **Treiberg, T., Kruus, H.** Akadeemilised teaduslikud seltsid, lk 385.

ekskursioonid, teineteise organisatsioonides ja ülikoolides ettekannete pidamine ning mõistagi publikatsioonide vahetamine.²⁰¹

Kuigi vastastikuseid ekskursioone toimus nii lähemate kui kaugemate riikidega, oli neid Lätiga küllaltki palju. Näiteks on 1928. aasta sügisel Läti ülikooli keemia- ja farmaatsiaüliõpilased dotsent Jānis Maizītise²⁰² ja keemiaseltsi esimehe Aleksandrs Dailatsise juhtimisel tulnud vastuekskursioonile Tartu ülikooli. Tartu linna ja Tartu ülikooli vastavate valdkondade tegevust tutvustasid Akadeemilise Rohuteaduse Seltsi ja Akadeemilise Keemia Seltsi liikmed eesotsas farmaatsiaõppejõu Nikolai Veiderpassiga.²⁰³ 1929. aastal külastasid Tartu ülikooli loomarstiteaduskonna 10. aastapäeva puhul Akadeemilise Loomaarstiteadusliku Seltsi vahendusel Läti ülikooli sama ala õppejõud ja üliõpilased.²⁰⁴ 1937. aasta aprillis tutvusid aga Akadeemilise Rohuteaduse Seltsi organiseerimisel Tartu farmaatsiaüliõpilased taas dotsent N. Veiderpassi juhtimisel Riia ülikooli ja sealse farmaatsia õpetamise ja õppeasutustega. Külastuse raames esines N. Veiderpass Riia ülikoolis ka Tartu rohuteaduse õppekava ja uut Eesti farmakopöad tutvustava ettekandega.²⁰⁵ Sama aasta kevadel külastasid Tartu metsateaduse õppejõud ja tudengid Läti metsateaduse üliõpilaste seltsi Šalkone kutsel Lätti, et viia end kurssi sealse metsateaduse edusammudega.²⁰⁶ 1937. aasta sügisel külastasid Lätti ka vastse Tallinna tehnikainstituudi üliõpilased, kes tutvusid prof. Vladimir Paaveli juhtimisel Ķegumsi jõujaama ehitustöödega.²⁰⁷

Erinevalt paljudest teistest akadeemilistest ühingutest andis Akadeemiline Emakeele Selts iga-aastaselt välja stipendiumi, mille eesmärk oli toetada ühe eesti üliõpilase suvist Soome külastust, et tutvuda sealse rahva ja keelega.²⁰⁸ Akadeemiline Põllumajanduse

²⁰¹ Rohuteaduskonna üliõpilaste ekskursioon Riiga. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 4–5, lk 132; Metsateaduse üliõpilaste õppereis Lätti. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 7, lk 178–179.; Ekskursioon Lätti. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 8, lk 216.

²⁰² **Ķešāns, A.** Ķīmijas fakultāte 1919–1939. *Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919–1939. II daļa, Mācības spēku biogrāfijas un bibliogrāfija*. Rīgā: Latvijas universitāte, 1939, lk 173–174.

²⁰³ Läti üliõpilaste külaskäik. *Üliõpilasleht*, 1928, nr 12, lk 184; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, nr 7, lk 1521–1522.

²⁰⁴ RA, EAA.2100.4.288, l 34.

²⁰⁵ Rohuteaduskonna üliõpilaste ekskursioon Riiga. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 4–5, lk 132.

²⁰⁶ Metsateaduse üliõpilaste õppereis Lätti. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 7, lk 178–179.

²⁰⁷ Ekskursioon Lätti. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 8, lk 216.

²⁰⁸ AES-i stipendium Soome sõiduks. *Üliõpilasleht*, 1931, nr 7, lk 126; Stipendium soome keele õppimiseks. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 7, k 282.

Selts aga määras igal aasta ühele soome üliõpilasele stipendiumi Tartu ülikoolis õppimiseks.²⁰⁹

Kuigi Tartus loodi ka mitmeid otsese välissuunitlusega akadeemilisi ühinguid, nt 1931. aastal Akadeemiline Anglo-Eesti Ühing ja Akadeemiline Rootsi-Eesti Selts ning 1936. aastal Akadeemiline Eesti-Itaalia Ühing ja Akadeemiline Poola-Eesti Ühing, mille sihiks oli kultuurivahetus ja teaduslik koostöö välismaa akadeemiliste ringkondadega²¹⁰, siis sarnast ühingut eestlaste ja lätlaste vahel ei loodud. Kultuurisidemete arendamise eesmärgil finantseeris Rootsi valitsus Tartu ülikoolis rootsi keele ja kirjanduse²¹¹ ning Suurbritannia valitsus inglise keele ja kirjanduse õpetamist²¹² Põhiolemuselt kuulusid sedalaadi organisatsioonide hulka ka Soome ja Eesti hõimuklubid, mis rõhutasid soomlaste ja eestlaste ajaloolist sugulust²¹³ ning mis tegelesid kogu vaadeldaval perioodil kahe sugulasrahva igakülgse läbikäimise ja teineteise tundmaõppimise aktiivse korraldamisega.²¹⁴

2.2 Eesti-Läti sõprusühingute tegevusest

Kui Läti-Leedu ja Leedu-Läti sõprusühingud said alguse vastavalt 1921. ja 1922. aastal²¹⁵ ja seda ilmselt suuresti Balti liidu idee tuules, siis Eesti jäi algul pigem äraootavale seisukohale, kuni selguvad Balti ja Skandinaavia riikide suhete jõujooned. Kui aga selgus, et Eestil ja Lätil ei õnnestu Skandinaavia koostöövõrgustikuga ühineda, asutati 1928. aastal Tallinnas Eesti-Läti Ühing ning Riias Läti-Eesti ühing. Viimasesse kuulus ka eestlaseid.²¹⁶

²⁰⁹ Soome stipendiaadid Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 10, lk 206.

²¹⁰ **Tamul, S.** Tartu Ülikooli välissuunitlustega akadeemilistest ühendustest ja nende sulgemisest 1940.–41. a. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXVII*, 1993, lk 64.

²¹¹ EAA.2100.19.83, 1 l.

²¹² **Tamul, S.** Tartu Ülikooli välissuunitlustega akadeemilistest ühendustest, lk 67–68.

²¹³ **Ernits, V.** Hõimutöö põhiküsimusi. *Soome-Eesti Hõimualbum I*. Peatoim. V. Ernits. Tartu, 1926, lk 94.

²¹⁴ **Jaksi, G.** *Tartu üliõpilaskonna Edustuse rahvusvahelistest suhetest: 1923–1928*. Bakalaureusetöö, Tartu ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut. Tartu, 2011, lk 26.

²¹⁵ **Nonācs, O.** Balti rahvaste koostöö. IV Eesti, läti ja leedu koostöö kongressi puhul. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1938, nr 2/3, lk 5–6.

²¹⁶ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 56.

Nimetatud sõprusühingute esialgseteks eesmärkideks olid peamiselt arendada rahvastevahelist sõprust ning edendada vastastikuseid suhteid kultuuri ja majanduse alal.²¹⁷ Ent üsna pea loodi ühingutele majanduslikud, juriidiliselt, kultuurilised ning akadeemilised sektsioonid, millega kahe organisatsiooni tegevusväli laienes tuntavalt.

Kuna nii Eesti-Läti kui Läti-Eesti Ühingu tegutses hulgaliselt teadlasi – näiteks rahvusvahelise õiguse professor Ants Piip (alates 1931. aastast Eesti-Läti Ühingu esimees), rektor Johan Kõpp (1932. aastal loodud Eesti-Läti Ühingu Tartu osakonna juhatuse esimees), Eestimaa õiguse ajaloo professor Jüri Uluots, orgaanilise keemia professor Paul Kogerman, arheoloogiaprofessor Harry Moora²¹⁸ Tartu ülikoolist ning rahvaluuleprofessor Kārlis Straubergs, arheoloogiaprofessor ja rektor Francis Aleksandrs Balodis ning ajaloo professor ja rektor Augusts Tentelis Läti ülikoolist –, siis on üsna loomulik, kaks sõprusorganisatsiooni tegelesid muuhulgas ka akadeemilise koostöö küsimustega.

Kuigi aastatel 1928–1933 korraldati mõlema ühingu eestvõttel eestlaste-lätlaste kultuuriliseks lähendamiseks vastastikuseid ekskursioone ja külastusi ning oma kultuuri tutvustamiseks ettekandeõhtuid, kontserte ja näitusi, peeti mõlemaid rahvaid puudutavatel teemadel nõupidamisi,²¹⁹ siis laiema kandepinna said erilaadsed arutelud ja üleskutsed alates 1933. aasta kevadest, mil hakkas ilmuma läti- ja eestikeelsena *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri* (1933–1939). Ehkki nime poolest oli tegu Läti-Eesti Ühingu väljaandega, siis tegelikult oli see pigem kahe ühingu ühine häälekandja – artiklite, ülevaadete jm autoriteks olid algusest peale eestlased ja lätlased. Ent pärast 1934. aastal alanud Soome, Eesti, Läti ja Leedu rahvuslike vaimse koostöö komisjonide koostööd leidis kirjutajate seas üha enam ka soomlasi ja leedulasi.

Ja vaatamata sellele *Läti-Eesti Ühingu Kuukirjas* ilmunud kirjutised olid sageli naiivselt optimistlikud ja nägid kahe rahva lähendamisel ülemäära lihtsustatud lahendusi, siis ometi võimaldas ajakiri tõstatada ka tõsisemaid teemasid ning pakkuda konstruktiivsemaid lahendusi Eesti ja Läti akadeemilist koostööd puudutavatele probleemidele.

²¹⁷ Tankler, H., Rämmer, A. *Tartu University and Latvia*, lk 65.

²¹⁸ Tartus asutati Eesti-Läti Ühing. *Postimees*, 19. 11. 1932 (nr 272), lk 4.

²¹⁹ Alberings, A. Eestõnaks. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 1, lk 1–2.

Ühe peamise probleemina, mis takistas nii kahe rahva kultuurilist lähenemist kui ka akadeemilist koostööd, nähti teineteise keele mittevaldamist. Peamise lahendusena pakuti välja läti keele ja kultuuri lektoraadi avamine Tartu ülikoolis ning eesti keele ja kultuuri lektoraadi avamine Läti ülikoolis.

Vastastikuse lektoraatide loomise vajaduse tõstatas 1933. aasta aprillis, *Läti-Eesti Ühingu Kuukirja* avanumbris Tartu ülikooli arheoloogiaõppejõud Harry Moora. Paljude teiste Eesti ja Läti akadeemilist koostööd puudutavate ettepanekute seas rõhutab ta, et kuigi naaberriikide keele ja kultuuri lektoraadi asutamist mõlema ülikooli juurde on varasemalt korduvalt arutatud, ei ole senini positiivsete tulemusteni jõutud. Lektoriteks pidid Moora arvates olema isikud, kes suudaksid oma rahva kultuuri naabritele tutvustada kõige laiemas mõttes – ideaalis võiks Tartu ülikoolis vastavalt ametikohal töötada lätlane ja Läti ülikoolis eestlane.²²⁰

1935. aastal tõstatab Eesti Vabariigi Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi teaduse- ja kunstiosakonna direktor Gottlieb Ney naaberkeelte lektoraatide küsimuse taas. G. Ney nendib, et Tartu ülikooli juures Poola, Prantsuse ja Rootsi ja Itaalia valitsuste ülalpidamisel tegutsevad professorid ja lektoraadid²²¹ on edendanud eestlaste kontakti nende rahvaste keelte ja kultuuridega märgatavalt. Ta rõhutab, et kuna slaavi filoloogia professor on teadustööga juba piisavalt koormatud, tuleks naaberkeelte praktiliseks õpetamiseks teiste uusfiloloogiate eeskujul luua Tartu ülikooli juurde ka läti ja leedu keele lektoraadid.²²²

Paraku selgub 1939. aastal – korduvatest üleskutsetest hoolimata –, et Balti riikide ülikoolide juurde pole jätkuvalt plaanitud mahus teineteise keelte lektoraate loodud. Nii nendibki Läti ajakirjanik ja haridustegelane Oto Nonācs, et kuigi juba Eesti-Läti ja Läti-Eesti sõprusühingute juhataste esimesel koosolekul 1928. aastal tunnistati ühiselt vajadust luua Tartusse ja Riiga vastavalt läti ja eesti keele lektoraadid, siis 1939. aastal tegutsevad Läti ülikooli juures inglise, prantsuse, saksa, itaalia, poola, rootsi, leedu, vene ja vanakreeka keele lektoraadid ning Tartu ülikoolis prantsuse, itaalia, rootsi,

²²⁰ **Moora, H.** Eesti ja Läti koostöö teaduslikul alal. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 1, lk 17–18.

²²¹ **Autori märkus.** Tartu ülikooli juurde loodi 1930. aastatel peale valitsuste finantseeritavate lektoraatide veel ka kultuurisidemetes arendamist propageerivaid ühendusi, näiteks Akadeemiline Anglo-Eesti Ühing, Akadeemiline Rootsi-Eesti Selts. (**Tamul, S.** Tartu Ülikooli välissuunitlustega akadeemilistest ühendustest, lk 65–66)

²²² **Ney, G.** Balti rahvaste kultuurilised suhted. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1935, nr 3/4, lk 34–35.

tšehhi, poola ja juudi lektoraadid.²²³ Ainsana on Läti ülikooli juurde rajatud leedu keele õppetool.²²⁴ Nonācsile sekundeerib viimaseks jäänud *Läti-Eesti Ühingu Kuukirja* numbris ka läti ajaloolane ja publitsist Pēteris Bērziņš, kes märgib, et hoolimata hulgast erinevate keelte lektoraatidest Balti riikide ülikoolide juures, on Balti rahvaste oma keeled jäänud tähelepanuta.²²⁵

Lektoraatide loomiseni jõuti alles 1940. aastal, mil Tartu ülikooli juurde asutati läti keele lektoraat ning Läti ülikooli juurde eesti keele lektoraat.²²⁶ Paraku alustasid lektoriteks valitud Karl Aben ja Kārlis Draviņš tööd 1940. aasta sügisel juba nõukogude ülikoolides.²²⁷

Paralleelselt üleskutsetega asutada naaberrahvaste keelte lektoraadid Balti riikide ülikoolide juurde, arutleti sõprusühingute koosolekutel ning *Läti-Eesti Ühingu Kuukirja* veergudel Balti rahvaste ühiseks suhtluskeeleks sobiva võõrkeele üle. Kuna vene ja saksa keel otsustati ajaloolistel põhjustel kõrvale jätta, jäi valikusse inglise (mis oli esimeseks võõrkeeleks Läti ja Eesti üldhariduskoolides) ning prantsuse keel (mis oli peamiseks võõrkeeleks Leedu üldhariduskoolides).²²⁸ Lõpliku kompromissina võeti 1936. aastal Tartus toimunud teisel Balti riikide vaimse koostöö kongressil (sellest ja teistest Balti riikide vaimse koostöö kongressidest lähemalt peatükis 2.3) vastu otsus kasutada omavahelise suhtluskeelena Rahvasteliidu eeskujul inglise ja prantsuse keelt.²²⁹ Seda otsust toetas asjaolu, et nii Eestis kui Lätis oli inglise ja prantsuse keele oskajate hulk vahepeal jõudsasti kasvanud, iseäranis noorte teadlase hulgas.²³⁰

Lektoraatide ja ühise suhtluskeele küsimuste kõrval pälvisid *Läti-Eesti Ühingu Kuukirjas* tähelepanu ka akadeemilise koostöö muud probleemid. Nii tõdeb Harry

²²³ **Autori märkus.** Tegelikult tegutsesid peale nimetatute Tartu ülikooli juures veel ka soome, inglise, saksa, vene ja ungari keele lektoraadid. (Hiio, T. Tartu Ülikooli teaduskonnad ja õppetoolid (professuurid) 1925–1940. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 324)

²²⁴ **Nonācs, O.** Tahta – suuta. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1939, nr 1, lk 3–4.

²²⁵ **Bērziņš, P.** Balti rahvaste omavahelise kultuuriväärtuste vahetus. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1939, nr 2, lk 25.

²²⁶ Eesti keele õppetool Läti ülikooli juure. *Päevaleht*, 26. 02. 1940 (nr 54), lk 1.

²²⁷ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 101.

²²⁸ vt **Nonācs, O.** Võõrkeeled Balti riikide koolides. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 3, lk 8–11; **Nonācs, O.** Vaatlusi ja järledusi. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1937, nr 3, lk 2; Balti rahvaste kultuuriline lähenemine. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1938, nr 1, lk 14.

²²⁹ **Puksoo, F.** The second Baltic intellectual co-operation congress. Tartu, November 29–30, 1936. *Baltic and Scandinavian Countries*, 1938, vol. 3, no 1 (Jan. 1937), lk 186–187.

²³⁰ Inglise ja prantsuse keel Balti ühiskeeleks. *Postimees*, 2. 11 1935 (nr 299), lk 3.

Moora juba *Kuukirja* esimeses numbris 1933. aastal, et kui võtta arvesse Eesti ja Läti ühesuguseid looduslikke tingimusi ning ühist saatust, on ilmne, et kahel rahval on palju sarnaseid teaduslikke probleeme – nii loodus- kui humanitaarteadustes. Just neil põhjustel peaks mõlema riigi teadlastes huvi tekitama naabermaa uurimistööde tulemused. Moora rõhutab sedagi, et kuigi eesti ja läti teadlaste vahel on algusest peale valitsenud sõbralikud suhted, on teineteist külastatud ja naabermaal vahel ettekandeidki peetud, siis on kahe rahva teadlaste sisuline koostöö jäänud suuresti ikkagi deklaratiivseks. Seepärast peab ta vajalikuks sõlmida Tartu ja Läti ülikooli või teaduslike seltside vahel kokkulepe, mille järgi kohustuksid mõlema maa teadlased esinema naaberriigis loengusarjadega. Samuti rõhutab Moora vajadust hoolitseda selle eest, et vähemalt ülikoolid saaksid regulaarselt kogu naabri kultuurielu käsitleva kirjanduse.²³¹ Mõned kuud hiljem nendib Läti arheoloogiaprofessor Francis Aleksandrs Balodis, et Tartu ja Läti ülikool otsekui ei usaldaks teineteist – noori teadlasi saadetakse üha välismaale ning iga keskpärase Lääne-Euroopa teadlase ees kiputakse pimesi koogutama. Selle asemel tuleks korraldada vastastikuseid loengukursuseid, kus tutvustakse naabritele oma rahva ajalugu, keelt ja kultuuri.²³²

Kuigi eelpool käsitletud artiklites tehtud ettepanekud ei saanud otseselt aluseks sisulistele muudatustele Eesti ja Läti (või üldisemalt Balti riikide) akadeemilises koostöös, ei saa *Läti-Eesti Ühingu Kuukirjas* ilmunud arvamusi ja üleskutsesid Balti rahvaste koostöö edasise arendamise kontekstis kindlasti tähtsusetuteks pidada – on ilmne, et sõprusühingute ajakirjal oli oma mõju ka Balti rahvaste vaimse koostöö liikumisele, mis leiab pikemat käsitlemist peatükis 2.3.

Nagu eelpool mainitud, muutis Leedu 1930. aastatel toimunud välispoliitiliste muutuste tõttu oma suhtumist Balti liitu, mis päädis 1934. aastal Eesti, Läti ja Leedu vahelise sõpruse- ja koostöölepingu sõlmimisega, mille tulemusena tekkis nn Balti Liit (nimetatud ka Balti Antandiks või Balti Uniooniks).²³³ Tõenäoliselt tingis Leedu hoiakute muutumine ja Balti riikide koostöölepingu sõlmimine ka selle, et kuus Balti rahvaid liitvat sõprusorganisatsiooni (Eesti-Läti, Läti-Eesti, Eesti-Leedu, Leedu-Eesti, Läti-Leedu, Leedu-Läti) alles nüüd koonduda otsustasid – oli ju plaan sõprusühinguid

²³¹ **Moora, H.** Eesti ja Läti koostöö teaduslikul alal. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1933, nr 1, lk 16–17.

²³² **Balodis, Fr.** Paremat koostööd teaduse alal! *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 1, lk 49–50.

²³³ **Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*, lk 154.

koondav organisatsioon luua päevakorrale tõusnud juba 1932. aastal, ent siis jäi see erinevatel põhjustel realiseerimata.²³⁴

Nii toimuski 1. juulil 1934. aastal Bulduris Eesti-Läti-Leedu sõprusühingute esindajate koosolek, kus otsustati moodustada Eesti-Läti-Leedu koostööbüroo. Ühtlasi sätestati koostööbüroo tegevus ning valiti selle esimesed liikmed.²³⁵ Äsja moodustunud Eesti-Läti-Leedu sõprusühingute katuseorganisatsioon (kuhu kuulus edaspidi igast sõprusorganisatsioonist kaks esindajat) võttis endale ülesandeks kutsuda 1935. aasta suvel Riias kokku esimene Balti rahvaste sõprusühingute kongress.²³⁶

Sõpruskongressid, mida on nimetatud ka lähendamiskongressideks, toimusid alates 1935. aastast iga-aastaselt kordamööda üksteise pealinnades ning neil peetud olulisemad ettekanded avaldati *Läti-Eesti Ühingu Kuukirjas*. 1937–1940 toimus kongressiga paralleelselt ka “Balti nädal”, mille raames toimusid erilaadsed konverentsid ja kohtumised, kus käsitleti nii kirjanduslikke, majanduslikke kui ka näiteks erialaorganisatsioonide koostöö küsimusi Balti rahvaste lähendamise eesmärgil.²³⁷

Igal kongressil keskenduti kindlale teemaderingile. 1935. aastal oli Riias keskseks teemaks kultuurikoostöö, 1936. aastal Kaunases rahvuslik identiteet, 1937. aastal Tallinnas hariduskoostöö, 1938. aastal Riias rahvastiku iibe küsimused ning 1940. aastal Tallinnas majandus- ja kultuurikoostöö.²³⁸

1937. aasta haridusalasele koostööle keskendunud konverentsil puudutas Tartu ülikooli üldajaloo dotsent Juhan Vasar ka kõrgharidus- ja teadusalast koostööd Balti riikide vahel. J. Vasar nentis, et teaduse vallas Balti rahvad ühistöö arendamise asemel pigem kaugenevad üksteisest ning on vaja leida enam võimalusi tulemuslikuks koostööks. Klaipeđa pedagoogilise instituudi direktor Vytautas Soblyš märkis, et teaduse valdkonnas peab lähenemine toimuma “alt üles” ehk alustuseks tuleb tagada, et kooliõpikutes oleks naabermaade ajalugu ja geograafiat puudutav informatsioon tõene (kooliõpikute korrigeerimise osas pöördus Läti-Eesti ühing 1937. aasta oktoobris ka Läti

²³⁴ **Nonācs, O.** Balti rahvaste koostöö IV Eesti, Läti ja leedu kongressi puhul. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1938, nr 2/3, lk 6.

²³⁵ Eesti-Läti-Leedu sõprusühingute koosolek Bulduris 1. juulil 1934. a. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 3, lk 34–36; **Nonācs, O.** Balti rahvaste koostöö IV Eesti, Läti ja leedu kongressi puhul. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1938, nr 2/3, lk 6–7.

²³⁶ Eesti, Läti, Leedu koostöö büroo. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1934, nr 3, lk 36–37.

²³⁷ **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1515.

²³⁸ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 63.

haridusministri poole²³⁹). Sellega viitas V. Soblys Balti rahvaste kongressil esinenud Läti ülikooli rektorile Jūlijs Auškāpsile, kelle ideeks oli Balti riikide teaduslikku koostööd edendada õppeprogrammide standardiseerimise ning teadlaste vahetamise kaudu.²⁴⁰

Kuigi Balti rahvaste sõprusühingute koostöbüroo soovis, et Balti Nädalad kujuneksid üritusteks, kus harjumuspärase sõprusorganisatsioonide kongressi raames toimuksid ka akadeemiliste ja erialaste organisatsioonide omavahelised kohtumised,²⁴¹ osutus erinevate teadus- ja kutseühingute ning nende liikmete osavõtt neist oluliselt väiksemaks,²⁴² kui toonane ajakirjandus seda näidata püüdis.²⁴³

2.3 Rahvuslike vaimse koostöö komisjonide tegevusest

1923. a detsembris tegi toonane prorektor Johan Kõpp Tartu ülikooli nõukogule ettepaneku luua ülikooli juurde 1922. aastal asutatud Rahvasteliidu vaimse koostöö komisjoni (*Comission internationale de Cooperation intellectuelle*²⁴⁴) Eesti rahvuslik osakond ning 1924. aasta algul kiitis ülikooli nõukogu J. Kõpu ettepaneku heaks. Kui algul oli plaanis Eesti osakonda määrata 4–5 inimest, siis nüüd otsustas nõukogu liikmeskonda suurendada.²⁴⁵ Vaimse koostöö komisjoni Eesti osakonna liikmeteks nimetati Johan Kõpp (esimees), Paul Kogerman, Ants Piip, Gustav Suits, Andrus Saareste, Jüri Leinbock (1935. aastast Linnus), Gottlieb Ney, Friedebert Tuglas, Johannes Semper, Julius Mark, Hanno Kompus, Karl Schlossmann ning Friedrich Puksov (1935. aastast Puksoo).²⁴⁶

²³⁹ Esilduskiri Läti haridusministrile kooli raamatute asjus. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1937, nr 4, lk 37.

²⁴⁰ Eesti, läti ja leedu Koostöö büroo. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1937, nr 4, lk 35.

²⁴¹ Balti Nädala ettevalmistus. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1936, nr 2, lk 32–33.

²⁴² **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 75.

²⁴³ **M[ä]nd, O.** Naabrite pidupäevade keerises. *Päevaleht*, 21. 06. 1938 (nr 166), lk 5; **Nonācs, O.** Balti rahvaste koostöö IV Eesti, Läti ja leedu kongressi puhul. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1938, nr 2/3, lk 8.

²⁴⁴ **Autori märkus.** Rahvasteliidu vaimse koostöö komisjon tegevuse eesmärk oli arendada ja koordineerida riikidevahelist hariduse-, kultuuri- ja teadusalast koostööd. 1933. aastaks oli loodud komisjoni rahvuslikud osakonnad 42 riigis. (**Tarvel, P.** Vaimse koostöö ülesanded nüüdisajal. *Varamu*, 1940, nr 5, lk 559–560); **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 73)

²⁴⁵ **Kalling, K., Tammiksaar E.** Eesti teaduste akadeemia. Ajalugu. Arenguid ja järeltusi, lk 29.

²⁴⁶ RA, EAA.2100.19.114, 193.

Eisialgu oli vaimse koostöö komisjoni Eesti osakonna tegevus üsna passiivne ning esimene koosolek toimus alles 1929. aastal.²⁴⁷ Eesti osakond muutus uuesti aktuaalseks alles seejärel, kui Eesti liitus 1929. aastal rahvusvahelise teaduslike ühingute nõukoguga (*International Research Council*) ning oli tarvis organisatsiooni, mis Eestit nõukogus esindaks.²⁴⁸

Nagu Eestis, nii loodi samasugused vaimse koostöö komisjoni rahvuslikud osakonnad (mida peagi hakati nimetama lihtsalt rahvuslikeks vaimse koostöö komisjonideks) ka Läti ja Kaunase ülikooli juurde ning esimeesteks määrati algul rektorid (Lätis Ernests Felsbergs ning Leedus Pranciškus Petras Būčys, alates 1933. aastast Mykolas Römeris). Ka Läti ja Leedu rahvuslike osakondade tegevus oli esimestel aastatel üsna tagasihoidlik.²⁴⁹

Et Leedu oli 1930. aastate algul sunnitud oma välispoliitilise isolatsiooni tõttu Eestile ja Lätile lähenema,²⁵⁰ päädis see juba 12. septembril 1934. aastal Genfis kolme Balti riigi vahel üksmeele ja mittesõjalise koostöö lepingu sõlmimisega²⁵¹, millega sündis Balti Liit (ka Balti Antant või Balti Unioon).²⁵² Balti liit järgis Rahvasteliidu põhikirjas äratoodud regionaalse koostöö eesmärgil loodud riikide liidu mudelit²⁵³ ning liidu tegevuse eesmärgiks oli Balti rahvaid lähendada ning arendada kolme rahva vastastikusel austusel ja õiglusel baseeruvat koostööd.²⁵⁴

Loodud Balti liit andis formaalse raamistuse ka kolme rahva akadeemilisele koostööle, mille koordineerimiseks pidasid Eesti, Läti ja Leedu haritlased sobivaimaks just 1920. aastate algul asutatud vaimse koostöö rahvuslikke komisjone, kes pidid ühiseid probleeme ja eesmarke arutama iga-aastaselt Balti vaimse koostöö konverentsil

Aastatel 1935–1938 toimuski neli Balti vaimse koostöö konverentsi, kus peale Balti riikide oli võrdväärse partnerina kaasatud ka Soome. Vähehaaval hakkasid

²⁴⁷ Rämmer, A. Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 66.

²⁴⁸ Kalling, K., Tammiksaar E. Eesti teaduste akadeemia. Ajalugu. Arenguid ja järeltusi lk 30.

²⁴⁹ Rämmer, A. Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 65.

²⁵⁰ Kasekamp, A. *Balti riikide ajalugu*, lk 154.

²⁵¹ Üksmeele ja koostöö leping Eesti, Läti ja Leedu vahel. *Eesti lepingud välisriikidega*. XII, 1934–1935. Tallinn, 1935, lk 278–283.

²⁵² Jaanson, K. Välispoliitika, lk 117; Kasekamp, A. *Balti riikide ajalugu*, lk 154; Karjahärm, T., Sirk, V. *Vaim ja võim*, lk 364.

²⁵³ Kaslas, B. J. *The Baltic Nations. The quest for regional integration and political liberty: Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, Poland*, lk 208–213.

²⁵⁴ Üksmeele ja koostöö leping Eesti, Läti ja Leedu vahel, lk 278–283.

konverentsidel osalema ka Skandinaaviamaad, kelle kaasamisel oli kahtlemata oma osa 1928. aastal rootslase Gerard de Geeri, eestlase Edgar Kanti ja Leedulase Kazys Pakštase sõnastatud ühise geograafilis-kultuurilise piirkonna – Baltoscandia ideel. De Geeri järgi oli Baltikumi ja Skandinaavia näol tegemist haruldase piirkonnaga, kus keelte ja kultuuride erinevus ei takista koostööd ega rahu.²⁵⁵ Samavõrra oluline oli Vytautas Suure ülikooli geograafiaprofessori ja Leedu vaimse koostöö komisjoni liikme Kazys Pakštase 1934. aastal ette võetud ringreis Baltikumis ja Skandinaavias eesmärgiga tutvustada oma nägemust Leedust kui Põhja-Euroopa riigist.²⁵⁶

Vaheldumisi erinevate riikide pealinnades toimunud konverentsid panid senisest oluliselt laiemale ning sisukama aluse mitte ainult Balti riikide omavahelisele akadeemilisele läbikäimisele ning koostööle, vaid see tihendas teaduslikke sidemeid tuntavalt ka Skandinaaviamaadega.²⁵⁷

Esimene Balti riikide vaimse koostöö komisjonide konverents toimus 29.–30. oktoobril 1935. aastal Kaunases, kus Eesti vaimse koostöö komisjoni esindasid prof. Ants Piip ja prof. Ludvig Puusepp.²⁵⁸ Kuna üritus toimus Rahvasteliidu egiidi all, õnnestus konverentsile kaasata ka Soome ja Põhjamaade esindus (ametlikult osalesid konverentsil siiski vaid Balti riigid ja Soome).²⁵⁹ Esimesel kongressil leidis vastukaja Läti ülikooli rektori Jūlijs Auškāpsi samal aastal Riias toimunud esimesel Balti liidu kongressil peetud ettekanne, kus ta nimetas Balti riikide ülikoolide vaheliste kontaktide tihendamist omavahelise koostöö esmaülesandeks.²⁶⁰ Kuigi teaduslike kontaktide tihendamise tähtsust oldi erinevatel üritustel ja erinevate väljaannete veergudel üksjagu rõhutatud, pakkus just J. Auškāps välja esimese tervikliku koostööplaani.²⁶¹ Ta pidas vajalikuks korraldada vastastikku tudengitele loenguseeriaid erinevatest valdkondadest vastavalt sellele, milles üks või teine Balti ülikool kõige tugevam on. Samuti tegi J.

²⁵⁵ **Kant, E.** Eesti geograafilisest kuuluvusest. *Linnad ja maastikud*. Eesti mõttelugu nr 28, koost. O. Kurs. Tartu : Ilmamaa, 1999, lk 292–293; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1512.

²⁵⁶ **Pakštas, K.** The Baltiscandian Confederation. Vilnius: Versus Aureus, 2005, lk 20–21.

²⁵⁷ **Štradiņš, J., Cēbere, Dz.** Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States, lk 297–302, 310; **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 73–76.

²⁵⁸ *Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis : 29. ja 30. nov. 1936 Tartus = Actes du deuxième congrès interbaltique de coopération intellectuelle : Tenu à Tartu les 29 et 30 novembre 1936*, C 22. Tartu: Eesti Rahvuslik Vaimse Koostöö Komisjon, 1937, lk 9.

²⁵⁹ **Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia*, lk 74.

²⁶⁰ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 65.

²⁶¹ **Rämmer, A.** Intellectual Partnerships and the Creation of a Baltic Cultural Body. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*, 19, 2015, nr 2, lk 129–130.

Auškāps ettepaneku asutada ühine teadusajakiri – *Acta Academica Baltica*.²⁶² Ülikoolide õppekavade standardiseerimise aspektist nägi J. Auškāps võimalust välja töötada kahetasemelised õppekavad, mille esimene õppeaste on kõikides riikides ühesugune. Teise õppeastme jaoks oluks aga vaja rajada Balti riikidesse piirkondlikud uurimiskeskused vastavalt sellele, kus konkreetne teadusvaldkond on kõige arenenum ja kus on teadustöök olemas parimad võimalused.²⁶³ Samuti tulnuks kallimaid raamatuid ja ajakirju osta ühiselt, mis võimaldaks vältida asjatut dubleerimist ning olemasolevaid ressursse tarvitada nii, et kolme ülikooli peale oleks olemas kogu tarvilik teaduskirjandus.²⁶⁴

Ent Kaunasesse kogunenud rahvuslike vaimse koostöö komisjonide liikmed nägid omavahelise akadeemilise koostöö alustamist veidi teise nurga alt. Näiteks pidas Ludvig Puusepp vajalikuks alustada kõigepealt õppejõudude jt teadustöötajate vahetamist ning neile regulaarsete kohtumiste korraldamist. Samuti pidas L. Puusepp oluliseks sätestada teadustööde ja uurimisseadmete vahetamise põhimõtted ning korraldada naaberülikoolides õpinguid jätkata soovivate üliõpilaste tarvis keelekursuseid. Lõpetuseks rõhutas L. Puusepp, et ettekandes esitatud mõtted on siiski pigem tulevase koostöö visand, sest koostöö põhjalikuma kava peaks välja töötama vaimse koostöö komisjonid ning seda peaksid tunnustama ka kõikide riikide valitsused.²⁶⁵

Läti vaimse koostöö komisjoni esimees prof. Ludvigs Ernests Adamovičs rõhutas oma ettekandes, et nii L. Puusepa kui ka J. Auškāps kavad on veel pelgalt visandid. L. Adamovičs pidas vajalikuks akadeemilise koostöö arendamisel alustada nn vaimsete kokkupuutepunktide rajamisest. Tema nägemuse järgi tulnuks iga riigi üks suurem raamatukogu muuta teaduskirjanduse keskuseks. Keskuste ülesandeks jäänuks raamatukogu fondides oleva teaduskirjanduse teiste riikide keskustega vahetamine ning Soomes, Eestis, Lätis ja Leedus viimase viie aasta jooksul ilmunud olulisemast teaduskirjandusest bibliograafiate koostamine. Lisaks tulnuks keskustel varustada omakeelne teaduskirjandus võõrkeelsete kokkuvõtetega.²⁶⁶ Standardiseeritud kõrgharidus- ja teadusalase koostöö poole liikumisel pidas J. Adamovičs võimalikuks

²⁶² Štradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States, lk 299.

²⁶³ Bērziņš, P. Balti rahvaste omavahelise kultuuriväärtuste vahetus. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1939, nr 2, lk 26.

²⁶⁴ Otsitakse teid, mis ühendaksid Balti riike. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1935, nr 1, lk 67.

²⁶⁵ Rämmer, A. Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 95.

²⁶⁶ *Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis : 29. ja 30. nov. 1936 Tartus*, lk 69–70.

etapiviisilist üleminekut, alustades humanitaariast (ilmselt seetõttu, et näiteks ajaloolaste ja rahvaluuleteadlaste vahel oli aastatega välja kujunenud ulatuslik ja tihe koostöö²⁶⁷).²⁶⁸

Teine Balti riikide vaimse koostöö konverents toimus 29. ja 30. novembril 1936. aastal Tartus, kus peale Eesti, Soome Läti ja Leedu komisjonide esindajate oli kohal ka Rootsi komisjoni esindaja.²⁶⁹ Kui Kaunase konverentsil oli J. Adamovičs teinud ettepaneku luua Balti riikide ja Soome ühine kõrghariduse ja teadustöö süsteem järgjärgult, alustades humanitaarvaldkondadest, heaks kiidetud, siis Tartu konverentsil tõstatas L. Puusepp teema uuesti, näidates, et tegelikult on võimalik koostöö ülesehitamist alustada ka meditsiinist ja loodusteadustest. Nimelt tõi L. Puusepp välja, et tema juhitud Tartu ülikooli närvikliinikul on peaaegu kõik olemas, et kutsuda ellu – vastavalt J. Auškapsi ideele – esimene Balti riikide ühine teaduskeskus. Kohese koostöö alustamise võimalikkusega meditsiini ja loodusteaduste valdkonnas nõustusid ka humanitaaria valdkondade esindajad. Ainsa probleemina nimetas L. Puusepp finantsvahendite nappust, mistõttu peaksid välisteadlased närvikliinikus töötama tasustamata assistentidena.²⁷⁰

Teisel vaimse koostöö konverentsil otsustati omavahelisteks suhtluskeelteks valida Rahvasteliidu ametlikud keeled ehk inglise ja prantsuse keel. Ülikoolide koostöö edendamiseks soovitati professorite regulaarseid erialaseid kokkutulekuid, professorite vahetamist ning konverentsil osalevate riikide ülikoolide õppekavade ühtlustamist. Samuti peeti vajalikuks lihtsustada üliõpilaste õpingute jätkamist naaberriigi ülikoolis ning tudengi läbitud ainekursuste vastastikust tunnustamist ülikoolide poolt.²⁷¹ Tartu ülikooli raamatukogu direktor Friedrich Puksoo rõhutas vajadust koostada Balti riikides ilmuva teaduskirjanduse bibliograafiaid ning olulisemate teoste pealkirjade ja resümee tõlkimine inglise või prantsuse keelde.²⁷² Esmakordselt toimusid vaimse koostöö konverentsi raames ka avalikud loengud – näiteks kõneles L. Adamovičs teemal *Rahvuslikkusest ja kristlusest Läti kirikus*.²⁷³

²⁶⁷ Ney, G. Balti rahvaste kultuurilised suhted. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1935, nr 3/4, lk 35–36.

²⁶⁸ *Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis : 29. ja 30. nov. 1936 Tartus*, lk 70.

²⁶⁹ *ibid*, lk 185

²⁷⁰ Rämmer, A. Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 96.

²⁷¹ Balti riikide vaimse koostöö konverents Tartus. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1937, nr 1, lk 60.

²⁷² *Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis : 29. ja 30. nov. 1936 Tartus*, lk 189–190.

²⁷³ *ibid*, lk 74–75.

Kolmas vaimse koostöö konverents toimus 4.–5. novembril 1937. aastal Helsingis. Eesti vaimse koostöö komisjoni esindasid professorid Ants Piip, Ludvig puusepp ning Paul Kogerman. Kongressil osalesid küll Eesti, Soome, Läti ja Skandinaaviamaad, kuid Leedu jäi sedakorda eemale.²⁷⁴ Ka Helsingi konverentsil jätkati sisuliselt samade küsimuste arutamist, mis olid olnud teemadeks kahel eelnevalgi konverentsil: üliõpilaste ja professorite vahetus Balti ja Põhjamaa riikide vahel, raamatute vahetus suuremate teadusraamatukogude vahel, samuti õppekavade ühtlustamine ja diplomite tunnustamine kõigis Balti ja Skandinaavia riikides.²⁷⁵ L. Puusepp kõneles ka sõidupiletite hinnasoodustustest õppejõududele ja tudengitele.²⁷⁶ Konverentsi lõpul tehti Leedu komisjonile ülesandeks visandada kultuurilise koostöö leping Balti ja Skandinaavia riikide vahel.²⁷⁷

Neljas Balti ja Skandinaavia vaimse koostöö komisjonide konverents toimus 14.–15. novembril 1938. aastal Riias, kus Eesti esindajatena osalesid prof. Ants Piip, prof. Ludvig Puusepp ning Ferdinand Linnus. Kui senini olid Norra ja Taani osalenud konverentsidel vaatlejatena, siis nüüd viibisid nad konverentsil esmakordselt täieõiguslike liikmetena. Seega kasvas 1938. aastal vaimset koostööd tegevate Balti ja Skandinaavia komisjonide arv seitsmele.²⁷⁸ Kongressil pälvis tähelepanu A. Piibu ettekanne senisest vaimsest koostööst Balti ja Skandinaavia riikide vahel, ta väitis, et kuigi konverentse on peetud juba neli aastat, on nende tegelikud tulemused tagasihoidlikud.²⁷⁹ L. Puusepp aga refereeris 1937. aasta suvel Pariisis toimunud vaimse koostöö komisjonide üldkoosolekut, kus olnud üheks arutlusteemaks tudengite kasvatamine. Nimelt leiti olevat tarbetu laskuda eksamil detailidesse, pigem olevat oluline see, et üliõpilane mõistaks ainekursuse üldpõhimõtteid. Ühe võimalusena pakkuda tudengitele avaramat alusharidust nähti esimesel õppeaastal korraldada

²⁷⁴ Balti- ja Põhjamaade vaimse koostöö kongress Helsingis. *Postimees*, 2. 11. 1937 (nr 297), lk 1.

²⁷⁵ Balti ja Põhjamaade vaimne koostöö. *Postimees*, 5. 11. 1937 (nr 300), lk 5.

²⁷⁶ Balti- ja Põhjamaade vaimse koostöö kongress Helsingis. *Postimees*, 2. 11. 1937 (nr 297), lk 1.

²⁷⁷ **Hiitonen, E.** Regional congress of the national committees for intellectual co-operation of Baltic and Scandinavian countries. Helsinki, [4.–5. November 1937]. *Baltic and Scandinavian Countries*. Vol. 4, No. 1 [8] (Jan. 1938), lk 141–142.

²⁷⁸ Rohkem teadmisi üliõpilastele. *Postimees*, 17. 11. 1938 (nr 312), lk 7.

²⁷⁹ Ajalugu ühtlustamisele. Prof. L. Puusepp vaimse koostöö kongressist. *Postimees*, 17. 11. 1938 (nr 312), lk 5.

kõikidele tudengitele ühised üldkursused, mille raames õpetataks kõigile kõigi valdkondade üldaineid.²⁸⁰

Balti ja Skandinaavia riikide vaimse koostöö aspektist leidis taas käsitlust teaduskirjanduse vahetamise korraldamine ning teadusraamatukogudesse jõudnud uuemast kirjandusest valikbibliograafiate koostamine. Paraku jõuti juba arutelude käigus arusaamale, et selline teaduskirjanduse vahetus ei õnnestunud isegi Põhjamaades.²⁸¹ Seega otsustati koostööd alustada hoopiski iga-aastasest kõige olulisemate väljaannete bibliograafiliste nimekirjade vahetamisest rahvusraamatukogude vahel. Selliste nimekirjade olemasolu võinuks viia laiema koostöövõrgustiku tekkimiseni ning võimaldanuks naabritel paljusid teoseid ostmise asemel teineteiselt laenutada.²⁸² 1939. aastal alustatigi Eestis Soome ja Rootsi raamatukogude eeskujul välismaise teaduskirjanduse nimekirjade koostamist, ent paraku selle ettevõtmisega lõpule ei jõutud.²⁸³

Riia konverentsil naasis Leedu komisjoni esindaja Jurgis Baltrušaitis prof. L. Puusepa välja käidud mõtte juurde, mille kohaselt saaks kõrgharidus- ja teadusalasele koostööle etapiviisilist üleminekut alustada ka meditsiinist või loodusteadustest. J. Baltrušaitis esitas etnograafia, arheoloogia ja kunstiajaloo alast koostööd puudutava analüüsi, millest ilmnes, et Balti- ja Põhjamaade koostöö nendes valdkondades oli 1930. aastatel nii isikute kui erinevate institutsioonide vahel märkimisväärselt tihenunud. Ta rõhutas, et koostöö Läänemere piirkonda puudutavate üldisemate teaduslike käsitluste väljatöötamiseks oli õnnestunud eeskätt tänu Rootsi teadlaste loodud toimivatele koostöövõrgustikele. Olulisemateks verstapostideks koostöö arenemisel pidas Baltrušaitis Stockholmi Balti instituudi loomist 1931. aastal ning Läänemere maade ajaloolaste kongressi Riias (1937).²⁸⁴

Kokkuvõttes võiks öelda, et aastatel 1935–1938 toimunud neljal konverentsil peetud 37 ettekandes keskenduti kõige enam koostöö edendamisele kõrgharidus- ja teadustöö alal. Samas pöörati üsna suurt tähelepanu ka üldhariduslikele küsimustele, nt ajaloo- ja geograafiaõpikute sisu ühtlustamisele ja täpsustamisele, nii et kõigi asjassepuutuvate

²⁸⁰ Rohkem teadmisi üliõpilastele. *Postimees*, 17. 11. 1938 (nr 312), lk 7.

²⁸¹ **Rämmer, A.** Intellectual Partnerships and the Creation of a Baltic Cultural Body, lk 130.

²⁸² **Rämmer, A.** Intellectual Partnerships and the Creation of a Baltic Cultural Body, lk 130.

²⁸³ RA, EAA.2100.4.442, l 381–381 p.

²⁸⁴ **Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 96.

riikide ajalugu ja geograafia oleks tõepäraselt esitatud.²⁸⁵ Vaimse koostöö kongresside näol oli tegemist katsega koondada erinevates valdkondades tehtav koostöö üldisesse ja kõikehõlmavasse akadeemilisse koostöövõrgustikku.²⁸⁶ Tasuks ära mainida, et vaimse koostöö kongressid toetasid uut elavnemist ka Rootsi-Eesti akadeemilistes suhetes aastatel 1933–1935.²⁸⁷

2.4. Vahekokkuvõte

Kuigi Balti riikide akadeemilise koostöö edendamise nimel tegid pingutusi nii ülikoolide õppejõud, teadusühingud kui omal moel ka 1920. aastatel ellu kutsutud sõprusorganisatsioonid, osutasid üldisema ja süsteemsema akadeemilise koostöövõrgustiku väljatöötamisel kõige olulisemaks 1935. aastast toimunud Balti ja Skandinaavia riikide vaimse koostöö konverentsid. Ja ehkki vaimse koostöö konverentside töö põhirõhk oli Balti- ja Põhjamaade kõrgharidus- ja teadusalase toimiva koostöö väljaarendamine, paranes selle raames kahtlemata ka Eesti ja Läti vaheline akadeemiline koostöö. Hoolimata sellest, et kahe rahva koostöö polnud enam niimoodi eraldiseisvalt omaette eesmärk, nagu see oli olnud enne Eesti, Läti ja Leedu Balti liitu koondumist.

Kuna nii teadusühingutes, sõprusorganisatsioonides, aga ka rahvuslikes vaimse koostöö komisjonides andsid sageli tooni ühed ja samad tippharitud, vältis see oluliselt töö dubleerimist akadeemiliste koostöö kavade loomisel ning ellu rakendamisel. Vaadates vaimse koostöö kongressidega hoogsalt alanud sisuka koostöö ülesehitamist vaid mõne aasta jooksul, võib üsna julgelt väita, et kui Teine maailmasõda jäänuks tulemata, oleks nii Balti riikide vahel, aga ka Skandinaaviamaadega kümnekonna aastaga välja kujunenud toimiv ja kõigi riikide akadeemilist koostööd tulemuslikult koordineeriv võrgustik.²⁸⁸ 1930. aastate lõpuks oli selleks paljulubav algus tehtud.

Ka läti teadusloolased Jānis Štradiņš ja Dzintra Cēbere hindavad Baltimaade tollase kultuuritöö tulemusrikkaks. Küll aga leidud arusaam, Et Balti riigid peavad oma huvide

²⁸⁵ *ibid*, lk 70.

²⁸⁶ **Kaasik, N.** Vaimse koostöö konventsioonid. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 12/13, lk 421.

²⁸⁷ **Tamul, S.** Tartu Ülikooli välissuunitlusega akadeemilistest ühendustest, lk 65–66.

²⁸⁸ **Rämmer, A.** Haritud ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel, lk 82.

eest seisma üheskoos, tunnustust rohkem haritlaste kui poliitikute hulgas. Selle üheks põhjuseks nimetavad J. Štradiņš ja Dz. Cēbere asjaolu, et Eesti, Läti ja Leedu haritlased olid õppinud kõrvuti Tartu ja Riia ülikoolides, mistõttu levis nende seas veendumus, et kolm maad jagavad ühist saatust.²⁸⁹

²⁸⁹ Štradiņš, J., Cēbere, Dz. Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States, lk 293.

3. ÜLIÕPILASKONDADE NING ÜLIÕPILASÜHINGUTE AKADEEMILISEST KOOSTÖÖST

19. sajandi jooksul olid eesti ja läti üliõpilaste peamisteks kokkupuutepunktideks olnud Tartu ülikool ning Riia polütehnikum (1896. aastast Riia polütehniline instituut), kus 19. sajandi lõpuaastail ja 20. sajandil algul õppis juba mõnisada eestlast ja lätlast.²⁹⁰ Kui Esimese maailmasõja päevil õppis kummaski koolis juba umbes 500 eesti ja läti tudengit,²⁹¹ siis rahvusülikoolide avamise järel langes kummaski kõrgkoolis naaberriigi üliõpilaste arv vaevu paarikümneni.

Pärast Vabadussõja lõppu, kui õppursõdurid olid rindelt naasnud ja said õpinguid vastses rahvusülikoolis kas alustada või jätkata, kasvas tudengite hulk 1920. aastal (1571) Tartu ülikoolis võrreldes 1919. aastaga (347) peaaegu viiekordselt. Kui 1921. aastal oli 2471-st üliõpilasest eestlasi 1967 (79,6 %), sakslasi 208 (8,4 %), venelasi 118 (4,8 %), juute 121 (4,9 %), siis lätlasi oli vaid 18 (0,7 %). 1928. aastal õppis Tartu ülikoolis juba 4008 üliõpilast – eestlasi 3295 (82,2 %), sakslasi 255 (6,4 %), venelasi 189 (4,7 %), juute 165 (4,1 %) ning lätlasi juba 41 (1 %).²⁹² Aastail 1928–1930 õppiski lätlasi protsentuaalselt Eesti Vabariigi Tartu ülikoolis kõige rohkem, moodustades tudengkonnast 1 %.²⁹³ Pärast 1930. aastat hakkas lätlaste hulk Tartu ülikooli tudengite seas järjekindlalt langema. Kui 1932. aastal 3048-st üliõpilasest oli eestlasi 2455 (80,5 %), sakslasi 264 (8,7 %), venelasi 154 (5,1 %), juute 102 (3,3 %) ja lätlasi 24 (0,8 %)²⁹⁴, siis 1936. aastal oli 3052-st tudengist eestlasi 2680 (87,8 %), sakslasi 167 (5,5 %), venelasi 100 (3,3 %), juute 55 (1,9%) ning lätlasi 8 (0,3 %).²⁹⁵ Samadele andmetele toetudes võib lätlastega kõrvutada soome tudengite hulka Tartu ülikoolis, mille keskmine jäi 1920. ja 1930. aastaid kokku võttes 18 tudengi ümber õppeaasta kohta. Kõige rohkem õppis Tartu ülikoolis soomlasi 1926. aastal – 32 – moodustades tudengkonnast 0,7 %.

²⁹⁰ **Mela, M.** Riia Polütehnikum / Polütehniline instituut 1862–1919, lk 87; **Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist, lk 1510.

²⁹¹ *Личный состав императорского Юрьевского Университета*, lk 16–69; **Hoffmann, O.** *Das Baltische Polytechnikum zu Riga 1862-1918*, lk 25.

²⁹² RA, EAA.2100.4.228, l 44p; **Treiberg, P, Kruus, H.** Statistilisi andmeid. *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Toim. P. Treiberg, H. Kruus. Tartu : Postimehe trükikoda, 1929, lk 112.

²⁹³ **Lepp, A.** Tartu Ülikool 1932 a. *Eesti Statistika 1933*, nr 137 (4), lk 199.

²⁹⁴ **Lepp, A.** Tartu Ülikool 1934 a. *Eesti Statistika 1935*, nr 163 (6), lk 296.

²⁹⁵ **Lepp, A.** Tartu Ülikool 1936. a. *Eesti Statistika 1937*, nr 187 (6), lk 304.

Nii nagu vähenes läti tudengite hulk Tartu ülikoolis, kuivas 1920. ja 1930. aastatel eesti üliõpilaste arv kokku ka Läti ülikoolis.²⁹⁶ Kui heita pilk 1921. aastal Eesti vabariigi haridusministeeriumi poolt välismaale end täiendama saadetud 46 teaduslikule stipendiaadile, selgub, et neist õppis Saksamaal 33, Lätis 7, Prantsusmaal 2, Inglismaal 1 ning USA-s 3.²⁹⁷ 1921. aasta Läti ülikooli andmetest saame aga teada, et 4379 üliõpilasest oli lätlasti 3430 (78,3 %), juute 538 (12,3 %), sakslasi 277 (6,3 %), venelasi 57 (1,3 %), poolakaid 14 (0,3 %), kuid eestlasi vaid 9 (0,2 %).²⁹⁸

Kui eelpool esitatud andmeid kõrvutada välismaal õppivate eestlast arvuga 1936/1937. õppeaastal, siis näeme, et välisülikoole eelistanud 162 eestlasest ei leidnud teed Läti ülikooli mitte ükski, küll aga omandas neist kõrgharidust Saksamaal 65 (40,1 %), Prantsusmaal 15 (9,3 %), Inglismaal 14 (8,6 %), Poolas 13 (8 %), Tšehhoslovakkias 12 (7,4 %), Austrias 10 (6,2 %), Danzigis 10 (6,2 %) ning Soomes 9 (5,6 %).²⁹⁹ Samasisulisi andmeid lätlaste kohta ei õnnestunud leida, kuid pole põhjust arvata, et välismaal õppinud lätlaste osakaal oleks vaadeldaval perioodil eestlaste omast väga palju erinevad.

Põhjuseid, miks teineteise ülikoolides enam nii palju ei õpitud, kui 20. sajandi alguses, on mitmeid. Esmaseks ja ilmselt üheks peamiseks takistuseks sai mõlema ülikooli muutumine omakeelseiks (hoolimata sellest, et esimestel aastatel pidasid välisõppejõud loenguid veel võõrkeeltes) ning erinevalt mitmete rahvusvaheliste keelte valdamisest eestlased ja lätlaste teineteise keeli põhimõtteliselt ei rääkinud.³⁰⁰ Läti tudengite seisukohast puudus vajadus Tartusse õppima tulla ka seepärast, et Läti ülikooli loomisega hakati kodumaal õpetama neid erialasid, mida polütehnilises instituudis seni ei õpetatud (nt õigusteadus ning meditsiin). Ent need vähesed lätlaste, kes vaadeldaval perioodil siiski Tartu ülikoolis õppisid, olid peamiselt immatrikuleeritud õigus- ning loomaarstiteaduskonda.³⁰¹

²⁹⁶ **Adamovičs, L.** Latvijas Universitātes 1919–1939. Mācības spēki un viņu zinātniskā darbība. *Latvijas universitāte divdesmit gados, 1919-1939. I daļa, Vēsturiskas un statistikas ziņas par Universitāti un tās fakultatēm.* Rīgā : Latvijas universitāte, 1939, lk 30.

²⁹⁷ **Piirimäe, H.** 1919: ülikooliharidus Tartus või välismaal? *Ülikool. Acta Publica Universitatis Tartuensis*, 1984, nr 3, lk 17.

²⁹⁸ Teateid Läti Ülikoolist. *Üliõpilasleht*, 1921, nr 11, lk 21.

²⁹⁹ Eesti üliõpilased välismaal. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 10/11, lk 272.

³⁰⁰ 9 aastat Läti ülikooli. Juubelipidustused 28. sept. Eestlastest Läti ülikoolis. *Postimees*, 1. 10. 1928 (nr 267), lk 1.

³⁰¹ **Treiberg, P, Kruus, H.** Statistilisi andmeid.lk 113.

Kuigi eestikeelses Tartu ülikoolis õpetavad erialad ei asendanud Riia polütehnilises instituudis õpetatud tehnilisi valdkondi ning ka Tallinna tehnikum ei pakkunud kõiki huvipakkuvaid erialasid, ei siirdunud tehnikateadustest huvitunud eesti noored siiski mitte Läti ülikooli, vaid vastavaid erialasid õpiti peamiselt Lääne-Euroopas.³⁰² Mõistagi polnud välismaale õppima minekul alati põhjuseks kodumaa õppeasutustes soovitava eriala puudumine – näiteks õpetati 1920. aastatel Tallinna tehnikumis arhitektuuri küllalt heal tasemel, ent ometi eelistati võimalusel minna arhitektuuri õppima välismaale, iseäranis Kesk-Euroopa ülikoolidesse,³⁰³ ent üsna sageli õpiti ehitust ja arhitektuuri ka vabalinn Danzigis.³⁰⁴

Välisülikoolide kasuks otsustamisel mängis oma osa kahtlemata seegi, et kui seni olid välismaal õppimist endale lubada saanud vaid jõukamad tudengid, siis 1920. aastatel oli Saksamaal valitseva hüperinflatsiooni tõttu võimalik sealsetes ülikoolides õppida ka vaesematel tudengitel.³⁰⁵ Tasub aga siiski ära mainida, et kui 1934. aastal avati Tartu ülikoolis tehnikaosakond, vähenes välismaal tehnilisi erialasid õppivate eestlaste arv tuntavalt, ent siiski oli jätkuvalt neid, kes eelistasid või olid sunnitud kohalikes ülikoolides puuduvate erialade tõttu õppima masinaehitust, arhitektuuri, elektrotehnikat, lennuasjandust jmt välisülikoolides.³⁰⁶

Nii nagu eesti haritlaskonnal tervikuna, nii olid ka eesti üliõpilastel 19. sajandi lõpust alates lähedaseimad ja olulisimad kontaktid soome kaasvõitlejatega. Nimelt nähti 20. sajandi alguseni hõimurahva kultuuris peamist tuge saksa-vene kultuurimõjudest vabanemiseks ja oma kultuuri ülesehitamiseks.³⁰⁷ Veelgi suurendas soomlaste tähtsust 1920. aastatel nende vahepeal muutunud roll – kui seni olid soomlased aidanud üles ehitada eesti teadust ja kultuuri, siis nüüd etendasid nad olulist osa ka rahvusülikooli ja -teaduste edendamisel.³⁰⁸

³⁰² **Graf, M.** *Tallinna Polütehniline Instituut 1936–1986*. Koost. M. Graf. Tallinn, 1986, lk 62.

³⁰³ **Kalm, M.** Tallinna Tehnikum arhitektide koolitajana. *Insenerikultuur Eestis* 3. Koost. ja toim. V. Märgi. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, 1997, lk 53.

³⁰⁴ **Pullat, R.** *Versaille'ist Westerplatteni. Eesti ja Poola suhted kahe maailmasõja vahel*. Tallinn, 2001, lk 185–186.

³⁰⁵ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 413.

³⁰⁶ **Lepp, A.** Tartu ülikool 1938. a. *Eesti Statistika 1939*, nr 217 (7), lk 401.

³⁰⁷ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 358.

³⁰⁸ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 359.

Selle taustal on loomulik, et eesti üliõpilastel säilisid kogu vaadeldava perioodi vältel lähimad suhted just Soome üliõpilaskonnaga. Kultuurilist sugulust rõhutav hõimuliikumine sai mõlema üliõpilaskonna suhete ja kultuurilise koostöö põhialuseks,³⁰⁹ mille akadeemiliseks ja seltskondlikuks väljundiks kujunes 1920. aastal Tartus asutatud Akadeemiline Soome-Eesti Üliõpilasklubi. Aasta hiljem asutati sarnane üliõpilasklubi ka Helsingi ülikooli juures ning klubide eesmärgiks sai ühendada kahte sugulasrahvast ning edendada omavahelist kultuurilist läbikäimist. 1923. aastal reorganiseeriti mõlemad klubid Akadeemilisteks Hõimuklubideks, mis võimaldas hakata suhteid tihendama ka teiste soome-ugri rahvastega, eeskätt Ungari üliõpilastega.³¹⁰

Hoolimata sellest, et kuni Eesti ja Läti iseseisvumiseni õpiti teineteise asualal asuvates ülikoolides, puudus eesti ja läti üliõpilaste vahel sarnane lähedus ja läbikäimissoov. Mõistagi ei tähendanud see aga huvipuudust või ükskõiksust teineteise suhtes. Ehkki 1914–1916 ilmunud *Üliõpilaste Lehes* leidis soome ja eesti tudengite läbikäimist ja Soome üliõpilaskonda puudutav rohket kajastamist³¹¹, ilmneb, et Tartu eesti üliõpilaskond pööras lätlastele ja leedulastele oluliselt sisulisemat tähelepanu kui pelgalt teineteise külastamine. Nimelt toimus eesti üliõpilaskonnade eestvõttel 15. oktoobril 1915. aastal Vanemuise teatrimajas heategevuslik pidu, mille eesmärk oli korjata raha läti ja leedu üliõpilastest sõjapõgenike heaks. Eesti organisatsioonidega liitusid korraldustoimkonnas ka läti korporatsioon Lettonia ja Leedu Üliõpilaste Selts.³¹²

Kui soome tudengitega oli eesti üliõpilaskonnal kogu vaadeldava perioodi ka eraldiseisev kontakt ja läbikäimine, seda suuresti küll Akadeemilise Hõimuklubi vahendusel³¹³, siis Eesti üliõpilaskonna akadeemiline suhtlus ja koostöö lätlastega toimus sisuliselt vaid 1923. aastal asutatud Soome, Eesti, Läti ja Leedu

³⁰⁹ **Ernits, V.** Hõimutöö põhiküsimusi. *Soome-Eesti Hõimualbum I*. Peatoim. V. Ernits. Tartu, 1926, lk 94.

³¹⁰ **Sepp, H.** Üliõpilaskonnade rollist hõimulikumises 1920.–1930. aastatel. *Üliõpilaskonna roll ühiskonnas 1919–1940*. Peatoim. J. Laidla. Tartu : Korp! Filiae Patriae, 2010, lk 68–70.

³¹¹ **Ernits, V.** Soome üliõpilaskonnade ja üliõpilaskonnade võõrsilkäik Tartus. *Üliõpilaste Leht*, 1914, nr 1, lk 23–24; **Ernits, V.** Soome üliõpilased ja karskusvõitlus. *Üliõpilaste Leht*, 1914, nr 2, lk 24; **Ernits, V.** Üliõpilaste hulga puhul Soomes. *Üliõpilaste Leht*, 1914, nr 2, lk 24; **Ernits, V.** Tõe ja teaduse juubel Helsingi ülikoolis. *Üliõpilaste Leht*, 1914, nr 6, lk 14–15; **Ernits, V.** Lõuna-Soome üliõpilaskond ja Soome haridustöö Uusimaal. *Üliõpilaste Leht*, 1915, nr 6, lk 164.

³¹² **A. L.** Eesti-Läti-Leedu üliõpilaskonnade ühine pidu. *Üliõpilaste Leht*, 1915, nr 6, lk 165–166.

³¹³ **Libe, J.** Tartu üliõpilaskond. Üliõpilaskonna tegevus ja ülesanded. *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929*. Toim. P. Treiberg, H. Kruus. Tartu: Postimehe trükikoda, 1929, lk 405; **Auvinen, K.** Eesti ja SELL soomelisest vaatevinklist. *Üliõpilaste Leht*, 1933, nr 5, lk 89.

üliõpilaskondade liidu (SELL) ja selle ürituste (konverentsid, spordivõistlused, ekskursioonid jne) kaudu.

Üliõpilaskondade liiduga võrreldes oli eesti üliõpilasorganisatsioonidel läti üliõpilasorganisatsioonidega (nagu ka teiste maade tudengiorganisatsioonidega) veidi teistlaadne kontakt ja läbikäimine. Erisuse tingisid peamiselt üliõpilaskorporatsioonide ja -seltside olemuslikult erinev suhtlemis- ja läbikäimiskultuur. Ainult soomlaste ja soome akadeemiliste üliõpilasorganisatsioonidega (*oskakunta*'d) läbikäimisel eksisteerisid lisaks veel ka hõimutööl baseeruvad "erisuhted".

3.1 Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade liit (SELL)

Pärast Tartu rahu sõlmimist 1920. aasta veebruaris sai hakata Tartu ülikooli senisest normaalsemates tingimustes üles ehitama. Ka Tartu üliõpilaskond kogunes juba 17. mail 1920. aastal ülikooli peahoone aulasse üldkoosolekule, et moodustada oma huvide kaitseks ajutine keskesitus (*resp* ajutine üliõpilasendus)³¹⁴, kelle ülesandeks jäi välja töötada üliõpilaskonna tegevust koordineeriva keskse organisatsiooni ehk Edustuse (*resp*. Esinduse) valimiseeskiri. 1920. aasta detsembris toimunud valimistest võttis osa vaid pisut üle poole tudengkonnast ning esimene Tartu üliõpilaskonna Edustus valiti tähtajatult seniks, kuni nad töötavad välja üliõpilaskonna üldkorralduse ning teised üliõpilaskonna tegevust reguleerivad määrused.³¹⁵ 5. oktoobril 1922. aastal võttis Edustus vastu Tartu üliõpilaskonda reguleeriva põhiseaduse³¹⁶ ning alates sama aasta detsembrist valiti 30-liikmeline Edustus ametisse üheks aastaks.³¹⁷

Tartu üliõpilaskonna Edustus jagunes vastavalt endale võetud üliõpilaste huvide esindamisele ja kaitsmisele kuueks toimkonnaks: üldtoimkond, välistoimkond, *Üliõpilaslehe* toimkond, lugemislaua toimkond, majandustoimkond ning

³¹⁴ RA, EAA.1776.1.1, 11.

³¹⁵ Siilivask, K., Palamets, H. Üliõpilasorganisatsioonid ja -liikumine. *Tartu ülikooli ajalugu III. 1918–1982*. Toim. K. Siilivask, H. Palamets. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, lk 71.

³¹⁶ RA, EAA.1776.1.7a, 11.

³¹⁷ RA, ERA.1108.5.208, 1 293.

revisjonitoimkond. Üliõpilaskonna välissuhtlus ja koostöö korraldamine välismaa üliõpilaskondadega jäi Edustuse välistoimkonna pädevusse.³¹⁸

Kuid veel enne välistoimkonna moodustamist hakkas Edustus looma kontakte teiste riikide üliõpilaskondadega.³¹⁹ Näiteks kirjutas juuratudeng ja üliõpilaskondade liidu loomise põhiinitsiaatoreid Richard Övel³²⁰ juba 1922. aasta veebruarikuu *Üliõpilaslehes*, et nii nagu on Balti rahvastele oluline poliitiline liit, on Balti üliõpilaskondadele oluline akadeemiline liit. R. Övel nägi ootuspäraselt Eesti toonase välispoliitilise sihi – Balti liidu loomise – valgel, et rajatav üliõpilaskondade liit peaks ühendama Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola üliõpilasi, rõhutades seejuures, et kui soomlastega on eestlaste olnud suhted kõige südamlikumad, siis teisi naabreid pole õieti veel tundma õpitudki. Loodava üliõpilaskondade liidu üheks esimeseks ühiseks sammuks pidi saama rahvusvahelise üliõpilaskondade liidu *Confédération Internationale des Étudiants*'iga (CIE) liitumine.³²¹

Kuna üliõpilaskondade liidu loomise idee levis ka naaberriikide üliõpilaskondades, kiirustas Tartu ülikooli Edustuse välistoimkond üliõpilaskondade konverentsi kokkukutsumisega, et pälvida liidu algataja au.³²² Nii toimuski Soome, Eesti, Läti ja Leedu (kutsutud oli ka Poola, kes aga kutset õigeaegselt kätte ei saanud) üliõpilaskondade esindajate konverents juba 10. ja 11. aprillil 1923. aastal Tartus Eesti Üliõpilaste Seltsi majas.³²³ Olgu mainitud, et Poola jäi peagi Leedu üliõpilaskonna survele (Leedu ja Poola konflikti tõttu Vilniuse okupeerimise pärast) üliõpilaskondade liidu tegevusest lõplikult kõrvale³²⁴ ja nii kinnistuski liidu nimeks SELL.

Nagu eelolevast nähtub, sai Eesti üliõpilaskonna jaoks ootuspäraselt esmaste rahvusvaheliste kontaktide puhul määravaks hõimlussidemed ja geograafiline lähedus,

³¹⁸ **Libe, J.** Tartu üliõpilaskond. Üliõpilaskonna tegevus ja ülesanded, lk 397.

³¹⁹ **Jaksi, G.** Tartu üliõpilaskonna Edustuse rahvusvahelistest suhetest: 1923–1928, lk 23.

³²⁰ **Lindström, L., Hiio, T., et al.** *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II (1919–1929)*, lk 20.

³²¹ **Övel, R.** Akadeemiline Baltiliit. *Üliõpilasleht*, 1922, nr 1, lk 3–4.

³²² **Övel, R.** Mälestusi SELL'i sünnilt. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 5, lk 83; **Tõnisson, I.** Tartu üliõpilaskond Eesti iseseisvusajal. *Eesti üliõpilaskonna ajalooa.* Toim. J. Vasar. Tartu: Tartu Üliõpilaskond, 1932, lk 358.

³²³ **Hiio, T.** Tartu ülikooli üliõpilased ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 412.

³²⁴ **Medijainen, E.** Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilasliit ning Balti riikide koostöö 1920.–30. aastatel, lk 61; **Tankler, H., Rämmer, A.** SELL-i konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajana, lk 26–27.

mis viis peagi lähema läbikäimise ja koostööni Soome, Läti, Leedu ning Ungari üliõpilaskondadega.³²⁵

Balti riikide ja Soome üliõpilaskondi ühendav SELL korraldas aastail 1923–1939 kordamööda eri riikides kuusteist konverentsi, konverentside vaheaegadel töötas Tartus aga SELL-i keskbüroo³²⁶, mille kaks korda aastas toimuvatel istungitel tegeldi eelmise konverentsi otsuste elluviimise ning järgmise konverentsi ettevalmistamisega.³²⁷

Kuna SELL-i üldeesmärkideks oli nelja riigi üliõpilaste lähendamine, võimalikult heade ja mitmekesiste õppimistingimuste tagamine ning üliõpilaskondade, aga ka üliõpilaste eritahulise ja aktiivse akadeemilise koostöö väljaarendamine,³²⁸ siis nendesse valdkondadesse jäävate probleemidega konverentsidel ning keskbüroo istungitel peamiselt ka tegeldi. Järgnevalt leiavadki käsitlust SELL-i peamised ettevõtmised oma eesmärkide täitmisel. Kuna Soome üliõpilased olid ainsad, kellega Eesti tudengitel oli aktiivne läbikäimine ka väljaspool SELL-i, siis võrreldakse mõningatel juhtudel Eesti-Soome akadeemilisi ja kultuurilisi suhteid arendavate Tartu ja Helsingi Hõimuklubide koostööd ja selle eesmärgi SELL-i sihtide ja ühistöö edenemist taotlevate tegevustega.

Üheks esimeseks sujuva ühistöö eelduseks sai ühise läbikäimiskeele leidmine. Juba esimesel Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade kongressil Tartus 1923. aastal, kus suheldi peamiselt vene ja saksa keeles, sai üheks peamiseks küsimuseks ühise suhtluskeelega leidmine.³²⁹ Paraku ei suudetud selles osas konkreetset otsust teha ka järgnevatel konverentsidel ning vaikimisi oli ametlikuks suhtluskeeleks jätkuvalt saksa keel. Alles 1935. aastal Kaunase konverentsil otsustati inglise keele kasuks ning seda suuresti Leedu eestvõttel, kelle jaoks oli saksa keele kasutamine pärast tüli sakslastega Klaipėda³³⁰ pärast muutunud vastuvõetamatuks.³³¹ Ent vaatamata vastuvõetud otsusele

³²⁵ **Jaksi, G.** *Tartu üliõpilaskonna Edustuse rahvusvahelistest suhetest: 1923–1928*, lk 23.

³²⁶ RA, EAA.2464.1.1, l 18.

³²⁷ **Tankler, H., Rämmer, A.** SELL-i konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajana, lk 21.

³²⁸ SELL X juubelikonverentsi memorandum SELL riikidele Balti koostöö küsimuses. Otsustatud Tartus, 30. aprillil ja 1. mail 1933. a. *Üliõpilasteleht*, 1933, nr 6, lk 105.

³²⁹ Balti riikide üliõpilaskondade konverents. *Üliõpilasteleht*, 1923, nr 5, lk 75.

³³⁰ **Autori märkus.** *Memeli ehk Klaipėda piirkond (Ida-Preisimaa kirdetipp) oli pärast Esimest maailmasõda antud Rahvasteliidu otsusega Prantsusmaa hallata, kuid 1923. aastal hõivas piirkonna sõjaliselt Leedu. Adolf Hitleri võimule tuleku järel 1933. aastal läks Leedul aga enamasti sakslastega asustatud Klaipėda piirkonna valdamine üha keerulisemaks. (vt ka Kasekamp, A. Balti riikide ajalugu, lk 154)*

³³¹ **Sitska, E.** XII SELL konverents Kaunases ja Klaipėdas 18.–21. maini s. a. [1936]. *Üliõpilasteleht*, 1936, nr 9, lk 362.

nenditakse veel 1937. aastal, et tegelik suhtlus toimub jätkuvalt saksa keeles ning alles viie aasta pärast on inglise keele kõnelejate hulk SELL-i üliõpilaskondades sedavõrd kasvanud, et võib ka realselt inglisekeelsele läbikäimisele üle minna.³³²

Sarnaselt Balti riikide sõprusühingute konverentsidega 1930. aastatel tõstatati rahvuslike instituutide ja lektoraatide loomise küsimus üksteise ülikoolide juurde juba SELL-i teiel konverentsil Riias 1924. aastal, kus nähti ette Eesti instituuti Soomes, Eesti ja Leedu instituuti Lätis ning Läti instituuti Leedus. Valitsustele sellekohast märgukirja siiski veel ei koostatud, kuna arvati, et SELL-i maade ülikoolidel puudub veel piisav ülevaade üksteise teadustööst.³³³ 1925. aasta Helsingi konverentsil tõstatati taas naabermaade keelte ja kultuuride õppimiseks tarvilike lektoraatide rajamise küsimus,³³⁴ kuid midagi otsest eesmärgi saavutamiseks ette ei võetud. Alles 1938. aasta SELL-i keskbüroo istungil tuli naabermaade keelte ja kultuuride lektoraatide-instituutide, mida nüüd nimetati teaduslikeks lähendamisinstituutideks, teema taas päevakorrale. Paraku leiti, et peale Soome Eesti Teadusliku Instituudi ei ole teistel SELL-i riikidel lähiajal võimalust midagi sarnast ellu kutsuda.³³⁵ Nagu peatükis 2.2 märgitud, alustasid osa plaanitud lektoraatidest tööd alles 1940. aasta sügisel³³⁶ ja seda peamiselt Eesti ja Läti riikliku koostöö tulemusena.

Juba esimesel konverentsil 1923. aastal tõstatati olulise küsimusena tarvidus saavutada SELL-i riikide, aga ka Euroopa teiste ülikoolidega vastastikune diplomite ja õppetulemuste tunnustamine ning õppimisvõimaluste loomine SELL-i üliõpilastele üksteise ülikoolides.³³⁷ 1924. aastal toimunud teisel konverentsil Riias peeti vajalikuks koostada SELL-i maade ülikoolidele märgukiri üleskutsega leppida omavahel kokku eksamitulemuste ja diplomite vastastikusel tunnustamises. Seegi märgukiri jäi keskbürool koostamata, viidates taas ülikoolide puudulikule ülevaatele naabermaade ülikoolide tööst.³³⁸ 1925. aasta mais Helsingis toimunud konverentsil oli diplomite vastastikune tunnustamine taas arutlusel. Lisaks nimetati vajadust astuda samme selleks,

³³² SELL Keskbüroo istung. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 10/11, lk 254.

³³³ **K[angur], L.** Balti riikide üliõpilaskondade keskbüroo istang Tartus 21. ja 22. veebr. 1925. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 4, lk 59.

³³⁴ **K[angur], L.** Balti riikide üliõpilaskondade konverents. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 7, lk 145.

³³⁵ **Mürk, N.** SELLi Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 3/4, lk 127.

³³⁶ Eesti keele õppetool Läti ülikooli juure. *Päevaleht*, 26. 02. 1940 (nr 54), lk 1.

³³⁷ Balti riikide üliõpilaskondade konverents. *Üliõpilasleht*, 1923, nr 5, lk 75.

³³⁸ **K[angur], L.** Balti riikide üliõpilaskondade keskbüroo istang Tartus 21. ja 22. veebr. 1925. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 4, lk 59.

et SELL-i üliõpilased saaksid naabermaade ülikoolides õppida samadel alustel kui kohalikud tudengid.³³⁹ Kuigi Tartu ülikooli õppedokumentide tunnustamise Läti ülikoolis kinnitas Läti haridusminister Jānis Rainis juba 1927. aastal,³⁴⁰ tekitas see Eestis palju segadust. Nimelt said Eesti tudengid praktiseerimisvõimaluse samadel alustel lätlastega, kes olid lõpetanud mõne välisülikooli ja olid seejärel kohustatud Riias vähemalt üheks aastaks uuesti viimase kursuse tudengiks immatrikuleeruma ning seejärel riigieksamid sooritama. Samas Eestis läti üliõpilastelt või praktikantidelt midagi taolist ei nõutud.³⁴¹ Lisaks pälvis Riias õppivate eesti üliõpilaste seltsi “Estia” liikmete pahameele Läti ülikooli nõue, mille kohaselt peavad eesti tudengid sisseastumiseksamitel sooritama läti keele eksami.³⁴² Nagu peatükis 2.3 märgitud, arutati üliõpilaste teise SELL-i maa ülikooli ülemineku lihtsustamist ja õppetulemuste tunnustamist naaberülikoolides veel 1936. aasta³⁴³ ja 1937. aasta³⁴⁴ Balti vaimse koostöö konverentsil. Kuna aga sellisuunalise tegevuse tulemusi kuskil ei mainita, võib arvata, et osapooli rahuldavale kokkuleppele ei jõutudki.

Ehkki teineteise ülikoolides õppimise (õppides seejuures tundma ka teise riigi keelt ja kultuuri) võimaldamiseks oli juba 1923. aasta SELL-i asutamiskonverentsil kõne all olnud stipendiumide loomise vajadus kõikide SELL-i ülikoolide juurde (iga SELL-i tudengkonna kohta üks stipendium),³⁴⁵ siis hoolimata stipendiumide küsimuse veel kord päevakorrale tõusmisest SELL-i neljandal konverentsil Kaunases 1926. aastal,³⁴⁶ siin positiivse tulemuseni ei jõutudki. Samas tasub mainida, et hõimuliikumise raames olid Helsingi ja Tartu ülikooli juurde stipendiumid asutatud juba 1920. aastate algul – ainuüksi Helsingi ülikooli juures pandi vastavalt aastale eesti üliõpilaste jaoks välja 4–5 stipendiumi. Eestis aga asutati stipendiumifonde soome tudengite tarvis nii teaduslike seltside (nt Akadeemiline Põllumajanduse Selts³⁴⁷) kui ka akadeemiliste

³³⁹ RA, EAA.2464.1.5, l 52–53; **K[angur], L.** Balti riikide üliõpilaskondade konverents. III. konverents peeti Helsingis 13–15. maini s. a. [1935]. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 7, lk 145.

³⁴⁰ Eesti-Läti koostöö kultuurilisel alal. *Postimees*, 28. 02. 1927 (nr 58), lk 1.

³⁴¹ Tartu ja Riia diplomid. *Postimees*, 4. 03. 1927 (nr 62), lk 3.

³⁴² Eestlased Riia ülikoolis. Sisseastumisel nõutakse Läti keele eksami. *Postimees*, 21. 03. 1928 (nr 80), lk 1.

³⁴³ Balti riikide vaimse koostöö konverents Tartus. *Läti-Eesti Ühingu Kuukiri*, 1937, nr 1, lk 60.

³⁴⁴ Balti ja Põhjamaade vaimne koostöö. *Postimees*, 5. 11. 1937 (nr 300), lk 5.

³⁴⁵ **Ö[vel], R.** Balti riikide üliõpilaskondade konverents peeti Eesti Üliõpilaste Seltsi ruumides 10. ja 11. s. k. p [aprill]. *Üliõpilasleht*, 1923, nr 5, lk 75.

³⁴⁶ RA, EAA.2464.1.10, l 43–44.

³⁴⁷ Soome stipendiaadid Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 10, lk 206.

tudengiorganisatsioonide (nt Eesti Korporatsioonide Liit³⁴⁸ või korp! Sakala³⁴⁹) poolt. Viited sarnaste stipendiumide asutamisest Läti üliõpilaste tarvis puuduvad.

Üheks põletavamaks teemaks peaaegu kõikidel SELL-i konverentsidel oli erinevate tudengisoodustuste hankimine. Kahtlemata pälvisid enim tähelepanu üliõpilaste sõidusoodustused SELL-i maades³⁵⁰. Esimest korda tõstatati sõidusoodustuste taotlemine küll Kaunase konverentsil 1926. aastal,³⁵¹ kuid tõsisemaid samme eesmärgi täitmiseks hakati tegema alles 1934. aasta Riia konverentsil, kui otsustati üliõpilaste reisimise lihtsustamiseks pöörduda SELL-i riikide valitsuste poole palvega kaotada SELL-i maade piires reisimiseks välispassid ja viisad.³⁵² Lisaks pöördus Eesti üliõpilaskonna Edustus aasta hiljem palvega vabariigi valitsuse poole võimaldada SELL-i tudengitele Eesti raudteedel sõitmiseks soodustusi.³⁵³ Igatahes osutus valitsuse poole pöördumine tulemuslikuks, sest 1937. aastal nendib SELL-i Eesti tudengkonna üks aktiviste Eduard Sitska, et Eestis kehtib rongipiletitelt 50% soodustus ka välistudengite jaoks (vastav kokkulepe Eesti raudteevalitsusega sõlmiti 1937. aasta märtsis³⁵⁴). Ka Lätis oli samast aastast alates võimalik saada Läti saatkonna kirjaliku loaga rongipiletitelt 50% soodustust, ehkki läti üliõpilased ise said hinnaalandust vaid pühade ajal. Kui Leedu üliõpilaskond oli välja võidelnud 33%-lise soodustuse, siis soomlastel ei õnnestunud mingit soodustust saada.³⁵⁵ Soomes muutis sõidusoodustuste hankimise keeruliseks asjaolu, et peaaegu kõik raudteed olid eraettevõtete käes.³⁵⁶ Kui 1938. aastaks saavutati Eesti ja Läti kõrval 50% sõidusoodustus ka Leedus³⁵⁷, siis Soomes ei õnnestunud see kuni vaadeldava perioodi lõpuni.³⁵⁸

Seoses sõidusoodustustega oli mõnda aega arutlusel seegi, milline peaks olema tunnistus, mille alusel kõik SELL-i üliõpilased sõidupiletitelt allahindlust saaksid. kui algul peeti rahvusvahelise üliõpilaste liidu CIE liikmekaardi hankimist selleks liiga

³⁴⁸ Eesti Korporatsioonide Liidu XV aastapäev. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 4, lk 64.

³⁴⁹ Hõimustipendiumide asi edeneb. *Üliõpilasleht*, 1929, nr 10/11, lk 186.

³⁵⁰ RA, EAA.1776.1.369, l 30–34.

³⁵¹ RA, EAA.2464.1.10, l 42.

³⁵² SELL-i XI konverents Riias. *Üliõpilasleht*, 1934, nr 6, lk 185.

³⁵³ Edustuse koosolek. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 7, lk 279.

³⁵⁴ SELL Keskbüroo istung. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 10/11, lk 254.

³⁵⁵ **Sitska, E.** XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 139.

³⁵⁶ **Mürk, N.** 24. SELLi Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 3/4, lk 127.

³⁵⁷ **Sitska, E.** 15. SELL-konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 5/6, lk 175.

³⁵⁸ **Sitska, E.** SELL-Liidu konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1939, nr 5/6, lk 109.

kalliks ning kaaluti isegi SELL liikmekaardi tegemist.³⁵⁹ Siis juba mõned kuud hiljem ehk 1937. aasta sügisel otsustati ikkagi CIE kaardi kasuks.³⁶⁰ Ametlikult võimaldas CIE liikmekaart soodustusi saada ka mujal. Paraku ilmnis 1932. aastal tõsisasi, et kuigi ettevõtete vahel olid vastavad kokkulepped sõlmitud, oli tudengitel CIE üliõpilaskaartidega soodustuste saamisel esinenud raskusi. Seetõttu otsustati erinevate asutustega (teatrid, hotellid jne) uuesti läbi rääkida ning neile CIE liikmekaarti tutvustada.³⁶¹ Aasta hiljem otsustati paluda SELL-i riikide haridusministeeriumidelt toetust CIE liikmekaardiga saadavate soodustuste suurendamiseks.³⁶² Paraku näib, et erilisi tulemusi siin ei saavutatud, sest CIE üliõpilaskaardiga saadavate soodustuste küsimus tõusis 1938. aastal uuesti päevakorrale.³⁶³ Samas tasub ära märkida, et hiljemalt 1937. aastast said välistudengid, olenemata sellest, kas nad omasid CIE liikmekaarti või mitte, Vanemuise ja Estonia teatris piletihindadelt 50% soodustust.³⁶⁴

SELL-i üliõpilaskondade, eeskätt aga üliõpilaste lähendamiseks otsiti kogu vaadeldava perioodi erinevaid võimalusi. Kuna SELL-i konverentse peeti peamiselt vaid üliõpilaskondade delegaatide kitsas ringis, mõisteti üsna pea, et SELL-i tudengite vahelise sõpruse kujunemiseks on vaja spetsiaalseid üritusi – esmajoones ühiseid ekskursioone,³⁶⁵ mida tuleks korraldada nii üksteise maadesse kui kaugemalegi. Ekskursioonid SELL-i maadesse olid mõnikord seotud SELL-i konverentsidega. Näiteks toimus SELL-i konverents 1928. aastal Riias ning sellega seoses korraldas Eesti üliõpilaskonna Edustus Riiga üliõpilasekskursiooni, mille käigus külastati muuseume, galeriisid, teatreid ning Läti ülikooli erinevaid asutusi.³⁶⁶ Tartus toimunud SELL-i 10. konverentsi puhul 1933. aastal korraldas Eesti üliõpilaskond aga 160-le välistudengile ekskursioon Kohtla põlevkivikaevandustesse ja Eesti õlitehasesse.³⁶⁷

³⁵⁹ Sitska, E. XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 139.

³⁶⁰ SELL Keskbüroo istung. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 10/11, lk 254.

³⁶¹ V[eidenbaum], E. SELL Keskbüroo istung 11. dets. 1932, Tartus. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 12/13, lk 298.

³⁶² Paalmann, H. SELL X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 113.

³⁶³ RA, EAA.1776.1.371, l 66; S[itska], E. 15. SELL-konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 5/6, lk 175.

³⁶⁴ Sitska, E. XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 139.

³⁶⁵ Paas, F. Eesti Üliõpilaskond ja Balti riikide Üliõpilaskondade koostöö. *Üliõpilasleht*, 1927, nr 6, lk 121; Purvinas, E. SELL-maade lähenemisest ja koostööst. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 4/5, lk 90.

³⁶⁶ Eesti üliõpilaste ekskursioon Riga. *Üliõpilasleht*, 1928, nr 12, lk 174.

³⁶⁷ Paalmann, H. SELL X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 113.

Samuti korraldas keskbüroo 1933. aasta suvel SELL-i üliõpilastele mõeldud ekskursiooni marsruudil Oberammerga-Darmstadt-Brüssel³⁶⁸ ning sama aasta sügisel reisi Itaaliasse (mis halva korralduse tõttu päädis paraku SELL-i keskbüroo juhataja Hugo Paalmani tagandamisega).³⁶⁹ Ekskursioonidest osavõtjate hulga suurendamiseks püüti leida võimalusi reisikulude minimeerimiseks ning ühtlasi otsustati reise korraldada väljaspool õppesessioone.³⁷⁰

Samavõrra oluliseks peeti omavaheliste sidemete tihendamisel üliõpilasvahetust. Üliõpilasvahetused toimusid suviti ja kestsid tavaliselt paar kuud ning nende eesmärk oli tutvuda naaberriigi looduse ja eluoluga.³⁷¹ Esmakordselt tõstatati SELL-i maade vahelise üliõpilasvahetuse küsimus teisel SELL-i konverentsil 1924. aastal Riias.³⁷² Eesti üliõpilaskonna Edustuse välistoimkonna 1924/1925. õppeaasta aruandest selgub, et seni on üliõpilasvahetus toimunud ainult Soome ja Saksamaaga.³⁷³ Ka kaks aastat hiljem nenditakse, et üliõpilasvahetus on toimunud jätkuvalt vaid soomlastega ning teisalt on jätnud soovida eestlaste vastutulelikkus soome tudengite majutamisel.³⁷⁴ Üliõpilasvahetuse küsimus kerkis taas päevakorrale 1933. aasta Eesti üliõpilaskonna Edustuse koosolekul, kus soovitati üliõpilasvahetust arendada esmajoones hõimumaade (Soome ja Ungari) ning Inglismaaga.³⁷⁵ Suvise tudengivahetuse üle arutati veel ka 1937. aasta konverentsil Tallinnas, kuid konkreetseid otsuseid vastu ei võetud.³⁷⁶

Osalt ilmselt üliõpilasvahetuse luhtumise tõttu võetakse 1938. aastal SELL-i keskbüroo istungil arutlusele suvekursused, mida tuleks korraldada SELL-i maade ülikoolide juures eesmärgiga tutvustada naabermaade tudengitele oma kultuuri. Samuti rõhutati, et osavõtumaks peaks olema minimaalne, et tagada võimalikult arvukas osalejaskond.³⁷⁷

³⁶⁸ S.E.L.L.'i Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 6, lk 157.

³⁶⁹ **Paalmann, H.** SELL X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 113; SELL Keskbüroo istung 4. veebruaril 1934. a. *Üliõpilasleht*, 1934, nr 2, lk 53.

³⁷⁰ **Peri, A.** Balti-riikide Üliõpilaskondade Liidu (SELL) senisest ja edaspidisest töökorraldusest ja tegevusest. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 4, lk 64.

³⁷¹ Kohtade vahetamisest soomlastega. *Üliõpilasleht*, 1923, nr 3, lk 40.

³⁷² Balti riikide üliõpilaskondade 2. koverents. Riias 28. ja 29. aprillil 1924 a. *Üliõpilasleht*, 1924, nr 6, lk 84.

³⁷³ Välistoimkonna tegevusest läinud aastal. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 7, lk 146.

³⁷⁴ **Paas, F.** Eesti Üliõpilaskond ja Balti riikide Üliõpilaskondade koostöö. *Üliõpilasleht*, 1927, nr 6, lk 121.

³⁷⁵ Koosolek 19. mail 1933. a. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 7, lk 141.

³⁷⁶ **Sitska, E.** XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 140.

³⁷⁷ **Mürk, N.** 24. SELLi Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 3/4, lk 127.

Samal aastal Riias toimunud SELL-i konverentsil peeti vajalikuks, et välisüliõpilastele, iseäranis aga SELL-i üliõpilastele mõeldud suvekursused toimuksid SELL-i maades vaheldumisi iga nelja aasta tagant.³⁷⁸ Üliõpilaskondade ja Keskbüroo hoolde jäetud vastavasisulised ettevalmistustööd 1939. ja 1940. aasta sündmuste tõttu eesmärgini ei jõudnud.

Hoolimata SELL-i üliõpilaskondade lähendamiseks korraldatud arvukatest ekskursioonidest ja üliõpilasvahetusest ei olnud need üliõpilaskondade laiapähele üksteisega tutvumisele piisavalt kaasa aidanud. Viidates SELL-i töö peamiselt ametlikele vormidele (delegaatide konverentsid ning keskbüroo istungid) nõudsid Läti üliõpilaskonna liikmed 1932. aastal, et konverentsid Soome-Eesti üliõpilaspäevade eeskujul ümber korraldataks, nii et konverentsi puhul oleks põhjust kohale tulla ka kõigil teistel SELL-i üliõpilaskondade liikmeil.³⁷⁹ Kunstiajalootudeng Amanda Päre (Peri)³⁸⁰ lisab läti üliõpilaste seisukohta refereerides, et konverentside ettekandeline osa peaks olema sedavõrd huvitav, et see tooks tudengeid kohale suurema meelitamisega. Paraku nendib A. Päre, et sama suurt osalejate hulka oodata, kui on näiteks Soome-Eesti üliõpilaspäevadel, on siiski ebareaalne.³⁸¹ SELL-i seitsmenda konverentsi valgus on lätlaste etteheited mõistetavad – oli ju juba 1930. aasta Helsingi konverentsil vastu võetud resolutsioon, mille kohaselt tuleb edasistele konverentsidele anda pigem üliõpilaspäevade olemus, kuna see võimaldaks senisest oluliselt suuremal hulgal tudengitel omavahelisi sõprussidemeid luua ning külastatava maa üliõpilaseluga tutvuda.³⁸² SELL-i keskbüroo juhataja Hugo Paalman märkis 1933. aastal 10. juubelikonverentsist kokkuvõtteid tehes, et SELL-i üritustel osalejate hulga kasvamine otsustati juba kolme aasta eest ning kui vahepealsed Kaunase ja Helsingi konverentsid jäid osavõtjate arvu poolest tagasihoidlikeks, siis 1933. aasta juubelikonverents Tartus ühendati üliõpilaste maiepeoga (*resp* volbriga). Lisaks saadeti kõigisse SELL-i üliõpilaskondadesse täiendavaid kutseid ning selle tulemusena saabus Tartusse 160

³⁷⁸ RA, EAA.1776.1.371, l 44; Sitska, E. 15. SELL-konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 5/6, lk 175.

³⁷⁹ Peri, A. Balti-riikide Üliõpilaskondade Liidu (SELL) senisest ja edaspidisest töökorraldusest ja tegevusest. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 4, lk 63.

³⁸⁰ Lindström, L., Hiio, T., et al. *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II (1919–1929)*, lk 404.

³⁸¹ Peri, A. Balti-riikide Üliõpilaskondade Liidu (SELL) senisest ja edaspidisest töökorraldusest ja tegevusest. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 4, lk 64.

³⁸² SELL-i XI konverents Riias. *Üliõpilasleht*, 1934, nr 6, lk 185.

väliskülalist (114 Lätist, 26 Leedust ning 20 Soomest).³⁸³ Kokkuvõttes võib öelda, et alates juubelikonverentsist saidki senistest ametlikest kokkusaamistest pigem üliõpilaspäevad – 1934. aastal oli Riias 198, 1935. aastal Kaunases 128, 1936. aastal Helsingis 183, 1937. aastal Tartus 74, 1938. aastal Riias 75 ning 1939. aastal Kaunases 70 naaberriikidest pärit osavõtjat.³⁸⁴

SELL-i loomisest alates rõhutati, et üliõpilaskondade vahel liiguks pidevalt informatsioon nii SELL-i üliõpilaskondade kui ka ülikoolide tegevuse kohta.³⁸⁵ Informatsiooni levitamise võimalustena nähti üliõpilaslehtede vahetamist³⁸⁶ ning üliõpilaslehtedes SELL-i üliõpilaskondade ja nende sisemise korralduse kohta artiklite avaldamist.³⁸⁷ Paraku nenditakse veel 1930. aastal, et üliõpilaslehtede vahelised kontaktid informatsiooni vahetamise eesmärgil on nõrgad. Rahuldavaiks hinnati vaid Soome ja Eesti üliõpilaslehtede vahelised suhted, samas kui Läti ja Leedu lehtedest pärit teabe kajastamine *Üliõpilaslehes* osutus keeruliseks keeleoskamatusse tõttu.³⁸⁸ Ilmselt just senise vähese vastastikuse kajastuse tõttu tehti 1932. aasta SELL-i keskbüroo istungil kõigile SELL-i üliõpilaskondade ajalehtedele kohustuslikuks anda välja SELL-i 10. juubeli puhul erinumber, milles keskendutakse SELL-i maadele ning SELL-i ajaloo.³⁸⁹ Juubelikonverents saigi üliõpilaslehtede poolt igati väärrika kajastuse – 1933. aasta aprilli ja mai numbrites ilmus pidevalt SELL-i puudutavaid kirjutisi. Keskbüroo juhataja Hugo Paalmanni sõnul oli sedavõrd rohke kajastus SELL-i ajaloo jooksul esmakordne.³⁹⁰ Aasta hiljem, 1934. aastal Riias toimunud konverentsil otsustati üliõpilaskondade juurde luua infosekretäri ametikohad, kelle ülesandeks oleks andmeid koguda ning neid teiste üliõpilaskondade infosekretäridega vahetada. Samuti kohustati üliõpilaskondi tagama üliõpilasajakirjanikele nende maa ja ülikooli külastamisel prii

³⁸³ Paalman, H. SELL X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 112.

³⁸⁴ Sitska, E. SELL-Liidu konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1939, nr 5/6, lk 108.

³⁸⁵ K[angur], L. Balti riikide keskbüroo istang Tartus 21. ja 22. veebr. 1925. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 4, lk 59.

³⁸⁶ *ibid*, lk 59.

³⁸⁷ [Raudsep]–p, [H.] S.E.L.L.'i Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 6, lk 157; Balti riikide üliõpilaskondade (SELL-i) VII konverents. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 6, lk 169;

³⁸⁸ Roos, E. Liitlus nõuab liitlaste üksteise tundmist. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 8, lk 194.

³⁸⁹ V[eidenbaum], E. SELL Keskbüroo instung 11. dets. 1932, Tartus. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 12/13, lk 298.

³⁹⁰ Paalman, H. X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 112.

ülalpidamine.³⁹¹ Infosekretäride töö tulemus ilmnis juba aasta hiljem, kui *Üliõpilaslehes* ilmus mitmekülgne ülevaade SELL-i maade üliõpilaselust.³⁹²

Informatsiooni levitamine polnud tähtis vaid SELL-i üliõpilaskondade vahel, vaid end taheti ühiselt tutvustada ka muule maailmale. Inglisekeelse infobrošüüri mõte tekkis esmakordselt 1925. aasta SELL-i keskbüroo istungil. Brošüüri tiraaž pidi toonaste plaanide kohaselt olema 4000 eksemplari ning lõviosa sellest kavatseti saata Lääne-Euroopa üliõpilaskondadele.³⁹³ Kuigi infobrošüür pidi ilmuma juba 1925. aasta jõuludeks, valmis *SELL-Hochschulen und Studentenschaften* tegelikult alles 1930. aasta mais 3000-eksemplarilises tiraažis.³⁹⁴ 1938. aastal otsustati välja anda uus infobrošüür, mis pidi trükist ilmuma 1939. või 1940. aastal.³⁹⁵ Paraku jäi see alanud Teise maailmasõja tõttu koostamata.

1933. aastal Tartus toimunud SELL-i juubelikonverentsil tõdeti, et ühekordsest infobrošüürist SELL-i tutvustamiseks välisriikides ei piisa. Nii võetigi vastu otsus hakata kaks korda aastas välja andma saksakeelset SELL-i informatsioonilehte, mis saadetak스 kõigile välismaistele üliõpilaskondadele.³⁹⁶ 1935. aastal tehti täiendav otsus, mille kohaselt hakkab SELL-i üliõpilaskondade kohta jooksvat infot sisaldav *S.E.L.L. Nachrichten* ilmuma kolm korda õppeaastas (1. oktoobril, 1. veebruaril ja 1. aprillil) rotaatoril paljundatuna.³⁹⁷ *CIE* üliõpilaskondadele, Skandinaaviamaadele ning SELL-i üliõpilaskondade ajalehtedele mõeldud *S.E.L.L. Nachrichten* ilmus esmakordselt 1. oktoobril 1935 ning järgmine number otsustati erandkorras välja anda sama aasta 15. detsembriks ning inglise keeles – seda Londonis toimuva *CIE* nõukogu istungi tõttu.³⁹⁸ Informatsioonileht ilmus kolm korda aastas kuni 1938. aasta sügiseni.

Et SELL-i maid välismaistele üliõpilaskondadele sobivate turismimaadena reklaamida, võeti SELL-i 14. konverentsil 1937. aastal vastu otsus välja anda fotomaterjaliga illustreeritud inglisekeelne brošüür, mis tutvustaks lühidalt SELL-i ülikoole ja

³⁹¹ **S[itska], E.** SELL-i XI konverents Riias. *Üliõpilasleht*, 1934, nr 6, lk 185.

³⁹² Andmeid. SELL-maade üliõpilaselust. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 6, lk 257–258.

³⁹³ **K[angur], L.** Balti riikide keskbüroo istang Tartus 21. ja 22. veebr. 1925. *Üliõpilasleht*, 1925, nr 4, lk 59.

³⁹⁴ **[Raudsep]–p, [H.]** S.E.L.L.'i Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 6, lk 157.

³⁹⁵ **Sitska, E.** 15. SELL-konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 5/6, lk 176.

³⁹⁶ **Paalmann, H.** SELL X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 113.

³⁹⁷ RA, EAA.1776.1.369, 197–98; **Sitska, E.** XII SELL konverents Kaunases ja Klaipėdas 18.–21. maini s. a. [1935]. *Üliõpilasleht* 1935, nr 9, lk 363.

³⁹⁸ **Sitska, E.** SELL-Keskbüroo istung 24. nov. s. a. [1935]. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 15, lk 680.

üliõpilaskondi ning iseloomustaks siinseid reisivõimalusi.³⁹⁹ Sama aasta sügisel otsustas keskbüroo, et kuna üliõpilaskondadel napib plaanitud reisibrošüüri jaoks vahendeid ning turismibüroode poolt väljaantud eri keeltes brošüüre on piisavalt, siis piisab SELL-i üliõpilaskondi ja üliõpilaselu tutvustava käsiraamatu koostamisest.⁴⁰⁰ Käsiraamat pidi ilmuma eelpool mainitud *SELL-Hochschulen und Studentenschaften*'i teise osana.⁴⁰¹

Üldise informatsiooni tagamiseks üksteise kultuuri, ajaloo jmt kohta otsustati alustada üliõpilaskondade (*resp* üliõpilasorganisatsioonide) raamatukogude täiendamist vastavate teostega. Sellesisuline küsimus tõstatati esmakordselt SELL-i 14. konverentsil 1937. aastal Tallinnas ja Tartus, ent esialgu otsustati piirduda üksteise raamatukogudele oma maad puudutavate soovituslike teoste nimekirjade koostamisega.⁴⁰² Esimese reaalse tulemusena raamatukogude täiendamise vallast võib nimetada Leedu üliõpilaskonna poolt Eesti üliõpilaskonnale August Gailiti leedukeelse "Toomas Nipernaadi" kinkimist.⁴⁰³ Viimast korda pöörduakse SELL-i üliõpilaskondade raamatukogude täiendamise juurde 1939. aastal, mil korraldati üle vajadus koostada üliõpilaskondlikes raamatukogudes leiduvatest ja teistele üliõpilaskondadele huvi pakkuvatest teostest nimekirjad ja need Keskbüroole saata. Samuti kohustati konverentsi korraldavat üliõpilaskonda koostama oma maad puudutava võõrkeelse kirjanduse kohta näitus.⁴⁰⁴

Senisest suurema huvi äratamiseks üksteise kultuuri ja ajaloo vastu otsustati 1936. aastal korraldada võistlus "vaimsel alal", mille all peeti silmas auhinnatööde konkurssi SELL-i maade ajaloo ja koostöö teemal.⁴⁰⁵ 1936. aastal võeti Helsingi konverentsil vastu resolutsioon hakata auhinnatööde konkurssi korraldama iga kahe aasta tagant ning auhinnatööde teemasid ning tulemusi teatavaks tegema konverentsidel.⁴⁰⁶ Juba järgmisel SELL-i konverentsil 1937. aastal Tartus kuulutatigi välja auhinnatööde

³⁹⁹ **Sitska, E.** XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 140.

⁴⁰⁰ SELL Keskbüroo istung. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 10/11, lk 254.

⁴⁰¹ **Sitska, E.** 15. SELL-konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 5/6, lk 176.

⁴⁰² RA, EAA.1776.1.370, l 114; **Sitska, E.** XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 140.

⁴⁰³ **Mürk, N.** 24. SELLi Keskbüroo istung Tartus. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 3/4, lk 127.

⁴⁰⁴ RA, EAA.1776.1.380, l 89–94.

⁴⁰⁵ RA, EAA.1776.1.369, l 116–117; **Sitska, E.** 20. SELL-Keskbüroo istung Tartus, 5. aprillil 1936. a. *Üliõpilaslehti*, 1936, nr 5, lk 157; VIII [XIII] SELL-i konverents 11.–16. maini s. a. Helsingis ja Turus. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 6, lk 184.

⁴⁰⁶ **Sitska, E.** XXI SELL-Keskbüroo istung 29. nov. s. a. [1936] Tartus. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 12/13, lk 419.

teemad (1. SELL-maade koostöö iseseisvusajal ja üliõpilaskondade osa selles; 2. Soome ja Baltimaade vahelised kokkupuuted enne iseseisvumist; 3. SELL-maade üliõpilaste ja üliõpilasorganisatsioonide vahelised kokkupuuted enne iseseisvumist) ning tähtjaks määrati 1. november 1938.⁴⁰⁷ Ehkki kolmele parimale auhinnatöödele olid määratud rahalised auhinnad (I koht 350 krooni, II koht 250 krooni ning II koht 100 krooni)⁴⁰⁸ ning teemad SELL-i üliõpilaskondade lähendamise seisukohalt kahtlemata aktuaalsed, ei laekunud määratud tähtjaks ühtki tööd.⁴⁰⁹ 15. konverentsil Riias 1938. aastal kuulutati samad teemad veel kord välja ning nüüd tuli tööd esitada 1. jaanuariks 1940. aastal SELL-i keskbüroole.⁴¹⁰ Selle kohta, kas konkursi teisel katsel töid laekus või mitte, andmed paraku puuduvad.

Üliõpilaskondade lähendamiseks tudengikultuuri aspektist nähti ühe võimalusena tutvustada üksteisele oma populaarsemaid tudengilaule. Mõistagi polnud siin küsimuseks ainult üksteise *cantus*'te tundmaõppimine, vaid selle ettevõtmise kaudu püüti puhastada oma laulurepertuaari saksapärasest lauludest. Nii tehtigi 1935. aasta novembris aset leidnud keskbüroo istungil ettepanek edasistes SELL-i üliõpilaskondade laulikutes ära trükkida ka liitlasüliõpilaskondade populaarsemad laulud omakeelseis tõlkeis. Selleks tehti üliõpilaskondadele ülesandeks saata keskbüroole viis armastatuimat tudengilaulu koos nootide ja tõlgetega.⁴¹¹ 1937. aastal, pärast aasta kestnud laulude kogumiskampaaniat, võetakse küsimus taas arutlusele Eestis toimunud SELL-i konverentsil, millest nähtub, et kuigi keskbüroole on laule laekunud, on neid siiski vähevõitu. Samuti mainitakse raskusi oma üliõpilaslaulude (mida nüüd nimetatakse juba rahvalauludeks) kõigisse SELL-i keeltesse tõlkimisel.⁴¹² Kuidas ettevõtmine lõpuks õnnestus, pole täpselt teada, küll aga sätestatakse 1939. aasta SELL-i keskbüroo istungil nõue, mille kohaselt peavad üliõpilaskondade esindajad järgmiseks konverentsiks selgeks õppima mõne teise SELL-i üliõpilaskonna laulu ja selle ette

⁴⁰⁷ SELL-Liidu auhinnatööd. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 154.

⁴⁰⁸ SELL-Liidu auhinnatööd. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 154.

⁴⁰⁹ RA, EAA.1776.1.380, lk 131.

⁴¹⁰ SELL Liidu auhinnatööd. *Üliõpilasleht*, 1939, nr 1/2, lk 32.

⁴¹¹ **Sitska, E.** SELL-Keskbüroo isung 24. nov. s. a. [1935]. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 15, lk 679–680; VIII [XIII] SELL-i konverents 11.–16. maini s. a. Helsingis ja Turus. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 6, lk 184–185.

⁴¹² **Sitska, E.** XIV SELL-Konverents Tallinnas ja Tartus 28. apr.–2. maini s. a. [1937]. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 6, lk 140.

kandma.⁴¹³ 1940. aasta kevadeks planeeritud konverents jäi aga Soome sõtta sattumise tõttu toimumata.

Erialase enesetäiendamise seisukohalt kerkis 1932. aasta detsembris toimunud keskbüroo koosolekul päevakorda praktikantide vahetuse punkt, mille osas oli eelnevalt juba põllumajanduslike ja tehniliste valdkondade esindajatega läbi räägitud.⁴¹⁴ Juba järgmise aasta SELL-i konverentsil Tartus konstateeriti, et praktikantide vahetuseks ollakse valmis.⁴¹⁵ Sama aasta lõpus aga lisati Edustuse koosolekul, et praktikantide vahetust tuleb alustada SELL-i ja Poola üliõpilastega.⁴¹⁶ Ent hoolimata sellest, et arstiteadlastel olevat olnud soodsaimad võimalused naabermaades praktiseerimiseks,⁴¹⁷ märgib Edustuse välistoimkonna liige Eduard Sitska, et SELL-i konverentsil vastuvõetud resolutsiooni kohaselt ei ole praktikantide vahetus toimunud soovitud mahus.⁴¹⁸ Alles 1940. aasta kevadel toimunud SELL-i presiidiumi nõupidamistel antakse kõige täpsem ülevaade praktikavõimalustest Balti riikides (Soome oli sõja puhkemise tõttu SELL-i tegevusest eemale jäänud). Nii Eestis, Lätis kui ka Leedus määrati välispraktikantidele töötasud ja tasuta sõit riigi raudteedel, lisaks pakkus Leedu Kaunases ja iseäranis Vilniuses praktiseerivatele välistudengitele üliõpilasmajades tasuta eluruume.⁴¹⁹

Üliõpilaskondade-vaheliste suhete tihendamisel mängisid kindlasti oma rolli ka kõikvõimalikud spordiüritused. Nii nagu konverentsid, toimusid ka SELL-i suveolümpiaadid kordamööda kõigis SELL-i maades ning seda juba 1923. aasta sügisest.⁴²⁰ 1929. aastast lisandusid veel ka talimängud, mis toimusid 1938. aastani.⁴²¹

⁴¹³ RA, EAA.1776.1.380, l 104–105.

⁴¹⁴ **V[eidenbaum], E.** SELL Keskbüroo instung 11. dets. 1932, Tartus. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 12/13, lk 298.

⁴¹⁵ **Paalmann, H.** SELL X juubelikonverents Tartus. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 6, lk 113.

⁴¹⁶ Koosolek 19. mail 1933. a. *Üliõpilasleht*, 1933, nr 7, lk 141.

⁴¹⁷ SELL-i XI konverents Riias. *Üliõpilasleht*, 1934, nr 6, lk 185.

⁴¹⁸ **Sitska, E.** 15. SELL-konverentsi töötulemusi. *Üliõpilasleht*, 1938, nr 5/6, lk 175.

⁴¹⁹ RA, EAA.1776.1.380, l 135–141; SELL-i presiidiumi nõupidamisi 18. veebr. ja 23. apr. Tartus. *Üliõpilasleht*, 1940, nr 1, lk 22.

⁴²⁰ **Lenk, V.** Akadeemiline Spordiklubi. Sport ja kehakultuur. *Tartu ülikooli ajalugu III. 1918–1982*. Toim. K. Siilivask, H. Palamets. Tallinn: Eesti Raamat, 1982, lk 83.

⁴²¹ **Hiiu, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 412–413.

Seoses sooviga korraldada võistlusi ka “vaimsetel aladel”, toimusid aastail 1937–1939 SELL-i üliõpilaskondade korraldusel maleturniirid.⁴²²

3.2 Rahvuslikud akadeemilised üliõpilasorganisatsioonid

Esimesed üliõpilasorganisatsioonid loodi Eestis peagi pärast Tartu ülikooli taasavamist 1802. aastal. Kuna 19. sajandi viimase veerandini tegutsesid mõne erandiga (nt vene ja poola) Tartus valdavalt vaid baltisaksa korporatsioonid, liitusid ka kõrgharidust omandavad eestlased ja lätlased peamiselt baltisaksa organisatsioonidega (nt eestlastest kuulus Friedrich Reinhold Kreutzwald korp! Estoniasse⁴²³ ning Jakob Hurt korp! Livoniasse⁴²⁴).⁴²⁵

19. sajandi viimasest kolmandikust alates hakkasid Tartus õppivad eesti ja läti tudengid koonduma rahvuspõhisesse ühendustesse. Näiteks moodustasid 1870. aasta algul Tartu läti tudengid ametlikult registreerimata läti üliõpilaste seltsi (*Tērbatas latviešu studentu rakstniecības vakarus*), mis 1881. aasta lõpus korp! Fraternitas Letticaks reorganiseeriti ning aasta hiljem korp! Lettoniana nii Vene keisririigi haridusministrilt kui ka Tartu üliõpilaskorporatsioonide esinduskogult *Chargiertenconvent*'ilt (*Ch!C!*) tunnustuse pälvis.⁴²⁶ Samal ajal püüdsid ka 1870. aasta kevadel Eesti Üliõpilaste Seltsi (EÜS) asutanud eesti üliõpilased korp! Vironiana haridusministrilt ning Tartu *Ch!C!*-lt tunnustust leida, ent tululult. Nii ei jäänud EÜS-il muud üle, kui registreerida end 1883. aastal ülikooli juures tegutseva teadusliku üliõpilasseltsina.⁴²⁷ Siinkohal tasub märkida, et toona eelistati esmajärgus asutada ikkagi veel korporatsioone, sest

⁴²² **Sitska, E.** XII SELL-Keskbüroo istung 29. nov. s. a. [1936] Tartus. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 12/13, lk 419.

⁴²³ **Suits, G.** *Eesti Kirjanduslugu*. Eesti mõttelugu nr 25. Koost. H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1999, lk 178.

⁴²⁴ **Mohrfeldt, A.** *Jakob Hurda elu ja töö*. Toim. K. Ligi, L. Vaher. Tartu: Ilmamaa, 2007 lk 40–42.

⁴²⁵ **Truman, M.** Meeskorporantlus Eestis. *50 Years of Baltic Nations' Kommerses*. Koost. K. Lillemäe, M. Kuum, R. Bender. Tartu: korporatsioon Indla ja Aasta Raamat, 2013, lk 78.

⁴²⁶ **Hiio, T.** Üliõpilasorganisatsioonid ja üliõpilaselu Tartus 1802–1918. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 82.

⁴²⁷ **Hiio, T.** Eesti Üliõpilaste Selts. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 148–149.

üliõpilaskultuuri kontekstis oli korporatsioonide kogu 19. sajandi jooksul (teaduslikest) üliõpilasseltsidest ühiskondlikult palju tähtsaimaks ja väärikaimaks peetud.⁴²⁸

Kui Tartus olid prevaleerivad baltisaksa korporatsioonid, siis 1862. aastal Riias asutatud polütehnikumi juurde loodavate korporatsioonide puhul oli rahvuslik pilt palju kirjum.⁴²⁹ See asjaolu viis olukorrani, kus Riia polütehnikumi (20. sajandi algul õieti juba polütehniline instituut) üliõpilaskorporatsioonide esinduskogusse *C!C!* (Riia ja Tartu korporatsioonide esinduskogude eristamiseks kasutati *Chargiertenconvent*'i lühenditena kahte erinevat varianti) kuulus kolme baltisaksa korporatsiooni kõrval ka poola ja vene korporatsioonid, mis muutsid Riia *C!C!* uute rahvuslike korporatsioonide tunnustamise osas Tartu *Ch!C!*-st oluliselt leplikumaks.⁴³⁰ Nii saigi 1900. aastal just Riias tegutsevate poola, vene ja läti korporatsioonide toel *C!C!* kinnituse esimene eesti üliõpilasi ühendav korporatsioon Vironia.⁴³¹ 1904. aastast tegutses Riia polütehnilise instituudi juures eesti üliõpilasselts Laene⁴³² ning 1909. aastast Riia Eesti Üliõpilaste Selts (1921, aastast Liivika).⁴³³

Erinevalt lätlastest, tekkis eestlastele senisest soodsam võimalus oma üliõpilasorganisatsioone luua alles 1905. aasta revolutsiooni järel, mil uue korporatsiooni kinnitamine oli jätkuvalt küll keisririigi rahvahariduse ministeeriumi pädevuses, kuid Tartu *Ch!C!* nõusolek polnud enam obligatoorne. Peagi asutatigi Tartus hulk uusi eesti korporatsioone – 1907. aastal Fraternitas Estica, 1909. aastal Sakala, 1913. aastal Ugala ning 1918. aastal Fraternitas Liviensis.⁴³⁴ Kuna osa eesti üliõpilaskonnast korporatsioonide kui saksalike kommetega organisatsioone ei pooldanud, loodi eesti korporatsioonide kõrval ka seltse – nt 1906. aastal EÜS Ühendus.⁴³⁵

⁴²⁸ **Tõnisson, I.** *Emajõe ääres*. Eesti mõttelugu nr 15. Koost. H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1997, lk 72; **Sprengfeldt, G.** *Kodulinn Reval minu lapsepõlve aastatel*. Tallinn: Kunst, 2010, lk 72; **Paulus, I., Ots, M.** Korporatsioon Vironia. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 199; **Hiiu, T.** Üliõpilasorganisatsioonid ja üliõpilaselu Tartus 1802–1918, lk 93.

⁴²⁹ **Truman, M.** Meeskorporatsioonid Eestis, lk 78.

⁴³⁰ **Hiiu, T.** Üliõpilasorganisatsioonid ja üliõpilaselu Tartus 1802–1918, lk 82.

⁴³¹ **Paulus, I., Ots, M.** Korporatsioon Vironia, lk 199.

⁴³² **Hiiu, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 404.

⁴³³ **Tasur, M., Rämmer, A.** Üliõpilasselts Liivika. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 222.

⁴³⁴ **Truman, M.** Meeskorporatsioonid Eestis, lk 79.

⁴³⁵ **Hiiu, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 404.

Rahvuslike ülikoolide loomise järel Tartus ja Riias 1919. aastal tekkis pidevalt uusi üliõpilasorganisatsioone, mille tegevusaeg jäi liikmete vähesuse tõttu sageli üsna lühikeseks. Ent vanemate ja tugevamate organisatsioonide kõrval jäid siiski püsima ka mitmed 1920. aastatel loodud korporatsioonid (nt Leola – 1920, Revelia – 1920, Tehnola – 1921, Fraternitas Tartuensis – 1929) ning seltsid (nt EÜS Veljesto – 1920, ÜS Raimla – 1922). Olulise arenguna eesti ja läti üliõpilasorganisatsioonide ajaloos väärib rõhutamist, et iseseisvate riikide ja rahvusülikoolide tekke järel oli esmakordselt legaalselt oma organisatsioone võimalik luua ka naisüliõpilastel.⁴³⁶ Kuigi Eesti Naisüliõpilaste Selts (ENÜS) oli Tartus asutatud juba 1911. aastal, kinnitati see ametlikult Tartu ülikooli poolt alles 1919. aastal.⁴³⁷ 1920. aastatel loodi Eestis aga veel mitu uut naisüliõpilaste organisatsiooni – nt korporatsioonid Filiae Patriae (1920), Indla (1924), Lembela (1924) ning Amicitia (1924).⁴³⁸ Sarnaselt eesti kõrgharidust omandavate neidudega said ka läti naisüliõpilased alles 1920. aastatel oma esimesed ühingud rajada – nt korporatsioonid Gundega (1923), Dzintra (1924), Imeria (1924), Selga (1927), Gaujmaliete (1927) ning Varavīksne (1928).⁴³⁹

Hoolimata paljudest eesti ja läti üliõpilasorganisatsioonide loomisest oma ülikoolide juurde 1920. ja 1930. aastatel, jätkasid tegevust ka kunagise Liivimaa kubermangu ülikoolilinnades asutatud muudest rahvustest üliõpilaste organisatsioonid – nt vanimad baltisaksa korporatsioonid Curonia (loodi 1808. aastal Tartus, 1921–1938 tegutses Riias), Estonia (1821–1939 Tartus), Livonia (1822–1939 Tartus), Fraternitas Rigensis (loodud 1823 Tartus, 1921–1938 tegutses Riias),⁴⁴⁰ Fraternitas Baltica (1865–1939 Riias).⁴⁴¹ Lisaks olemolevatele tekkis vaadeldaval perioodil ka uusi vähemusrahvuste üliõpilasühinguid – Tartus nt juudi meeskorporatsioon Limuwia (1924–1940), Saksa

⁴³⁶ **Aule, K.** Naiskorporantlusest Eestis 1920–2012 – miks ja kuidas? *50 Years of Baltic Nations' Kommerses*. Koost. K. Lillemäe, M. Kuum, R. Bender. Tartu: korporatsioon Indla ja Aasta Raamat, 2013, lk 82–83.

⁴³⁷ **Jung, N.** Eesti Naisüliõpilaste Selts. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 260–262

⁴³⁸ **Aule, K.** Naiskorporantlusest Eestis 1920–2012 – miks ja kuidas? *50 Years of Baltic Nations' Kommerses*. Koost. K. Lillemäe, M. Kuum, R. Bender. Tartu: korporatsioon Indla ja Aasta Raamat, 2013, lk 83.

⁴³⁹ **Raipale, D.** Sororities in Latvia. *50 Years of Baltic Nations' Kommerses*. Koost. K. Lillemäe, M. Kuum, R. Bender. Tartu: korporatsioon Indla ja Aasta Raamat, 2013, lk 98.

⁴⁴⁰ **Hiio, T.** Üliõpilasorganisatsioonid ja üliõpilaselu Tartus 1802–1918, lk 99.

⁴⁴¹ **Lange, W.** Ereignisse aus den Jahren 1926–1939. *Festschrift Fraternitas Baltica 1865–1965*. Aschaffenburg: Fraternitas Baltica, 1965, lk 135.

Naisüliõpilaste Ühing (1922–1930), vene meeskorporatsioon Fraternalis Slavia (1922–1940), Soome Üliõpilaste Ühing Fennica (1926–1929) jt.⁴⁴²

Ehkki eesti ja läti üliõpilasi õppis teineteise rahvusülikoolides 1920. ja 1930. aastatel üsna napilt, eksisteeris vähemalt mõnda aega kummagi ülikooli juures üks naaberrigi tudengeid ühendav organisatsioon. 1926. aastal asutasid Tartus õppivad läti üliõpilased Läti Üliõpilaste Seltsi Tartu Ülikooli Juures (*Latvju Studentu Biedrība pie Tartu Augstskolas*), mis 1929. aastal Läti üliõpilaste Organisatsiooniks Mētraine reorganiseeriti ning lõpuks 1931. aastal korporatsiooniks Mētraine kujundati. Mētraine suleti 1935. aastal liikmete vähesuse tõttu.⁴⁴³ Riias tegutses samal ajal aga eesti üliõpilaste selts Estia, kuhu 1928. aastal kuulus umbes 20 liiget.⁴⁴⁴ Selle kohta, kuivõrd Estia käis läbi Riia üliõpilasorganisatsioonidega või Mētraine eesti seltside-korporatsioonidega, otsesed andmed puuduvad. Kui aga arvestada 1920. ja 1930. aastatel Tartu ülikoolis õppinud isikute mäletusi, kus puudutatakse põgusalt ka eesti üliõpilasorganisatsioonide suhtlemist Tartus tegutsevate muude rahvaste organisatsioonidega, võib oletada, et esmane läbikäimine oli eesti ja läti ühingute vahel olemas.⁴⁴⁵

Kuna eesti akadeemilistel üliõpilasorganisatsioonidel oli kombeks allkirjastada kartell- ja sõpruslepingud nende välismaiste üliõpilasühingutega, kellega kas olid kujunenud või kellega sooviti kujundada lähem läbikäimine⁴⁴⁶, saab sõlmitud lepingute põhjal eesti tudengiorganisatsioonide välissuhtlusest ja -koostööst küllalt tervikliku ülevaate.

Vaadeldaval perioodil sõlmitud kartell- ja sõpruslepingute alusel võib otsustada, et kõige tihedam läbikäimine eesti akadeemilistel tudengiorganisatsioonidel oli soome ja läti üliõpilasühingutega.⁴⁴⁷ Kuna soomlastega tehti koostööd juba alates 1920. aastate algusest hõimutöö raames (mis sellest, et peamiselt Tartu Akadeemilise Hõimuklubi

⁴⁴² **Hiio, T.** Üliõpilasorganisatsioonid ja üliõpilaselu Tartus 1802–1918, lk 118.

⁴⁴³ *ibid*, lk 66.

⁴⁴⁴ 9 aastat Läti ülikooli. Juubelipidustused 28. sept. Eestlastest Läti ülikoolis. *Postimees*. 1928, 1. 10 (nr 267), lk 1.

⁴⁴⁵ **Toi, R.** Vironia aastail 1936–1940. *Korporatsioon Vironia 100*. Toim. V. Muikma, T. Karmo, L. Kuus jt. Toronto: Korp! Vironia Torontos, [2004], lk 75.

⁴⁴⁶ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 413–414.

⁴⁴⁷ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 414–415.

vahendusel),⁴⁴⁸ on mõneti üllatav, et sõpruslepingute sõlmimist Helsingi ülikooli juures tegutsevate tudengiühenduste *osakunta*'dega alustati alles 1920. aastate lõpul.

Ühelt poolt võib selle põhjuseks olla see, et enne 1920. aastate lõppu polnudki eesti üliõpilasorganisatsioonid, kui 1900. aastal Riias asutatud korp! Vironia välja jätta, välismaiste tudengiorganisatsioonidega lepinguid sõlminud, teisalt võis viivituse põhjuseks saada seegi, et kui Soome üliõpilasühingud *osakunta*'d koondasid endasse nii nais- kui ka meesüliõpilasi, siis eesti tudengiühingud olid peaaegu eranditult (EÜS Põhjala ning EÜS Veljesto välja arvata) kas mees- või naisorganisatsioonid. Kuna nii mees- kui naisüliõpilasühingutel oli üritusi, kuhu vastassugupoole esindajaid ei kutsutud, võis see vähemalt algul takistada lepingu näol ametlike sõprussidemete loomist. Paraku ei ilmne hilisematest hulgalistest teadetest teineteise organisatsioonide küllastamise kohta, et organisatsioonide erinevad tüübid omavahelist suhtlemist üldjuhul kuidagi raskendanud oleks.⁴⁴⁹

Kuna Eesti Üliõpilaste Seltsi sidemed soome üliõpilastega ulatusid juba seltsi algusaegadesse ning 1925. aastal algasid EÜS-il tihedamad kontaktid Helsingi ülikooli juures tegutseva Pohjois-Pohjalaise Osakunta'ga, siis on loomulik, et esimesena sõlmis soome üliõpilastega sõpruslepingu just EÜS 1928. aasta oktoobris.⁴⁵⁰ Järgnevalt sõlmisid hõimusidemete kinnitamise ja sõbraliku koostöö nimel⁴⁵¹ soome *osakunta*'dega sõpruslepinguid ka teised eesti üliõpilasorganisatsioonid – 1929. aastal korp! Sakala Helsinki Hämeläis-Osakunta'ga⁴⁵² ja korp! Ugala Turu üliõpilaskonnaga,⁴⁵³ 1930. aastal korp! Filiae Patriae Hämeläis-Osakunta'ga,⁴⁵⁴ EÜS Veljesto Helsinki Satakunna Osakunta'ga,⁴⁵⁵ korp! Fraternitas Estica Helsinki Savo

⁴⁴⁸ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 413.

⁴⁴⁹ Meie üliõpilaste külaskäigud Soome möödunud suvel. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 214–219; **Kangro, A.** Korp! Filiae Patriae ja korp! Sakala Hämeläis-Osakunta suvepidustusil Kangasalal. *Üliõpilasleht*, 1931, lk 8, nr 139–140; **Pöder, R. W.** Varsinaissuomalainen Osakunta 30. aastapäeva puhul. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 5, lk 141; Etelä-Suomalainen Osakunta Laulajat Tartus. *Üliõpilaslehti*, 1936, nr 5, lk 163.

⁴⁵⁰ **Hiio, T.** Eesti Üliõpilaste Selts, lk 158.

⁴⁵¹ **Tõnisson, I.** Sõpruslepingud. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 212.

⁴⁵² **Tõnisson, I.** Sõpruslepingud. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 212.

⁴⁵³ **Antons, K.** Korporatsioon Ugala. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 277.

⁴⁵⁴ **Reinvelt, R.** Korporatsioon Filiae Patriae. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 345.

⁴⁵⁵ **Erelt, P., Kronberg, J.** Eesti Üliõpilaste Selts Veljesto. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 325.

Osakunta'ga,⁴⁵⁶ korp! Vironia Helsinki Karjala Osakunta'ga⁴⁵⁷ ning Eesti Naisüliõpilaste Selts (ENÜS)⁴⁵⁸ ja EÜS Põhjala Helsinki Etelä-Suomi Osakunta'ga,⁴⁵⁹ korp! Revelia Helsinki Wiipurilainen Osakunta'ga,⁴⁶⁰ korp! Indla Helsinki Savo Osakunta'ga,⁴⁶¹ 1933. aastal korp! Rotalia Helsinki Varsinaissuomalaise Osakunta'ga,⁴⁶² 1935. aastal korp! Fraternitas Liviensis Helsinki Keskisuomalainen Osakunta'ga⁴⁶³ ning 1936. aastal korp! Fraternitas Tartuensis Helsinki Kymenlaakson Osakunta'ga.⁴⁶⁴ Ilmselt mõjutas plahvatuslikku sõpruslepingute sõlmimist omal moel ka *Üliõpilaslehes* ilmunud teated selle kohta, millised soome *osakunta*'d veel "vabad" on.⁴⁶⁵

Kui Soome üliõpilasorganisatsioonidega sõpruslepingute sõlmimine oli senise aktiivse hõimuliikumise taustal igati mõistetav, siis läti tudengiühingutega lepingute allkirjastamine tundub esmapilgul mõnevõrra motiveerimatam. Teisalt aga näib üsna loomulik, et pärast põhjanaabritega sõpruse kinnitamist, pöörati pilk ka lõuna poole, eriti kui võtta arvesse, et Soome kõrval oli Eesti üliõpilaskonnal ja Tartu ülikoolil ka Lätiga üsna aktiivne akadeemiline suhtlus.

Eesti tudengiorganisatsioonidest olid kõige kauaaegsemad suhted läti üliõpilaskorporatsioonidega olnud korp! Vironial – kuna Vironia oli 1900. aastal vastu võetud Riia *C/C!*-sse, kuhu kuulusid läti korporatsioonidest ka Selonija ja Talavija, on

⁴⁵⁶ **Lippmaa, A., Talvar, P.** Korporatsioon Fraternitas Estica. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 215.

⁴⁵⁷ **Pärl, K.** Vironia aastail 1930–1935. *Korp! Vironia 1900–1950*. Stockholm: Korp! Vironia, 1951, lk 39; **Paulus, I., Ots, M.** Korporatsioon Vironia. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 203.

⁴⁵⁸ **Jung, N.** Eesti Naisüliõpilasselts. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 264.

⁴⁵⁹ **Pappel, P., Maandi, J., Kaldoja, E.** Eesti Üliõpilaste Selts Põhjala. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 191.

⁴⁶⁰ **Selg, P.** Korporatsioon Revelia. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 263.

⁴⁶¹ **Bender, R.** Korporatsioon Indla. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 404.

⁴⁶² **Hallik, M., Jakobson, E.** Korporatsioon Rotalia. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 295.

⁴⁶³ **Tooming, A.** Korporatsioon Fraternitas Liviensis. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 311.

⁴⁶⁴ **Grünberg, E.** Korporatsioon Fraternitas Tartuensis. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 445.

⁴⁶⁵ Ülevaade sõpruslepinguist. Vabad on veel 2 osakonda Helsingi Ülikooli juures. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 6, lk 158.

mõistetav, et eestlaste ja lätlaste vahel kujunes välja tihe läbikäimine.⁴⁶⁶ 1920. aastast tegutses korp! Vironia Tartus, mistõttu kippus läbikäimine Riia sõprusorganisatsioonidega soiku jääma. Uue hingamise sai sõprus aga Tartu ülikooli 300. juubeli pidustustel 1932. aastal, mida teiste seas väisasid ka korp! Selonija ja korp! Talavija liikmed.⁴⁶⁷

1930. aastatel sõlmiti eesti ja läti korporatsioonide vahel mitu kartell-lepingut.⁴⁶⁸ Näiteks sõlmis korp! Ugala 1934. aastal kartell-lepingu korp! Tervetiaga⁴⁶⁹ ning korp! Amicita korp! Imeriaga.⁴⁷⁰ Lähemad suhted olid veel korp! Filiae Patriael korp! Gundega⁴⁷¹ ning korp! Fraternitas Estical korp! Lettoniaga.⁴⁷² Pärast pea paarikümne aastast läbikäimist ning SELL-i vahendusel omavaheliste suhete tihenemist sõlmisid 1937. aastal ka EÜS ja vanim läti üliõpilasselts Austrums sõpruslepingu.⁴⁷³ Siinkohal tasuks ära mainida, et sõpruslepinguid oli Eesti üliõpilasorganisatsioonidel ka Rootsi, Poola ja Leedu tudengiühingutega.⁴⁷⁴

Kuna üliõpilasseltsid ja iseäranis -korporatsioonid on oma tegevuselt suunatud pigem sissepoole – s.t tegeldakse eeskätt oma organisatsiooni arendamise ja liikmeskonna kasvatamisega ning ka üritused on mõeldud valdavalt oma liikmetele ning sõprusorganisatsioonide esindajatele, toimus 1930. aastatel ka tudengiorganisatsioonidevaheline akadeemiline suhtlus ja läbikäimine peamiselt konkreetsete organisatsioonide ja nende liikmete huvides.⁴⁷⁵

Kõige üldisemas mõttes võib Eesti ja välismaiste tudengiorganisatsioonide läbikäimise eesmärgiks pidada kahe ühingu liikmeskonna vahel sõprussidemete loomist ning

⁴⁶⁶ **Toi, R.** Vironia aastail 1936–1940, lk 75.

⁴⁶⁷ **Paulus, I., Ots, M.** Korporatsioon Vironia, lk 203.

⁴⁶⁸ **Autori märkus.** Korporatsioonidevaheline kartell-leping annab mõlema organisatsiooni liikmetele õiguse osaleda teise organisatsiooni ürtustel oma liikmetega võrdsel alusel, sätestades muu hulgas ka nt tüliküsimuste lahendamise korra. (*Korporatsioon Revelia Entsüklopeedia 2008*. Toim. J. Väljaots, T. Rajamets. Tartu: Korp! Revelia, 2008, lk 72–73; **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 414)

⁴⁶⁹ **Antons, K.** Korporatsioon Ugala. *Vivat*, lk 277.

⁴⁷⁰ **Vaindlo, P.** Korporatsioon Imeria Riias. *Korporatsioon Amicita Album*. Peatoim. S. Parts. Tartu: Korporatsioon Amicitia, 2004, lk 81.

⁴⁷¹ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 414–415.

⁴⁷² Korp. Estica esindajad sõitsid korp. Lettonia aastapäevale. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 2, lk 66.

⁴⁷³ **Mägi, J.** EÜS sõprusleping Läti üliõpilasselts “Austrums’iga”. *Akadeemia*, 1937, nr 2, lk 111–113.

⁴⁷⁴ **Hiio, T.** Üliõpilaskond ja üliõpilasorganisatsioonid 1919–1940, lk 414–415.

⁴⁷⁵ **Kukk, T.** Eesti akadeemiliste üliõpilasorganisatsioonide kombid ja tähtpäevad. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 126–127.

arendamist. Just sellel eesmärgil külastati teineteist erinevate tähtpäevade puhul, korraldati ühiseid üritusi jne. Nii nagu on sagedaseid teateid Eesti ja Soome üliõpilasorganisatsioonide vastastikuste külaskäikude kohta, sigineb neid *Üliõpilaslehe* veergudele sõpruslepingute sõlmimise järel üha enam ka Läti ühingutega. Näiteks saame ainuüksi 1930. aasta kevadel ja suvel toimunud külaskäikude või ühiste ettevõtmiste põhjal teada, et mais külastas korp! Ugala Turu ülikooli üliõpilaskonda,⁴⁷⁶ korp! Sakala ja korp! Filiae Patriae osalesid 4.–6. juulil Hämeläis-Osakunta suvepidustustel⁴⁷⁷ ning korp! Fraternitas Estica 30 liiget Savo Osakunta suvepäevadel.⁴⁷⁸ Korp! Vironia ja Karjala Osakunta võtsid aga ette ühise matka Laadoga järve äärde.⁴⁷⁹ Samuti on viiteid sarnasele tihedale läbikäimisele läti üliõpilasorganisatsioonidega. Näiteks osales korp! Fraternitas Estica 1935. aastal korp! Lettonia aastapäevapidustustel.⁴⁸⁰ 1936. aasta alguses kutsus Läti Naiskorporatsioonide Liit korp! Indla ja korp! Filiae Patriae ühendatud käsipallinaiskonnad osalema Riias toimuvale naiskorporantide võrk- ja korvpalliturniirile. Kutse eesmärgiks oli peale spordivõistlustel osalemise ka sõprusühenduste tihendamise mõlema maa naiskorporatsioonide vahel. Tutvumise eesmärgil külastasid indlaensised ja fiilid nelja vanimat läti naiskorporatsiooni Daugavietet, Dzintrat, Imeriat ning Gundegat.⁴⁸¹ Sama aasta sügisel võitsid läti naiskorporandid ette vastukülaskäigu Tartusse, kus peale spordivõistlustel osalemise püüti taas arendada sõprusühendusi kahe naabermaa naisüliõpilaste vahel.⁴⁸² 1936. aasta suvel võttis EÜS-i tulevane ametlik sõprusorganisatsioon, Läti üliõpilaste Selts Austrums ette ekskursiooni Eestisse, mille käigus korraldasid EÜS-i kaasvõitlejad ja vilistlased Austrumsi liikmetele tutvustava ringkäigu Tartu olulisematesse asutustesse – nt erinevatesse ülikooli asutustesse ning Eesti Rahva Muuseumi.⁴⁸³

Kui nii Eesti ja Läti kui ka Eesti ja Soome üliõpilasorganisatsioonide läbikäimise arendamise eesmärk oli lähendada organisatsioonide liikmeid, siis Eesti ja Soome suhet

⁴⁷⁶ **Treffeldt, A.** Korp! Ugala Turus. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 214–215.

⁴⁷⁷ **Libe, J.** Korp! Sakala ja Filiae Patriae Hämes. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 215–217.

⁴⁷⁸ **Veidenbaum, H.** Korp! Fraternitas Estica Savos. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 217–218.

⁴⁷⁹ **Saks, E.** Korp! Vironia Karjalas. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 9, lk 218–219.

⁴⁸⁰ Korp. Estica esindajad sõitsid korp. Lettonia aastapäevale. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 2, lk 66.

⁴⁸¹ Naiskorporantide võistlusmatk Riiga. Võideti võrkpallis ja kaotati korvpallis. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 3, lk 91–92.

⁴⁸² Läti naiskorporandid võistlesid Tartus. Võitsid korvpallis, kuid kaotasid võrkpallis. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 11, lk 408.

⁴⁸³ Läti üliõpilasseltsi “Austrumsi” ekskursioon läbi Eesti. *Üliõpilasleht*, 1936, nr 7, lk 226.

eristas kontaktidest Lätiga hulgaliselt erisuguste stipendiumide asutamine eesti ja soome tudengitele, võimaldamaks neil tutvuda teineteise maa, keele, kultuuri ja kommetega. Peale selle, et Helsingi ülikool Soome poolt ning Akadeemiline Emakeele Selts ja Akadeemiline Põllumajanduse Selts Eesti poolt olid asutanud soome ja eesti üliõpilastele stipendiume teineteise ülikoolides õppimiseks ning omavaheliste sõprusdemete tugevdamiseks, löid samasugusel eesmärgil mitmeid stipendiume ka Eesti ja Soome üliõpilasorganisatsioonid. Sageli olid stipendiumid mõeldud sõprusorganisatsiooni liikmetele.

Esimesena asutas ühekordse 400-kroonise stipendiumi soome tudengile Tartu ülikoolis õppimiseks eesti meeskorporatsioone ühendav Eesti Korporatsioonide Liit⁴⁸⁴ (loodud 1915. aastal Tartus korporatsioonide Vironia, Fraternitas Estica, Sakala, Ugala ja Rotalia poolt; hiljem liitus E!K!L!-iga veel mitu uut eesti meeskorporatsiooni⁴⁸⁵). Oma 15. tegutsemisaastapäeva puhul otsustas E!K!L! senise ühekordse hõimustipendiumi muuta kestvaks – edaspidi määrati igal aastal ühele soome üliõpilasele Tartus õppimiseks 700-kroonine õppestipendium.⁴⁸⁶ Seoses alalise stipendiumi loomisega laiendasid eesti korporatsioonid rahvuslikkuse mõiste ka soomlastele.⁴⁸⁷ Sellise küllalt põhimõttelise muutuse valgel ei ole imeks pandav, et eesti naiskorporatsioon Lembela otsustas 1933. aastal viia oma põhikirjas sisse muudatuse, mis lubas korporatsiooni liikmeks saada ka hõimurahvaste hulka kuuluvatel naistudengitel (esimesena liitus korp! Lembelaga soomlane Gunvör Löppönen).⁴⁸⁸

E!K!L!-i algatusest said innustust ka mitmed üksikorganisatsioonid, mis asutasid stipendiume oma sõprusorganisatsiooni liikmete õpingute toetamiseks Eestis. Näiteks annetas 1929. aastal Soome konsul ja korp! Sakala auvilistlane Oskar Rütli Sakala nimelise stipendiumi loomise tarvis Tartu ülikooli juurde summa, millest sai järgmise viie aasta jooksul määrata igal aastal ühele Tartu ülikoolis õppivale Hämeläis Osakunta

⁴⁸⁴ Hõimustipendiumise asi edeneb. *Üliõpilasleht*, 1929, nr 10–11, lk 186.

⁴⁸⁵ **Raudsepp, H.** EKL-i süünd ja töörohked aastad. *Eesti Korporatsioonide Liit MCMXV–MCMLXV*. Toim. K. Arro. Toronto: Eesti Korporatsioonide Liit, 1966, lk 11–12. **Pajuste, M., Tooming, A.** Eesti Korporatsioonide Liit. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 454.

⁴⁸⁶ Eesti Korporatsioonide Liidu XV aastapäev. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 4, lk 64.

⁴⁸⁷ Eesti Korporatsioonide Liidu XV aastapäev. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 4, lk 64.

⁴⁸⁸ **Mumme, M.** Korporatsioon Lembela. *Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis*. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012, lk 418.

üliõpilasele 4000 Soome marga suuruse stipendiumi.⁴⁸⁹ Korp! Sakalale järgnes EÜS, kes alustas 1931. aastal iga-aastase stipendiumi määramist ühele oma sõprusorganisatsiooni Pohjois-Pohjalaise Osakunta liikmele.⁴⁹⁰ 1938. aastal allkirjastas korp! Indla stipendiaatide vahetamise lepingu Helsinki Savo Osakunta'iga, mille kohaselt võimaldati vastastikku igal aastal vähemalt ühel sõprusorganisatsiooni liikmel õppida vastavalt kas Tartu või Helsingi ülikoolis.⁴⁹¹

Nii nagu määrasid eesti üliõpilasorganisatsioonid õppetipendiume soome sõprusorganisatsioonide liikmetele, toimisid samuti ka Soome *osakunta*'d. Näiteks asutas Helsinki Hämeläis Osakunta stipendiumid korp! Sakala ja korp! Filiae Patriae liikmetele⁴⁹² ning Etelä-Pohjalainen Osakunta ühele EÜS-i liikmele.⁴⁹³

Põgusalt väärriks mainimist, et küllalt tihe läbikäimine valitses ka Tartu ja Läti ülikooli juures tegutsevate akadeemiliste kultuuriühingute vahel. Näiteks rõhutatakse *Üliõpilaslehes* sageli südamlikke sõprussidemeid Tartu üliõpilaskooride (nt Tartu Akadeemiline Meeskoor, ja Tartu Üliõpilassegakoor) ning Läti üliõpilaskoori Dziesmuvara vahel,⁴⁹⁴ mida iseloomustasid sagedased vastastikused külaskäigud ning kontserdid.⁴⁹⁵

3.3. Vahekokkuvõte

Kuigi vahel on Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade liidu akadeemilise koostöö tulemusi tagasihoidlikeks peetud,⁴⁹⁶ tundub see iseäranis Eesti ja Läti akadeemilise koostöö kontekstis pisut ülekohtuse hinnanguna. Vaatamata sellele, et paljud eesmärgid (nt vastastikused riiklikud stipendiumid Soome kõrval ka Lätiga, üksteise ülikoolides õppimise lihtsustamine või diplomite tunnustamine SELL-i ülikoolide vahel) jäid

⁴⁸⁹ Hõimustipendiumise asi edeneb. *Üliõpilasleht*, 1929, nr 10–11, lk 186.

⁴⁹⁰ EÜS-i stipendiaat. *Üliõpilasleht*, 1931, nr 1, lk 16.

⁴⁹¹ **Selge, M.** Aurebane Saul Nieminen. *Korporatsioon Indla 1924–2009*. Peatoim. R. Reinsalu. Tartu: Korporatsioon Indla, 2009, lk 114; **Bender, R.** Korporatsioon Indla, lk 404.

⁴⁹² **Peri, A.** 2 ½ päeva Helsingis Häme-Osakunna 60-aastapäeva pidustusil. *Üliõpilasleht*, 1929, nr 13, lk 238.

⁴⁹³ E-P. O. stipendium EÜS-ile. *Üliõpilasleht*, 1931, nr 7, lk 125.

⁴⁹⁴ **Ridzītis, J.** Suure sõpruse ajalugu. *Üliõpilasleht*, 1935, nr 15, lk 625.

⁴⁹⁵ **Tasso, R.** Muljeid Akadeemilise Meeskoori kontsert-matkalt Riiga. *Üliõpilasleht*, 1932, nr 3, lk 58; Akadeemilise Meeskoori kontsertmatk välismaale. *Üliõpilasleht*, 1937, nr 7, lk 174.

⁴⁹⁶ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 67.

soovitud määral ellu viimata, oli ebaõnnestumiste kõrval ka olulisi saavutusi. Viimaste seas võiks kahtlemata esile tõsta teineteise maade, üliõpilaskondade aga ka ülikoolide küllastamise lihtsustamist SELL-i riikide valitsustelt taotletud sõidusoodustuste abil (ainult Soome üliõpilaskonnal ei õnnestunud SELL-i üliõpilastele sõidusoodustusi tagada). Samuti ei saa vähetähtsaks pidada SELL-i konverentside reorganiseerimist igaaastasteks SELL-i üliõpilaspäevadeks, mis andis otsese võimaluse nelja maa akadeemilisele noorusele sõprussidemeid tihendada ning teineteise maade, kultuuride, üliõpilaskondade, ülikoolide ja õppimisvõimaluste kohta tarvilikke teadmisi ammutada.

Vaatamata sellele, et SELL-i raames püüti koostööd arendada kõigi nelja üliõpilaskonna vahel, on ilmne, et Eesti üliõpilaskonna jaoks oli tähtsaim koostöö Soome ja Lätiga. Paraku nenditi 1930. aastate jooksul korduvalt, et Eesti üliõpilaskonna suhted soome tudengitega on sootuks lähedasemad kui lätlastega.⁴⁹⁷ Mainiti sedagi, et eestlased ja soomlased moodustavad SELL-i sees pigem ühe rühma ning lätlased ja leedulased teise.⁴⁹⁸ Ent hoolimata sellest, et akadeemilise koostöö arendamine toimus üliõpilaskondade liidu raames, hoogustas see Eesti ja Läti üliõpilaskondade läbikäimist tuntavalt. Samuti on ilmne, et kogu vaadeldava perioodi oli SELL organisatsioonina suuresti veel arenemisjärgus, mistõttu jäid paljud eesmärgid pikemas perspektiivis saavutamata pigem 1939. aastal alanud Teise maailmasõja kui üliõpilaskondade võimetuse tõttu endale seatud eesmärgid ellu viia.

1920. ja 1930. aastatel oli Eesti üliõpilaskorporatsioonidel vaieldamatult lähimad kontaktid Soomega, mis olid mõnelgi juhul alguse saanud juba ärkamisajal⁴⁹⁹ ning mis tihenesid idealistliku hõimutöö atmosfääris veelgi.⁵⁰⁰ Ja kuigi oli eesti üliõpilaskorporatsioon, kellel olid oma kunagise asupaiga tõttu püsivaid kontakte Riia tudengiühendustega – nagu näiteks 1900–1915 Riias tegutsenud eesti üliõpilaskorporatsioon Vironia⁵⁰¹ – ei jõudnud need kunagi soome tudengitega läbikäimise mitmekülgsuse ja intensiivsusega samale tasemele. Ka ei toetanud lähimate suhete kujunemist mitmete eesti ja läti üliõpilaskorporatsioonide (*resp* korporatsioonide) ühine baltisaksa tudengikultuuril baseeruv algupära, ehkki see oleks põhimõtteliselt pidanud andma igati sobiva aluse tihedaks omavaheliseks läbikäimiseks ning kartell-lepingute

⁴⁹⁷ **Janno, R.** Milles seisab SELL-i elulisus? *Üliõpilasteleht*, 1933, nr 5, lk 18.

⁴⁹⁸ **Auvinen, K.** Eesti ja SELL soomelisest vaatevinklist. *Üliõpilasteleht*, 1933, nr 5, lk 89.

⁴⁹⁹ **Hiiu, T.** Eesti Üliõpilaste Selts, lk 158.

⁵⁰⁰ **Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim*, lk 360.

⁵⁰¹ **Paulus, I., Ots, M.** Korporatsioon Vironia, lk 199–200.

sõlmimiseks.⁵⁰² Kui kahe rahva üliõpilaste lähendamiseks rakendati soomlastega peale vastastikuste külaskäikude ning ürituste ka teineteise kultuuride tundmaõppimiseks ja üliõpilasorganisatsioonide liikmetega sõprussidemete loomiseks vastastikuseid stipendiume, siis läti organisatsioonide puhul piirduti sisuliselt vaid ühiste ürituste ning teineteise organisatsioonide küllastamisega. Vaatamata sellele, et üliõpilasorganisatsioonide omavaheline läbikäimine ja tutvuste arendamine toimus üldjuhul rangelt organisatsioonide liikmeskondade raames, ei saa kuidagi öelda, et see poleks eesti ja läti rahva kultuurilisele lähenemisele kuidagi kaasa aidanud. Kindlasti jäi aga õppetipendiumide puudumise tõttu akadeemiliste suhete ja koostöö arendamine lätlastega oluliselt nõrgemaks kui soomlastega.

⁵⁰² **Roos, E.** Liitlus nõuab liitlaste üksteise tundmist. *Üliõpilasleht*, 1930, nr 8, lk 192.

KOKKUVÕTE

Vene keisririigi lagunemise järel iseseisvunud väikeriikide esmasteks ülesanneteks sai ühelt poolt oma iseseisvuse kindlustamine, teisalt aga täisväärtuslike rahvusriikide ülesehitamine. Mõlemal juhul nähti vajadust üksteisega igakülgset koostööd teha. Ehkki 1920. aastate algul plaanitud Balti liidu loomine luhtus, püüdsid noored riigid sellest hoolimata omavahelisi kontakte tihendada ning võimalusel eri valdkonnas koostööd teha, s.h kõrghariduse ning teadustöö alal.

Kui Soomega olid eesti haritlaskonnal olnud lähedased kontaktid juba alates ärkamisajast ning teineteisele lähenemine oli sihipärane tegevus, siis lätlastega oldi pigem lihtsalt kõrvuti kas keiserlikus Tartu ülikoolis või Riia polütehnikumis (polütehnilises instituudis) kõrgharidust omandatud, ilma et oleks geograafilise läheduse või ühise pika ajaloo tõttu erilist kokkukuuluvust tuntud.

Eesti ja Läti potentsiaalse koostöö alusena rõhutati 1920. ja 1930. aastatel enim just geograafilist lähedust ning ühist saatust. Objektiivselt vaadatuna on selge, et sellist kultuurilist lähedust nagu soomlaste puhul eestlastel lätlastega kindlasti ei olnud. Selleks olid mõlema rahva meelelaadid ja kultuurid – vaatamata geograafilisest lähedusest tingitud teatavatele kokkupuutepunktidele – siiski liiga erinevad. Ka poliitiline koostöö kujunes eestlaste ja lätlaste vahel pigem pragmaatilistel kaalutlustel, kui kahe rahva omavahelisest lähedustundest. Ent just Eesti ja Läti vahel sõlmitud lepingud ning konventsioonid, iseäranis 1923. aastal allkirjastatud sõjalis-poliitiline kaitseliit, said suuresti raamiks kahe rahva teadlikul lähendamisel ning mitmekülgse koostöö propageerimisel.

Kuigi Tartu ja Läti ülikool loodi teineteisest sõltumatult, eksisteerisid kahe vastse rahvusülikooli vahel kontaktid 1920. aastatest peale. Nimelt olid Tartu ülikoolis ja Riia polütehnilises instituudis kuni Esimese maailmasõjani sakslaste, venelaste ja juutide kõrval õppinud ka eestlased ja lätlased ning seepärast on loomulik, et paljude paljude tulevaste teadlaste vahel kujunesid mõneaastase stuudiumi jooksul välja eluaegsed sõprussidemed. Just vilistlaste sõprusest said sageli alguse kahe ülikooli teaduskondade ning akadeemiliste ühingute vahelised erialased suhted, mis leidsid väljundi näiteks kogemuste vahetamises, teineteise teadustöö tehniliste võimaluste ja uurimistulemustega tutvumises ning mõni kord ka eeskuju võtmises.

1920. ja 1930. aastate ajakirjanduse põhjal võib oletada, et erialane läbikäimine oli mõlema ülikooli teadusühingute ja õppejõudude vahel küllaltki aktiivne. Teadusalane koostöö jäi seejuures valdkonniti ebaühtlaseks. Kui arstiteadlaste aktiivne suhtlus viis sageli välja otsese koostööni, olgu see siis riiklikul tasandil ühiste probleemide lahendamise (nagu nakkushaiguste leviku pidurdamine) või teineteise tugevuste vastastikune kasutamine (näiteks saadeti mõnigi kord oma patsiente teise riigi parimate spetsialistide vastuvõtule), siis paljudel teistel erialadel – tihedast suhtlusest hoolimata – otsese koostööni ei jõutud.

Geograafilise läheduse ja ühise ajaloo tõttu tekkis lühikese aja jooksul efektiivne koostöö eesti ja läti arheoloogide, ajaloolaste, etnograafide ja folkloristide vahel. Kuna nii Lätis kui Eestis leidis kummagi rahva ajalugu puuduvat informatsiooni, on loomulik, et teineteisega jagati nii andmeid kui uurimistulemusi. Just seepärast seati toonases ajakirjanduses ajaloolaste ja folkloristide koostööd sageli eeskujuks ka teistele teadusvaldkondadele.

Vaatamata sellele, et mõnel erialal oli Eesti ja Läti vahel välja arenenud aktiivne ja tulemuslik koostöö, jäi kahe ülikooli vahelise kõrgharidus- ja teadusalase koostöö tervikpilt siiski ebaühtlaseks ning killustatuks. Akadeemilise koostöö tõhustamine oli erinevates haritlasringkondades kõne all pidevalt ning isegi 1920. aastate lõpul asutatud eesti-läti sõprusühingute liikmed (kellest paljud olid ülikoolide õppejõud) püüdsid leida võimalusi, kuidas kahe rahva kultuurilise lähendamise kõrval panna alus ka laialdasele akadeemilisele koostööle.

Kõiki teadusvaldkondi haarava akadeemilise koostöövõrgustiku sihipärane rajamine sai alguse alles 1934. aastal (pärast Eesti, Läti ja Leedu vahelise Balti liidu loomist) kolme Balti ülikooli juures tegutsevate rahvuslike vaimse koostöö komisjonide eestvõttel. Alates 1935. aastast toimus neli Balti rahvaste vaimse koostöö konverentsi, kuhu peale Balti riikide ja Soome kaasati vähehaaval ka Skandinaaviamaad. Kuigi konverentside põhieesmärgiks oli Balti- ja Põhjamaade akadeemilise koostöö väljaarendamine, sai seejuures senisest tugevama aluse ka Eesti ja Läti vaheline kõrgharidus- ja teadusalane koostöö.

Aastail 1935–1938 toimunud vaimse koostöö konverentsidel võeti kaugemaks sihiks standardiseerida konverentsidel osalevate riikide kõrgkoolide õppeprogrammid, mis võimaldaks tudengitel hõlpsalt Balti- ja Skandinaaviamaade ülikoolide vahel liikuda.

Samuti kaaluti ühiste teaduskeskuste rajamist erinevatesse riikidesse, mille eesmärk oli vältida valdkondade dubleerimisest ja omavahelisest konkureerimisest tekkivat ressursside tarbetut kulu. Samal eesmärgil sooviti igasse Balti ja Skandinaavia riiki rajada keskne teadusraamatukogu, mille ülesandeks pidi saama teaduskirjanduse soetamise ja üksteisega vahetamise koordineerimine.

Võttes arvesse, kuivõrd hoogsalt algas vaimse koostöö komisjonide juhtimisel Balti- ja Skandinaaviamaade akadeemilise koostöövõrgustiku rajamine, on ilmne, et rahu tingimustes oleks kümnekonna aastaga välja arendatud toimiv ja kõikide konverentsil osalenud riikide vajadusi senisest enam rahuldav võrgustik. 1930. aastate lõpuks oli selleks paljutõotav algus tehtud.

Nii nagu ülikoolid, püüdsid ühiste eesmärkide saavutamiseks koostööd teha ka Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskonnad, moodustades 1923. aastal üliõpilaskondade liidu SELL. Kui SELL-i eesmärk oli ühelt poolt erinevate ürituste kaudu nelja maa üliõpilaskondi teineteisele lähendada, siis teiselt poolt püüti SELL-i üliõpilastele tagada paremad võimalused õppimiseks ja teaduslikuks koostööks.

Hoolimata sellest, et paljud enesele seatud sihid (nt vastastikused riiklikud stipendiumid, üksteise ülikoolides õppimise lihtsustamine ning diplomite tunnustamine SELL-i ülikoolide vahel) jäid soovitud kujul ellu viimata, saavutati siiski ka positiivseid tulemusi. Siinkohal tuleks esile tõsta teineteise maade, üliõpilaskondade ning ülikoolide küllastamise lihtsustamist SELL-i riikide valitsustelt taotletud sõidusoodustustega (vaid Soome üliõpilaskonnal ei õnnestunud SELL-i üliõpilastele sõidusoodustusi hankida). Samuti ei saa vähetähtsaks pidada SELL-i konverentside ümberkujundamist igaaastasteks SELL-i üliõpilaspäevadeks alates 1933. aastast. See andis otsese võimaluse nelja maa akadeemilisele noorusele sõprussidemeid tihendada ning teineteise maade, kultuuride, üliõpilaskondade, ülikoolide ja õppimisvõimaluste kohta tarvilikke teadmisi ammutada. Kui meenutada teadlaste isiklikest kontaktidest alguse saanud erialast läbikäimist rahvusülikoolide algusaastatel, ei saa eri maade üliõpilaste vahel sõprussidemete loomise tähtsust alahinnata.

Kuigi SELL-i raames püüti koostööd arendada kõigi nelja üliõpilaskonna vahel, oli Eesti üliõpilaskonnal tihedaim suhtlus Soome ja Lätiga. Akadeemilise koostöö arendamine üliõpilaskondade liidu raames hoogustas Eesti ja Läti üliõpilaskondade läbikäimist tuntavalt, mille üks väljund oli kahtlemata eesti ja läti

üliõpilasorganisatsioonide vaheliste lepingute sõlmimine 1930. aastatel. Sarnaselt rahvuslike vaimse koostöö komisjonidega jäid paljud eesmärgid pikemas perspektiivis ka SELL-il saavutamata pigem 1939. aastal alanud Teise maailmasõja kui üliõpilaskondade võimetuse tõttu endale seatud sihte ellu viia.

Eesti üliõpilasorganisatsioonidel olid 1920. ja 1930. aastatel vaieldamatult lähimad kontaktid Soomega. Ja vaatamata sellele, et oli tudengiühinguid, kellel olid oma kunagise asupaiga tõttu püsivad kontaktid ka Riia organisatsioonidega, ei jõudnud eesti üliõpilasorganisatsioonide läbikäimine läti ühingutega – ka Balti liidu ametlikust propageerimisest hoolimata – kunagi soome *osakunta* 'dega suhtlemise mitmekülgsuse ja intensiivsusega samale tasemele.

Kui kahe rahva üliõpilaste lähendamiseks rakendasid eesti organisatsioonid soomlastega peale vastastikuste külaskäikude ning ühiste ürituste ka teineteise kultuuride tundmaõppimiseks ja üliõpilasorganisatsioonide liikmetega sõprussidemete loomiseks vastastikuseid stipendiume, siis läti organisatsioonide puhul piirduti sisuliselt vaid teineteise organisatsioonide küllastamisega. Ning vaatamata sellele, et üliõpilasorganisatsioonide omavaheline läbikäimine ja tutvuste arendamine toimus üldjuhul rangelt organisatsioonide liikmeskondade raames, ei saa väita et see poleks eesti ja läti rahva kultuurilisele lähenemisele kaasa aidanud.

Kuigi Eesti ja Läti akadeemiline suhtlus ja koostöö toimus 1920. ja 1930. aastail enamasti erinevate raamorganisatsioonide kaudu (olgu selleks siis rahvuslike vaimse koostöö komisjonide koostöövõrgustik või Soome ja Balti riikide üliõpilaskondi ühendav SELL), aitasid need kontaktide tihenemisele kahtlemata kaasa. Samuti tuleb toonitada, et suurejoonelised koostööplaanid, mis hõlmasid ka Eesti ja Läti ühiseid eesmäärke, jäid teostumata eeskätt 1930. aastate lõpul alguse saanud murranguliste sündmuste tõttu. Kuna seni olid nii SELL, Eesti-Läti sõprusühingud kui ka vaimse koostöö võrgustik olnud organisatsioonide mõttes alles n-ö ehitusfaasis, on loomulik, et seatud eesmärgid hakkasid täituma vähehaaval alles 1930. aastate lõpul.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Eesti Rahvusarhiiv (RA)

RA, EAA 1776 – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli üliõpilaskonna esindus

RA, EAA 2100 – Eesti Vabariigi Tartu Ülikool

RA, EAA 2464 – Soome-Eesti-Läti-Leedu Üliõpilaskondade Keskbüroo (SELL)

RA, ERA 957 – Eesti Vabariigi Välisministeerium

RA, ERA 1108 – Eesti Vabariigi Haridusministeerium

Kirjandus

50 Years of Baltic Nations' Kommerses. Koost. K. Lillemäe, M. Kuum, R. Bender. Tartu: korporatsioon Indla ja Aasta Raamat, 2013.

Album doctorum honoris causa sociorumque honorariorum universitas Dorpatensis/Tartuensis ab. A. MDCCCIII usque ad. A. MCMXCVII. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997.

Alenius, K. The Cultural Relations between the Baltic Countries and Finland 1917–1997. *Relations between the Nordic Countries and the Baltic Nations in the XX Century*, Toim. K. Hovi. Turku: University of Turku, 1998, lk 128–187.

Arumäe, H. *Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925*. Tallinn, 1983.

Blumberga, R. Oskar Loorits ja liivlased. *Mäetagused*, 2003, nr 24, lk 9–17.

Bolin, P. Between National and Academic Agendas: Ethnic and ‘National Disciplines’ at the University of Latvia 1919–1940. *Södertörn Academic Studies*, 51. Södertörns högskola, 2012.

Eesti ajalugu VI. Peatoim. S. Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005.

Eesti ajalugu V. Peatoim. S. Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2010.

Eesti Korporatsioonide Liit MCMXV–MCMLXV. Toim. K. Arro. Toronto: Eesti Korporatsioonide Liit, 1966.

Eesti lepingud välisriikidega. III, 1924. Tallinn, 1924.

Eesti lepingud välisriikidega. X. 1930–1931. Tallinn, 1931.

Eesti lepingud välisriikidega. XII, 1934–1935. Tallinn, 1935.

Eesti rahvaste raamat. Toim. J. Viikberg. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999.

Soome-Eesti Hõimualbum I. Peatoim. V. Ernits. Tartu, 1926.

Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929. Toim. P. Treiberg, H. Kruus. Tartu: Postimehe trükikoda, 1929.

Ernits, V. Hõimutöö põhiküsimusi. *Soome-Eesti Hõimualbum I*. Peatoim. V. Ernits. Tartu, 1926.

Festschrift Fraternitas Baltica 1865–1965. Aschaffenburg: Fraternitas Baltica, 1965.

Graf, M. *Tallinna Polütehniline Instituut 1936–1986*. Koost. M. Graf. Tallinn, 1986.

Graf, M. *Eesti rahvusriik. Ideed ja lahendused: ärkamisajast Eesti Vabariigi sünnini*. Tallinn, 1993.

Grönberg, A. *Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu II. Iseseisvuse eelvõitluses (1906–1917). Omariikluse saavutustes (1918–1940)*. Montreal, 1985.

Hoffmann, O. *Das Baltische Polytechnikum zu Riga 1862–1918*. Riga, 1918.

Hovi, K. Teiste riikide suhtumine Eestisse ajaloo valguses. *Akadeemia*, 1994, nr 5, lk 948–955.

Jaksi, G. *Tartu üliõpilaskonna Edustuse rahvusvahelistest suhetest: 1923–1928*. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikooli Ajaloo ja Arheoloogia Instituut. Tartu, 2011.

Kalling, K. *Tartu ülikooli rektor Henrik Koppel*. Tallinn: Aasta Raamat, 2007.

Kalling, K., Tammiksaar E. *Eesti teaduste akadeemia. Ajalugu. Arenguid ja järeltusi*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 2008.

- Kalm, M.** Tallinna Tehnikum arhitektide koolitajana. *Insenerikultuur Eestis* 3. Koost. ja toim. V. Märgi. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, 1997, lk 53–61.
- Kant, E.** *Linnad ja maastikud*. Eesti mõttelugu nr 28. Koost. O. Kurs. Tartu: Ilmamaa, 1999.
- Karjahärm, T.** Eesti vaimse eliidi probleeme iseseisvuse eel. *Eesti TA toimetised. Humanitaar- ja sotsiaalteadused*, 1994, nr 3 (43), lk 245–256.
- Karjahärm, T.** Venäjän varjossa. Suomi ja Viro Venäjän naapureina. *Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991*. Toim. H. Roiko-Jokela. Atena, 1997, lk 31–61.
- Karjahärm, T.** *Unistus Euroopast*. Tallinn: Argo, 2003.
- Karjahärm, T., Sirk, V.** *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940*. Tallinn: Argo, 2001.
- Kasekamp, A.** *Balti riikide ajalugu*. Tallinn: Varrak, 2011.
- Kaslas, B. J.** *The Baltic Nations. The quest for regional integration and political liberty Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, Poland*. Pittston (Pa.): Euramerica Press, 1976.
- Kivimäe, J., Rosenberg, T.** Akadeemilise Ajaloo Seltsi tegevusest. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XVI*, 1985, lk 134–143.
- Korporatsioon Amicita Album*. Peatoim. S. Parts. Tartu: Korporatsioon Amicitia, 2004.
- Korporatsioon Indla 1924–2009*. Peatoim. R. Reinsalu. Tartu: Korporatsioon Indla, 2009.
- Korporatsioon Revelia Entsüklopeedia 2008*. Toim. J. Väljaots, T. Rajamets. Tartu: Korp! Revelia, 2008.
- Korp! Vironia 1900–1950*. Stockholm: Korp! Vironia, 1951.
- Korporatsioon Vironia 100*. Toim. V. Muikma, T. Karmo, L. Kuus jt. Toronto: Korp! Vironia Torontos, [2004].
- Kruus, H.** Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisliikumise kokkupuuteist. *Eesti Kirjandus*, 1938, nr 5, lk 225–241.

- Kõpp, J.** Eesti ülikooli saamisloost. *Akadeemia*, 1999, nr 12, lk 2563–2567.
- Laar, M.** *Äratajad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad*. Tallinn: Grenader, 2006.
- Latvijas universitate divdesmit gados, 1919-1939. I daļa, Vēsturiskas un statistikas ziņas par Universitati un tās fakultatēm*. Rīgā: Latvijas universitate, 1939.
- Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919–1939. II daļa, Mācības spēku biografijas un bibliografija*. Rīgā: Latvijas universitate, 1939.
- Lehti, M.** Baltic cooperation after the First World War: independence through integration. *The Baltic states at historical crossroads*. Riga, 2001.
- Lepp, A.** Tartu Ülikool 1932. a. *Eesti Statistika 1933*, nr 137 (4).
- Lepp, A.** Tartu Ülikool 1934. a. *Eesti Statistika 1935*, nr 163 (6).
- Lepp, A.** Tartu Ülikool 1936. a. *Eesti Statistika 1937*, nr 187 (6).
- Lepp, A.** Tartu ülikool 1938. a. *Eesti Statistika 1939*, nr 217 (7).
- Lindström, L., Hiio, T., et al.** *Album Academicum Universitas Tartuensis 1918–1944. II (1919–1929)*. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Ajalooarhiiv, Eesti Teadusfond, 1994.
- Личный состав императорского Юрьевского Университета*. Юрьев: Шнакенбург, 1916.
- Medijainen, E.** Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilasliit ning Balti riikide koostöö 1920.–30. aastatel. *Kleio*, 1991, nr 3, lk 60–64.
- Medijainen, E.** Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934. Tartu, 1991.
- Mela, M.** Riia Polütehnikum / Polütehniline instituut 1862–1919. *Sinu, minu ja meie Riia*. Koost. L. Viitol ja K. Kello, Tartu: Vanemuise Selts, 2008, lk 87–91.
- Minutes of the Baltic coference held at Bulduri in Latvia in 1920*. Washington, D.C.: Latvian Legation, 1960.
- Mohrfeldt, A.** *Jakob Hurda elu ja töö*. Toim. K. Ligi, L. Vaher. Tartu: Ilmamaa, 2007.
- Pakštas, K.** *The Baltiscandian Confederation*. Vilnius: Versus Aureus, 2005.

- Palli, H.** Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade. Tallinn, 1998.
- Parming, T.** Development and Problematics of an Area Studies' Specialization. *Regional Identity under Soviet Rule: The Case of the Baltic States*. Toim. D. A. Loeber, V. S. Vardys, L. P. A. Kitching. Hakkettstown. N. J., 1990, lk 15–23.
- Past, V.** Tartu Ülikooli keemiaosakonna õppe- ja teadustöö arengujooni käesoleval sajandil. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XX*. Tartu, 1987, lk 34–44.
- Piirimäe, H.** 1919: ülikooliharidus Tartus või välismaal? *Ülikool. Acta Publica Universitatis Tartuensis*, 1984, nr 3
- Puksoo, F.** Tartu ülikooli raamatukogu 1920. aastail. *TÜR Toimetised*, vihik nr 224. Tartu, 1968.
- Pullat, R.** *Versaille'ist Westerplatteni. Eesti ja Poola suhted kahe maailmasõja vahel*. Tallinn, 2001.
- Raudsepp, A.** Riia Vaimulik Seminar eesti haritlaste koolitajana. *Sinu, minu ja meie Riia*. Koost. L. Viitol ja K. Kello, Tartu: Vanemuise Selts, 2008, lk 77–83.
- Raun, T. U.** The Latvian and Estonian National Movements, 1860–1914. *The Slavonic and East European Review*. 64. kd., 1986, nr 1, lk 66–80.
- Raun, T. U.** The Role of Tartu University in Estonian Society and Culture, 1860–1914. *Die Universitäten Dorpat/Tartu, Riga und Vilna/Vilnius 1579–1979. Quellen und Studien zur baltischen Geschichte*, 9. Toim. G. v. Pistohlkors, T. U. Raun ja P. Kaegbein. Köln, Wien, Böhlau, 1987, lk 123–143.
- Rosenberg, T.** Professor Arno Rafael Cederberg – Eesti ajaloo uurimise koolkonna rajaja Tartu Ülikoolis. *Ajalooline Ajakiri*, 1999, nr 2 (105).
- Rämmer, A.** Eesti ja Läti kultuurisidemeist 1920.–1930. aastatel Tartu ülikoolist lähtudes I. *Akadeemia*, 2007, nr 7, lk 1509–1557.
- Rämmer, A.** Intellectual Partnerships and the Creation of a Baltic Cultural Body. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*, 19, 2015, nr 2, lk 109–137.

- Rämmer, A.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel. Doktoritöö. *Dissertationes historiae Universitas Tartuensis 40*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2016.
- Sepp, H.** Üliõpilasorganisatsioonide rollist hõimulikumis 1920.–1930. aastatel. *Üliõpilaskonna roll ühiskonnas 1919–1940*. Peatoim. J. Laidla. Tartu: Korp! Filiae Patriae, 2010, lk 62–80.
- Sprengfeldt, G.** *Kodulinn Reval minu lapsepõlve aastatel*. Tallinn: Kunst, 2010.
- Stradiņš, J.** Tartu ülikool Läti teadusloos. *Ajalooline Ajakiri*. 2002, 1/2 (116/117), lk 219–230.
- Stradiņš, J., Cēbere, Dz.** Establishment of an intellectual Entente in the Baltic States. *The Baltic States at Historical Crossroads*. Rīga, 2001, lk 291–314.
- Suits, G.** *Eesti Kirjanduslugu*. Eesti mõttelugu nr 25. Koost. H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1999.
- Zetterberg, S.** Unelma Suomen ja Viron unionista. *Soome sild. Kaheksa vaadet soome-eesti suhetesse = Viron veräjät. Kahdeksan näkökulmaa suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Toim. H. Rausmaa. Helsinki: Tuglas-Seura, 1992, lk 13–20.
- Talve, I.** Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni. Tartu: Ilmamaa, 2. tr, 2005.
- Tamul, S.** Tartu Ülikooli välissuunitlustega akadeemilistest ühendustest ja nende sulgemisest 1940.–41. a. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXVII*, 1993, lk 64–69.
- Tankler, H., Rämmer, A.** Õppejõudude koosseisu kujunemine Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis 1920. aastatel. *Elmar Roots ja Tartu Ülikool*. Toim. H. Tankler. Tartu, 2000.
- Tankler, H., Rämmer, A.** *Tartu University and Latvia. With an Emphasis on Relations in the 1920s and 1930s*. Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2004.
- Tankler, H., Rämmer, A.** SELL-i konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajatena. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXXIII*, 2004, lk 20–38.
- Tartu ülikooli ajalugu III. 1918–1982*. Toim. K. Siilivask, H. Palamets. Tallinn: Eesti Raamat, 1982.

Tartu üliõpilaskonna ajalugu seoses Eesti üliõpilaskonna ajalooga. Toim. J. Vasar. Tartu: Tartu Üliõpilaskond, 1932.

Teise Balti riikide vaimse koostöö kongressi toimetis: 29. ja 30. nov. 1936 Tartus = Actes du deuxième congrès interbaltique de coopération intellectuelle: Tenu à Tartu les 29 et 30 novembre 1936, C 22. Tartu: Eesti Rahvuslik Vaimse Koostöö Komisjon, 1937.

Traksmaa, A. *Lühike Vabadussõja ajalugu.* Tallinn: Olion, 2. tr, 1992.

Tõnisson, I. *Emajõe ääres.* Eesti mõttelugu nr 15. Koost. H. Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1997.

Universitas Tartuensis 1632–2007. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

Valge, J. Kas Eesti majandussidemete ümber suunamine oli vältimatu? *Tundmatu Eesti Vabariik.* Koost. ja toim. J. Ant. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, 1993.

Viiralt, M. Esimene Eesti üliõpilaste ja vilistlaste kongress ning selle osa rahvusülikooli kujunemisel. *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi XXIX.* 1997, lk 62–66.

Vivat Academia. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Peatoim. H. Piirimäe, Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, 2. tr, 2012.

Perioodika

Akadeemia 1937–1938

Baltic and Scandinavian Countries 1937–1938

Eesti Arst 1922–1935

ERK 1932

Loomakasvatus 1928

Looming 1933, 1934

Läti-Eesti Ühingu Kuukiri 1933–1939

Postimees 1926–1937

Päevaleht 1919–1940

Üliõpilasleht 1920–1940

Üliõpilaste Leht 1914–1915

Varamu 1940

Internetiallikad

375 Humanistia. Helsingin Yliopiston Humanistinen Tiedekunta. Kansanrunouden tutkija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. – *Ülevaade Elsa Eklund'i (Enäjärvi) elust* (12. aprill 2016)

<http://375humanistia.helsinki.fi/elsa-enajarvi-haavio/kansanrunouden-tutkija-ja-yhteiskunnallinen-vaikuttaja> (5. mai 2017.)

SUMMARY: ESTONIAN AND LATVIAN ACADEMIC COLLABORATION 1919–1940

The collapse of the Russian Empire left in its wake a number of small countries faced with several challenges, amongst which were to secure their independence and to establish comprehensive nation states. It was clear that collaboration in both of these fields would be beneficial to all involved. Although the establishing of the Baltic Union during the 1920s failed, the young countries did their best to strengthen alliances by looking at ways to collaborate in many fields, including higher education and scientific research.

The Estonian intelligentsia had had a close relationship with their Finnish colleagues already since the renaissance and working together was a mutual aim. However, their relationships towards their Latvian counterparts were generally limited to sharing their Alma Mater – either the Riga Polytechnic Institute or the Empirical University of Tartu – with little to no feelings of special companionship due to geographical or historical proximity.

The aforementioned geographic proximity along with a long period of shared history were the reasons most referred to during the 1920s and '30s for potential for collaboration between Estonia and Latvia. It is clear that there was no such cultural closeness shared between the two as was shared between Estonia and Finland, the people of the two neighbouring Baltic countries were too different in spirit and culture, despite their proximity. As such, the political alliance between Estonia and Latvia, was also founded more upon pragmatic reasons than a feeling of mutual closeness. However, the agreements and conventions signed by the two countries, especially the Political and Military Defence Agreement signed in 1923, were to become an influential basis for intentionally bringing the two closer to each other as well as promoting diverse collaboration.

Although the Universities of Tartu and Latvia were founded independently of each other, the two national universities shared a number of contacts from the very beginning. This was only logical, as during the Russian Empire and until the first World War both the Riga Polytechnic Institute and the Empirical University of Tartu hosted a number of students from both countries (along with students of Russian, German, and

Jewish background). Life-long friendships developed during these years of study, and it was precisely these personal relationships between the alumni that gave basis to future academic exchange between faculties and academic associations, including the sharing of experience and research results, and gaining knowledge of each others' equipment.

Based on the journalism of 1920's and 30's it can be said that there was active communication going on between the academic associations and teaching staff of the two universities. Academic collaboration, however, was stronger in some departments than in others. For example, the active communication between Departments of Medicine would oftentimes lead to working together to solve common problems (such as stopping an epidemic at state levels), or using each others strengths to treat a patient (often patients would be sent to the neighbouring country for a better specialist in a specific field). In many other departments, however, there was active communication but no actual working together.

The historical and geographical proximity meant that there was an explosion of co-operation between the archeologists, historians, ethnologists and folklorists of the two countries. As both countries obviously held information pertaining to the history of the other, it was only logical to share data and research results with each other. As a result, contemporary journalism often held the collaboration between historians and folklorists as an example to other fields of research.

Despite the well-established and effective Estonian-Latvian collaboration in certain fields of research, there was no unified and comprehensive co-operation between the two state universities. How to improve academic collaboration was a common topic of discussion amongst the intelligentsia and even members of the Estonian-Latvian Friendship Association (founded in the late 1920s) were trying to come up with ways to create a wider range of academic co-operation.

The intentional founding of an encompassing academic network only began in 1934 (after the establishing of the Baltic Union), led by the Commissions for Intellectual Cooperation at the three state universities. Four Baltic Conferences on Intellectual Cooperation took place since 1935, with additional participants from Finland, and later Scandinavia. Although the main focus of these conferences was to establish and develop scientific collaboration between the Baltic States and Scandinavia, it also helped strengthen the Estonian-Latvian co-operation.

The conferences aimed, in the long-term, to establish a standardised study programme for the participating countries' higher education, enabling future students to easily move from one university to another. It was also considered to create joint research centres to the different countries to avoid duplicating research in different fields, as well as to avoid the pointless waste of resources from competition within a field. For the same reason it was hoped to establish state academic libraries, which were to accumulate scientific literature and coordinate the interstate exchange in such.

Taking into consideration the rapid development of the Baltic-Scandinavian intellectual cooperation led by the commissions, we can only assume that if there had been no interruption of peace a well-functioning network would have been established within another ten years or so.

Academic cooperation was also an aim for the students, and so a student association between the three Baltic states (Estonia, Latvia, Lithuania) and Finland was established in 1923, called SELL (*Studentenschaften Finnlands, Estlands, Lettlands und Litauens*). Objectives of SELL was to help bring the students of different countries closer together by hosting joint events, and to develop opportunities for academic collaboration and better study conditions. Although many of the organisation's aims remained unfulfilled (such as respective study stipends, easier exchange study, acknowledgment of SELL universities' diplomas), positive results were also obtained. For example, the travel subsidising from governments for SELL students (with the exception of Finnish students) to visit each other's universities and organisations, which significantly eased student travel. Also the re-organising of SELL conferences to SELL Student Days from 1933 onwards played an important part in creating an opportunity for students of the four countries to meet and obtain new knowledge pertaining to the other countries, cultures, study opportunities and so on, as well as creating friendships and new personal contacts, which, as we saw from the importance of personal contacts during the founding years of the new state universities, we cannot underestimate as having an important role to play in any academic exchange. Although SELL aimed to strengthen collaboration between the students of all four countries, the Estonian student body without doubt maintained the strongest relations with those of Finland and Latvia. The development of academic cooperation between the student associations helped establish better communication between Estonian and Latvian student *corporationer* (Germanic-style student organisations popular in the Baltic states as well as Germany and Poland),

illustrated by the signing of multiple treaties during the 1930s. The long-term objectives of SELL were, however, also put on hold by the political currents at the end of the 1930s.

In the 1920s and '30s the different Estonian student organisations (*korporatsioonid* (*corporationer; corporatio*) and *seltsid* (*unions*)) were closest with their Finnish counterparts, *osakunta*'s. And although several organisations maintained contacts with Rigan organisations, mainly due to having historically shared locations, the interactions between the Estonian and Latvian *corporatio* never became as intimate and diverse as those with the Finnish *osakunta*. With the latter, there were joint events and frequent visits as well as respective study stipends to learn more about each other's cultures, whilst the Estonian-Latvian interactions were mainly limited to visits between the organisations. And even though the type of interaction between such organisations was limited strictly to its own members only, it nevertheless played an important role to creating a better understanding between the different cultures and people of the two nations.

Although Estonian-Latvian academic communication and collaboration during the 1920s and '30s was mainly happening within different academic organisations (such as the national Intellectual Commissions' network or the Finnish-Baltic student association SELL), it was nevertheless helping form stronger bonds and cooperation in higher education between the two nations. It must also be stressed that the rather grandiose plans for cooperation were disrupted by the political unrest beginning at the end of the 1930s – the time by which the joint labour of most unions only started to show results. The interruption brought by the beginning of the Second World War means that we cannot tell what would have happened had peace continued.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Mihkel Truman (12. 10. 1984)**

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Eesti ja Läti akadeemilisest koostööst 1919–1940,

mille juhendaja on **PhD Sirje Tamul,**

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 22. 05. 2017. a